MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Bartalis Boróka Köllő Zsófia Orbán Zsuzsa-Lilla
Szőcs Hedviga Tamás Adél

Magyar nyelv és irodalom
(anyanyelv)

Limba şi literatura maternă maghiară
clasa a V-a

V. OSZTÁLY

Norand

Acest manual este proprietatea **Ministerului Educației Naționale**.

Acest proiect de manual școlar este realizat în conformitate
cu **Programa școlară aprobată prin OM Nr. 3393/28.02.2017**.

116 111 – numărul de telefon de asistenţă pentru copii.

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Bartalis Boróka Köllő Zsófia Orbán Zsuzsa-Lilla
Szőcs Hedviga Tamás Adél

Magyar nyelv és irodalom

(anyanyelv)

V. OSZTÁLY

Kreativ

Acest manual este proprietatea Ministerului Educaţiei Naţionale.
Manualul şcolar a fost aprobat prin Ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 4453 din 27.07.2017
în urma evaluării, şi este realizat în conformitate cu programa şcolară aprobată
prin Ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 3393 din 28.02.2017.

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât şi în format digital,
şi este transmisibil timp de patru ani şcolari, începând cu anul şcolar 2017–2018.

Inspectoratul şcolar . . . . . .
Şcoala / Colegiul / Liceul . . . . . .
Acest manual a fost folosit de: . . . . . .

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul şcolar	Aspectul manualului*			
				format tipărit		format digital	
				la primire	la predare	la primire	la predare
1.							
2.							
3.							
4.							

*Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat.
• Cadrele didactice vor verifica dacă informaţiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.
• Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

KREATÍV KÖNYVKIADÓ © 2017
Felelős kiadó: Timár András
Magyar nyelv és irodalom (anyanyelv) – V. osztály
Manual de Limba şi literatura maternă maghiară – clasa a V-a
A tankönyv a 3393/28.02.2017-es számú Minisztériumi Rendelet alapján készült:
TANTERV A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM (ANYANYELV) OKTATÁSHOZ.

Bartalis Boróka © 2017
Köllő Zsófia © 2017
Orbán Zsuzsa-Lilla © 2017
Pápai Barna © 2017
Szőcs Hedviga © 2017
Tamás Adél © 2017

Szakmai tanácsadók: Fóris-Ferenczi Rita, Kádár Edit
Illusztrációk és borító: Pápai Barna
Szerkesztő: Tekei Erika
Tördelőszerkesztő: Forró-Bathó Éva Emese
A digitális tankönyv összeállítása:
Kelemen Erzsébet, Vajda György Tibor
Hanganyag: Bajkó Edina, Nagy Norbert

ISBN 978-606-646-522-9

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Magyar nyelv és irodalom (anyanyelv) V. osztály / Bartalis Boróka, Köllő Zsófia, Orbán Zsuzsa-Lilla, ... - Târgu Mureş : Kreativ, 2017
ISBN 978-606-646-522-9

I. Bartalis, Boróka
II. Köllő, Zsófia
III. Orbán, Zsuzsa-Lilla

811.511.141

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó hozzájárulása nélkül sem a mű, sem annak része semmiféle formában (fotokópia, mikrofilm vagy más hordozó) nem sokszorosítható.

SC NORAND SRL • Sediul: LIVEZENI, nr. 256/C, judeţul MUREŞ •
tel.: +40 265 250 805, fax: +40 0265 260 559 • e-mail: office@editurakreativ.ro

Deșteaptă-te, române!

de Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adâncirăbarbarii de tirani!
Acum ori niciodată croieşte-ţi altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviţi, măreţe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna naţiune, ai voștri strănepoți,
Cu braţele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viaţă-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoţi, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost’ pământ!

TARTALOM

Kedves ötödikes! 5
Tantervi kompetenciák 6
Én és a többiek 12
Beszélgetési szokásaink 12
Mondhatok-e valamit? 13
Válthatnánk pár szót? 20
Miért értjük félre egymást? Hogyan értsük jól egymást? 27
Papíron innen és túl 40
Állati dolgok 42
Mit mondanak az állatok? 42
Amit tudunk és gondolunk az állatokról 50
Hogyan tanít a mese? 58
Ember embernek farkasa? 64
Meséljünk 69
„Így volt, mese volt” 69
Varázsvilágok 70
Királyi szemszögből 85
Furfangos történetek 91
Élőszóval 94
Hogy lesz ennek jó vége? 96
Tájak, környékek, otthonok 102
Hol élünk mi? 102
Falun – városon 116
Utazás 121
Nyitott füllel a világban 130
Nagy nap a mai 134
Ünnepeik, ünnepeink 134
Ünnepeltek 140
Váltakozás és ismétlődés 145
Ajándékozás 147
Ünnepi lakomák 156
Álmok és álomvilágok 163
Én és az álmok 163
Egy sajátos álomvilág 166
Az álmok hősei 175
Az álmok birodalma: álomutazások 188
Az álommesemondó 194
Értékelő feladatok 202
Fotók forrásjegyzéke 223

Kedves ötödikes!

„Elő a jobbik eszemmel” – szokták mondani a népmesék főhősei új helyzetek előtt. Ugyanezt mondjuk mi is neked most, hogy fellapoztad ezt a könyvet, amivel egy nagy kaland részesévé válhatsz. Nem lesz szükséged semmi másra, csak a „jobbik eszedre”, mert az vigyáz minden tudásodra, amivel ideérkeztél, és segít abban is, hogy használni is tudd ezt a tudást. A „jobbik eszed” ugyanis megfigyel, felfedez, megkérdőjelez, megért, összefüggést teremt, feldolgoz, továbbgondol, véleményt formál és értékel. Ebben a kalandban pedig nagy szükség lesz ezekre a műveletekre, amelyek jól megdolgoztatják, és remélhetőleg fejlesztik is majd a „jobbik eszedet”.

Reméljük, hogy örömödet leled majd a jó szövegek olvasásában, amiket összeválogattunk neked, partnerünk leszel a közös gondolkodásban és a vélemények, ötletek megfogalmazásában. Mindezt úgy, hogy közben folyton rácsodálkozunk és rákérdezünk arra, hogy mit hogyan mondunk, és miért éppen úgy.

Sokféle próbatétel vár rád. Lépten-nyomon feladatokba botlasz majd, amelyek kapcsán elmondhatod, leírhatod, milyen gondolataid, ötleteid támadnak a felvetett kérdésről, mit értettél meg közös kalandozásunk során. A további út záloga néha teszt lesz, néha portfólió, néha csoportos projekt vagy valami más – lényeg, hogy próbára tegyen.

Elmagyarázzuk, hogy a tankönyv jelöléseit hogyan értsd.

*A **kiemelések** arra hívják fel a figyelmed, hogy itt most valaminek nevet adtunk, illetve fontos megértened, megjegyezned valamit, amire a továbbiakban is szükséged lesz.*

A barna színnel írt részek az eligazodásban segítenek, szempontokat, támpontokat nyújtanak egy szöveg olvasásához vagy egy feladat(sor)hoz.

Zöld színnel írtuk azokat a részeket, amelyekre külön is szeretnénk a figyelmed felhívni.

Ha ikonokkal találkozol, így értsd:

 – Olvasmány következik.

 – A témához kapcsolódó érdekességekre számíts.

 – Feladatlapot kell megoldanod.

 – Portfólióba gyűjtendő munkák közül választhatsz.

 – Szövegalkotási feladatok várnak rád.

 – Kutatási feladatot terveztünk számodra.

 – Csoportos projektek közül választhattok.

 – Egyéni projektek közül választhatsz.

 – Helyesírási tudnivalókat gyűjtöttünk össze számodra, illetve helyesírástudásodat tesztelheted.

Nos, kedves ötödikes, csatlakozol? Ha igent mondasz, készülj fel: nyisd ki jól a szemed és a füled, és persze „elő a jobbik eszeddel”!

Üdvözölnek,
a szerzők

Tantervi sajátos kompetenciák	Tartalmak
Én és a többiek	
1.1. Változatos kommunikációs helyzetekben elhangzó szövegek globális értése a lényeges gondolatok kiemelésével 1.2. Szóbeli megnyilatkozás megadott témájú, magánéleti, kisközösségi beszédhelyzetekben a nonverbális eszközök és a kommunikációs tényezők figyelembevételével 1.3. Lényeges gondolatok kiválasztása és rendszerezése szabadon választott vagy megadott témák szóbeli bemutatására különböző kommunikációs helyzetekben 1.5. Nyitott magatartás a kommunikáció kezdeményezésében és fenntartásában	A kommunikációs helyzet tényezői: kontextus; szerepek; közlési szándék (kapcsolatteremtés); a beszédpartner (szándéka, viselkedése) Nyelvi illem/udvariasság: beszédaktuspárok (kérdezés–válaszolás); beszédaktusok és beszédtettek (köszönés) Nonverbális elemek Szupraszegmentális elemek kiemelő szerepe: sorrend, nyomaték, kontraszthangsúly Színterek: magánéleti, kisközösségi beszédhelyzetek Szövegtípus: fatikus beszédhelyzetek
2.2. Különböző típusú nyomtatott és elektronikus szövegek értő/értelmező olvasása	Szövegértési stratégiák: közlésformák (párbeszédes); tájékozódás, információkeresés (betűrend, tartalomjegyzék)
3.1. Választott témákkal kapcsolatos fontos információk, gondolatok, érzelmek megosztása írásban az írásfolyamat szakaszaihoz igazodva 3.2. Különböző típusú rövid szövegek alkotása különböző beszédhelyzetekben 3.3. A beszédszándéknak megfelelő nyelvi elemkészlet megválasztása 3.4. Forráshasználat tanári irányítással 3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a koherencia és a helyesség szempontjából	Szövegalkotás: párbeszéd és leírás (tárgyleírás) Helyesírás: a párbeszéd írásmódja; mondatvégi írásjelek; a könyvcímek helyesírása
4.2. Változatos szórendű, hangsúlymintázatú és hanglejtésű mondatok jelentésének a felismerése különböző beszédhelyzetekben 4.3. A szavak jelentésének, használati körének, a regiszternek a felismerése 4.4. A beszédpartnerekhez alkalmazkodó, a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvi magatartás különféle kommunikációs helyzetekben	Szórend, hangsúly, hanglejtés: szóhangsúly, mondathangsúly; a szórend kontextuális meghatározói; hanglejtés és mondatzáró írásjelek Lexikális döntések a nézőpont és a beszédszándék függvényében A köszönés nyelvi markerei, nonverbális (kísérő)elemei Udvariassági repertoár A kommunikációs helyzetnek megfelelő regiszter

Tantervi sajátos kompetenciák	Tartalmak
Állati dolgok	
1.1. Változatos kommunikációs helyzetekben elhangzó szövegek globális értése a lényeges gondolatok kiemelésével 1.3. Lényeges gondolatok kiválasztása és rendszerezése szabadon választott vagy megadott témák szóbeli bemutatására különböző kommunikációs helyzetekben	A kommunikációs helyzet tényezői: közlési szándék (tényközlés, véleményközlés; tájékoztatás); beszédpartner (rejtett szándék) Nyelvi illem/udvariasság: beszédaktusok és beszédtettek (ígéret) Szövegtípusok: ismertetés, leírás; szólások, közmondások; véleménymondás
2.1. A nem irodalmi és az irodalmi beszédhelyzet sajátosságainak felismerése 2.2. Különböző típusú nyomtatott és elektronikus szövegek értő/értelmező olvasása 2.3. Az olvasói tapasztalatok és a háttértudás működtetése az irodalmi szövegek befogadásában 2.5. Alapvető erkölcsi értékek felismerése az olvasott szövegben	Szövegértési stratégiák: közlésformák (leíró); előzetes tudás aktiválása; tájékozódás, információkeresés (téma, kulcsszavak, fő gondolat); a leíró szöveg rendezőelve (lényeges és kevésbé lényeges jellemzők) Hangnemek: tárgyilagos és személyes; humoros Irodalmi műfajok: mese és mesefajták (állatmese, verses mese)
3.1. Választott témákkal kapcsolatos fontos információk, gondolatok, érzelmek megosztása írásban az írásfolyamat szakaszaihoz igazodva 3.2. Különböző típusú rövid szövegek alkotása különböző beszédhelyzetekben 3.3. A beszédszándéknak megfelelő nyelvi elemkészlet megválasztása 3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a koherencia és a helyesség szempontjából	Szövegalkotás: céltételezés/funkció (tényközlés); szervezés (nem lineáris vázlat: fogalmi térkép) Rendezőelvek: lényeges és kevésbé lényeges elemek Szövegtípus: leírás (állat leírása) Helyesírás: az egybeírás és különírás egyszerűbb típusai (ikerszók); a kiejtéssel megegyezően írt gyakoribb szavak (hangutánzó szavak helyesírása); az idézet írásmódja
4.4. A beszédpartnerekhez alkalmazkodó, a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvi magatartás különféle kommunikációs helyzetekben	Beszédaktusok és beszédszándékok: asszertív (tényállítás, véleményállítás), direktív (utasítás/felszólítás/parancs); nyelvi manipuláció és meggyőzési stratégiák egyszerű esetei
Meséljünk	
1.2. Szóbeli megnyilatkozás megadott témájú, magánéleti, kisközösségi beszédhelyzetekben a nonverbális eszközök és a kommunikációs tényezők figyelembevételével	A kommunikációs helyzet tényezői: közlési szándék (indulat- vagy érzelemkifejezés) Jellegzetes mondatfajta-jelölő mondatdallamok (dallamív)

Tantervi sajátos kompetenciák	Tartalmak
1.3. Lényeges gondolatok kiválasztása és rendszerezése szabadon választott vagy megadott témák szóbeli bemutatására különböző kommunikációs helyzetekben 1.4. A sztenderd és a saját nyelvváltozat közötti különbségek felismerése	Szupraszegmentális elemek jelentést befolyásoló/megváltoztató szerepe (intonáció) Szövegtípusok (beszédértés): elbeszélés, történetmondás Szövegtípusok (beszéd): véleménymondás; rövid ismertetés/magyarázat; történetmondás; reproduktív szövegek (felolvasás, prózamondás) Beszédaktusok és beszédszándékok: expresszív (felkiáltás)
2.1. A nem irodalmi és az irodalmi beszédhelyzet sajátosságainak felismerése 2.3. Az olvasói tapasztalatok és a háttértudás működtetése az irodalmi szövegek befogadásában 2.4. Az irodalmi szöveg nyelvi megalkotottságának felismerése 2.5. Alapvető erkölcsi értékek felismerése az olvasott szövegben	Szövegértési stratégiák: közlésformák (elbeszélő); elbeszélő szövegek (helyszín és szereplők; az események lineáris, időbeli elrendezése a szövegben); képi elemek a szövegben (illusztráció) Epikus művek olvasása: narrátor, cselekmény, szereplők/szereplőcsoportok; egyszerű tér- és idővonatkozások; elbeszélői nézőpontok; elbeszélői és szereplői nézőpontok Témahálózat és értékjelentés: a szöveg témája; alapvető erkölcsi értékek Irodalmi műfajok: mese és mesefajták (tündérmese, tréfás mese); népmese és műköltészeti mese; meseregény
3.3. A beszédszándéknak megfelelő nyelvi elemkészlet megválasztása 3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a koherencia és a helyesség szempontjából	Szövegalkotás: témaválasztás; generálás (kötetlen írás); szervezés (gondolatok elrendezése vázlatban) Tématartás, kulcsszó, tematikai egység, cím; szerkesztés (makroszerkezeti egységek); helyet, időt jelölő szemantikai elemek; koherencia Rendezőelvek: tér- és időbeli linearitás Szövegtípus: elbeszélés, beszámoló Helyesírás: mondatfajták és írásjelek (a felkiáltó mondat); a kiejtéssel megegyezően írt gyakoribb szavak (igék) helyesírása; egybeírás-különírás (igekötős igék); igealakok helyesírásának gyakoribb esetei
4.1. Az elemi mondatok nyelvi megformálásának felismerése 4.3. A szavak jelentésének, használati körének, a regiszternek a felismerése	Hanglejtés és mondatfajták (felkiáltó) Szóosztályok a beszédaktusokhoz kapcsolódóan: indulatszó A mondat struktúrája: az ige és vonzatai; igekötők; mondatrészek (alaki-funkcionális címkékként)

Tantervi sajátos kompetenciák	Tartalmak
Tájak, környékek, otthonok	
1.3. Lényeges gondolatok kiválasztása és rendszerezése szabadon választott vagy megadott témák szóbeli bemutatására különböző kommunikációs helyzetekben 1.4. A sztenderd és a saját nyelvváltozat közötti különbségek felismerése	A kommunikációs helyzet tényezői: közlési szándék (információkérés); beszédaktuspárok (kérdezés–válaszolás) Jellegzetes (mondatfajta-jelölő) mondatdallamok A szupraszegmentális elemek kiemelő szerepe: intonáció, nyomaték, hangsúly (kontraszthangsúly) Képi és nyelvi megformálás különbségei Téma, kulcsszavak, fő gondolat azonosítása, lényegmegragadás Rendezőelvek: horizontális, vertikális, körkörös Beszédaktusok és beszédszándékok: kérdés Szövegtípusok (beszédértés): helyleírás Szövegtípusok (beszéd): spontán és tervezett produktív szövegek (részvétel kétszereplős párbeszédben; helyleírás); félreproduktív szövegek (földrajzi eredetmonda); reproduktív szövegek (felolvasás)
2.1. A nem irodalmi és az irodalmi beszédhelyzet sajátosságainak felismerése 2.2. Különböző típusú nyomtatott és elektronikus szövegek értő/értelmező olvasása 2.3. Az olvasói tapasztalatok és a háttértudás működtetése az irodalmi szövegek befogadásában	Szövegértési stratégiák: közlésformák (leíró szöveg); előzetes tudás aktiválása, lineáris olvasás; a leíró szöveg rendezőelve (egész-rész, fentről-le, lentről-fel, közel-távol, körkörös szerveződés); grafikai elemek (egyszerűbb ábrák: térkép) Lírai művek olvasása: líra, líraiság; az érzelmek kifejezése; a lírai szöveg hangulata A képszerűség és szemléletesség eszközei: vizuális és auditív képek; metafora, megszemélyesítés Szövegtípusok: nem irodalmi elbeszélő szöveg (élménybeszámoló); dokumentum szöveg (plakát) Irodalmi műfajok: földrajzi eredetmonda; lírai alkotások
3.1. Választott témákkal kapcsolatos fontos információk, gondolatok, érzelmek megosztása írásban az írásfolyamat szakaszaihoz igazodva 3.2. Különböző típusú rövid szövegek alkotása különböző beszédhelyzetekben 3.3. A beszédszándéknak megfelelő nyelvi elemkészlet megválasztása 3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a koherencia és a helyesség szempontjából	Az írás folyamatközpontú modellje: generálás (párban, csoportban); céltételezés/funkció (érzelemkifejezés); átdolgozás (mondatszerkesztés: sorrend/jelentés, grammatikai kötöttségek); javítás (regiszter) Rendezőelvek: vertikális, horizontális, körkörös Szövegtípus: beszámoló, helyleírás Helyesírás: mondatfajták és írásjelek (kérdő mondat); egybeírás és különírás (színnevek, népnevek); ismertebb földrajzi nevek helyesírása

Tantervi sajátos kompetenciák	Tartalmak
4.3. A szavak jelentésének, használati körének, a regiszternek a felismerése 4.4. A beszédpartnerekhez alkalmazkodó, a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvi magatartás különféle kommunikációs helyzetekben	Szóhangsúly, mondathangsúly; egyenletes hangsúlyozás és főhangsúly; kontrasztív hangsúlyos mondatok Grammatikai szórendi kötöttségek Beszédcselekvések, beszédaktusok: kérdés, információszerzés Szóosztályok a beszédaktusokhoz kapcsolódóan: kérdőszó Regiszterek, nyelvváltozatok
Nagy nap a mai	
1.1. Változatos kommunikációs helyzetekben elhangzó szövegek globális értése a lényeges gondolatok kiemelésével 1.2. Szóbeli megnyilatkozás megadott témájú, magánéleti, kisközösségi beszédhelyzetekben a nonverbális eszközök és a kommunikációs tényezők figyelembevételével	A kommunikációs helyzet tényezői: közlési szándék (utasítás, felszólítás); beszédaktus párok a párbeszédben (köszöntés–megköszönés, meghívás–elfogadás); beszédaktusok és beszédtettek (jókívánság, gratuláció, köszöntés) A szupraszegmentális elemek kiemelő szerepe: intonáció, kontraszthangsúly, szünet Szövegtípusok (beszédértés): (használati) utasítás, tárgyleírás Szövegtípusok (beszéd): produktív szövegek (párbeszéd, élménybeszámoló, tárgyleírás); félreproduktív szövegek: történeti monda, novella
2.1. A nem irodalmi és az irodalmi beszédhelyzet sajátosságainak felismerése 2.2. Különböző típusú nyomtatott és elektronikus szövegek értő/értelmező olvasása 2.3. Az olvasói tapasztalatok és a háttértudás működtetése az irodalmi szövegek befogadásában 2.5. Alapvető erkölcsi értékek felismerése az olvasott szövegben	Szövegértési stratégiák: közlésformák; grafikus elemek: illusztráció, táblázat Epikus művek olvasása: narrátor; beszélő és szerző viszonya; elbeszélői nézőpont Lírai művek olvasása: vershangzás: ritmus, rím, rímfajták Szövegtípus: elbeszélő szövegek (kronologikus beszámoló); dokumentum szövegek (tájékoztató és utasító: recept, plakát) Irodalmi műfajok: történeti monda, novella
3.2. Különböző típusú rövid szövegek alkotása különböző beszédhelyzetekben 3.3. A beszédszándéknak megfelelő nyelvi elemkészlet megválasztása 3.5. Olvasható, rendezett íráskép 3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a koherencia és a helyesség szempontjából	Szövegalkotás: generálás; céltételezés/funkció; szervezés; átdolgozás (nézőpont megváltoztatása) Szövegtípus: meghívó, tárgyleírás, utasítás Helyesírás: mondatfajták és írásjelek (kijelentő és felszólító mondat); a hagyományőrzés elve (a gyakoribb hagyományos írásmódú családnevek, személynevek); a számok betűkkel való írása; a keltezés írásának egyszerűbb esetei, az elválasztás szabályai: az elválasztás nehezebb esetei (*ch*, *x*, régies betű); ünnepek nevének helyesírása

Tantervi sajátos kompetenciák	Tartalmak
4.2. Változatos szórendű, hangsúlymintázatú és hanglejtésű mondatok jelentésének a felismerése különböző beszédhelyzetekben 4.4. A beszédpartnerekhez alkalmazkodó, a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvi magatartás különféle kommunikációs helyzetekben	Beszédaktusok és mondatfajták: kijelentő és felszólító mondat Kontrasztív hangsúlyos, speciális szórendű mondatok A kommunikációs helyzetnek megfelelő regiszter
Álmok és álomvilágok	
1.1. Változatos kommunikációs helyzetekben elhangzó szövegek globális értése a lényeges gondolatok kiemelésével 1.5. Nyitott magatartás a kommunikáció kezdeményezésében és fenntartásában	A kommunikációs helyzet tényezői: közlési szándék (rejtett szándék, utalás, háttérmondat) Szupraszegmentális és non-verbális elemek szerepe az irónia kifejezésénél Szövegtípusok (beszédértés): személyleírás, helyleírás, gyermekdalok Szövegtípusok (beszéd): félreproduktív szövegek: elbeszélő költemény részlete; reproduktív szövegek (felolvasás, versmondás)
2.1. A nem irodalmi és az irodalmi beszédhelyzet sajátosságainak felismerése 2.4. Az irodalmi szöveg nyelvi megalkotottságának felismerése 2.5. Alapvető erkölcsi értékek felismerése az olvasott szövegben	Szövegértési stratégiák: közlésformák; előzetes tudás aktiválása, lineáris és retrospektív olvasás Lírai művek olvasása: vershangzás: ritmus, rím, rímfajták Retorikai alakzatok: felsorolás, ellentét, ismétlés, retorikai kérdés Szövegtípus: elbeszélő szövegek; leíró szövegek (személyleírás, helyleírás); magánéleti szövegek (magánlevél) Irodalmi műfajok: elbeszélő költemény
3.2. Különböző típusú rövid szövegek alkotása különböző beszédhelyzetekben 3.3. A beszédszándéknak megfelelő nyelvi elemkészlet megválasztása 3.5. Olvasható, rendezett írásképe 3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a koherencia és a helyesség szempontjából	Szövegalkotás: generálás; céltételezés (írói szándék és címzett); átdolgozás, javítás Szövegtípusok: párbeszéd, elbeszélés, személy- és helyleírás, plakát, képregény Helyesírás: gyakori melléknévvel módosított főnevek; személynevek, intézménynevek; a *tiszai* típusú tulajdonnévi származékok írásmódja
4.4. A beszédpartnerekhez alkalmazkodó, a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvi magatartás különféle kommunikációs helyzetekben	Lexikális döntések: nézőpont, szóhangulat/árnyalatok (hangulatfestő szavak, regiszterbeli és stiláris különbségek) Az irónia mint beszédszándék Nyelvváltozatok és regiszterek

ÉN ÉS A TÖBBIEK

Beszélgetési szokásaink

1 **a.** Gyűjtsetek szólásokat, közmondásokat, amelyek a beszédről, beszélgetésről árulnak el valamit! Segítségetekre lehet O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások* című gyűjteménye.

b. A beszélgetés milyen jellemzőire hívják fel a figyelmet a gyűjtött szólások, közmondások?

c. Adjátok meg a gyűjtött szólások jelentését! Pl. *Sok beszéd, szegénység.* – Aki csak beszél, de nem dolgozik, az nem boldogul.

2 Az alábbi szöveg egy család beszélgetési szokásaira irányítja a figyelmünket.

Siv Widerberg: Mónáéknál

Mónáéknál
úgy beszélnek a gyerekkel, mintha nagy volna.
„Mit gondolsz?” kérdik
– Móna papája meg a mamája –
„Mit gondolsz?
Szerinted hogy lenne jobb?
Szerinted hogy kéne csinálni?”

Aztán:
„Értem.
Azt mondod?
Lássuk csak.
Tényleg, tökéletesen igazad van!”
Vagy:
„Nem, azt hiszem,
ebben tévedsz...”

Szeretném, ha a Mónáéknál –
nálunk lenne.

a. Mi jellemzi Mónáék családjában a beszélgetést?

b. Emeld ki a megadott szavakhoz illő sorokat!

érdeklődés; véleménykérés; egyetértés; egyet nem értés

c. Milyen vágyat szólaltatnak meg az utolsó sorok? Válaszd ki az alábbi értelmezések közül azt, amelyikkel egyetértesz!

Szeretném, ha:

- Mónáék nálunk laknának;
- ha én is Mónáéknál lakhatnék;
- ha nálunk is úgy beszélgetnénk, ahogy Mónáéknál szoktak.

d. Mondjátok el, mit láttok a képen! Milyen lehet a családtagok között a viszony? Hangosítsátok ki a képet! Miről beszélgetnek a családtagok?

Mondhatok-e valamit?

A felnőttek nagyon szeretnek a gyermekekkel beszélgetni. De nem mindig akkor szeretnek beszélgetni, amikor te is szeretnél. Az óvodában azt mondta az óvó néni, hogy nem lehet állandóan és összevissza beszélni, szólni kell, ha szólni akarsz. Így szoktam meg, hogy mielőtt bármit is szóltam volna, megkérdeztem:

– Mondhatok-e valamit?

Utána rögtön mondtam is, amit mondani akartam.

Az óvó néni azt mondta, hogy csak akkor mondhatom, amit mondani akarok, ha a *mondhatok valamit* kérdésre azt a választ kapom, hogy *igen*. De azt nagyon nehéz kivárni. Mert ha nem mondod elég gyorsan, és időt adsz arra, hogy válaszoljanak, akkor nem azt válaszolják, hogy *igen, mondhatod,* hanem ilyeneket:

– Ha befejeztük a tanulást, mondhatod.

– Ha megoldod a munkalapot, mondhatod.

– Ha megtanuljuk az éneket, mondhatod.

– Ha elrakod a játékokat, akkor mondhatod.

Itthon még rosszabb:

– Mindjárt, kicsim, csak fejezzem be a munkámat.

– Mindjárt, kicsim, de most sürgős dolgom van.

– Mindjárt, kicsim, de most sietnem kell.

Persze: mindjárt és azonnal – ami azt jelenti, hogy éppen most nem, talán kicsit később. Vagy valamikor. Csak legyen türelmed kivárni, s ne felejtsd el, mit is akartál mondani.

De ha azt mondják:

– Most ne zavarj, kicsim! Nem látod, hogy dolgozom, vasalok, írok, számolok, sietek, főzök, filmet nézek, mosok, mennem kell, mert elkésem? – akkor jobb, ha nem is kérdezed meg, hogy *mondhatok-e valamit?*

Neked könnyű. Te csak bömbölsz és ordítozol torkod szakadtából. Nem kell megkérdezned, hogy *mondhatok-e valamit,* mert csak egyet nyikkantasz, nyekkentesz, nyivákolsz, hüppögölsz, heppegelsz, gügyögyentesz, gaggyantasz, máris mindenki körülötted ugrál. Főként anyu, mert ő meg van győződve róla, hogy ezek az érthetetlen hangok, mint a *nyikk-nyekk-hüpp-hepp-oáää-ooáhá* érthetőek. Tudjad, hogy anyunak különös hallása van. És nagyon szereti, ha téged babusgathat. Akkor is hallgatózik folyamatosan az ajtó előtt, amikor alszol. Nagyon utállak ezért.

De amikor csak így gőgicsélsz és gagyogsz, és engem hallgatsz, nekem is nagyon jó, hogy vagy. Mert neked mesélhetek. Sőt minden titkomat elmondhatom, mert biztosan nem fogod elkotyogni másoknak, hisz beszélni sem tudsz. És még azt se kell megkérdeznem, hogy *mondhatok-e valamit.*

(Fóris-Ferenczi Rita: *Mondhatok-e valamit?*)

1

a. Ki lehet a fenti szöveg beszélője?

b. Miért teszi fel újra és újra a *Mondhatok-e valamit?* kérdést a beszélő?

c. Milyen hangjelzésekkel kommunikál a beszélni nem tudó csecsemő?

2 Figyeld meg, hol és kinek jelzi a gyermek beszélési szándékát! Hogyan válaszolnak rá?

a. Emeld ki a szövegből, mire hívja fel az óvó néni a beszélni akaró gyermek figyelmét!

b. Hogyan jeleznéd gesztusokkal, hogy mondani szeretnél valamit? Hogyan jeleznéd szóval?

c. Emeld ki a szövegből azokat a válaszokat, amelyek a beszélési szándék elutasítását jelzik! Melyik helyzetben ki beszélhet?

d. Hogyan lehet kifejezni az elutasítást arckifejezéssel, mozdulatokkal, testtartással?

1 Beszélési szándékunkat sokféleképpen kifejezésre juttathatjuk. A kapcsolatteremtés kezdeményezésének egyik formája a köszönés.

a. Egy barátoddal a fagyizóban ültök, ő a bejárattal szemben, te pedig háttal az ajtónak. Barátod sorra köszön az ajtón belépő embereknek. Mi derül ki számodra abból, ahogyan köszön? Ki lehet az, akinek úgy köszön, hogy:

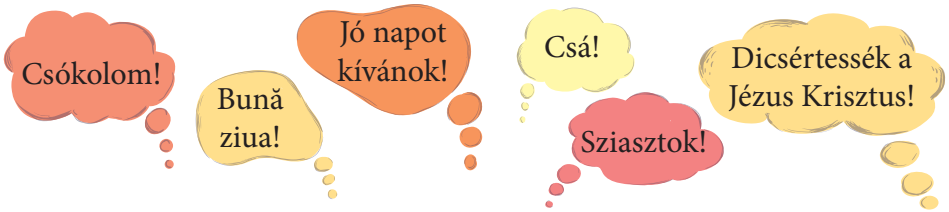

b. Mi a szerepe a köszönésnek akkor, amikor csak üdvözlésre és nem egy beszélgetés bevezetésére használjuk?

2 Az alábbi szövegből megtudhatjátok, milyen tanácsokat ad a köszönéssel kapcsolatban Ugrifüles, az illemtanár.

Miért köszönjünk? Hogyan köszönjünk?

Nagy kopácsolás hangja szállt a réten, ami kiverte az álmot Tüskéshátú szeméből.

– Ejnye, mi az! – morgott álmosan. – Mi ez a nagy kopácsolás?

Nézett jobbra, nézett balra, s meglátta a legkisebb Ugrifülest, amint épp egy nagy táblát szögelt az ajtaja fölé.

Odaballagott, s kíváncsian megkérdezte.

– Mit csinálsz, Ugrifüles? Mit szögelsz? Mit kopácsolsz?

– Nem jó! – mondta szigorúan Ugrifüles.

– Mi nem jó? – csodálkozott Tüskéshátú.

a. Mit gondoltok, mi nem tetszett Ugrifülesnek abban, ahogyan Tüskéshátú megszólította?

– Az nem jó, ahogy kezdted! Először a köszönéssel kell kezdeni! Ha találkozunk valakivel, először köszönni kell! Borzasztó, hogy mennyire nem ismeritek az illemszabályokat! Borzasztó! Éppen ezért határoztam el, hogy megnyitom az illemiskolámat. Éppen ezért szögeztem ki ezt a táblát.

– Aha! – mondta Tüskéshátú. – És hogyan kell köszönni? És mit kell mondani?

Ugrifüles abbahagyta a kopácsolást, és felemelte az ujját. Most éppen olyan volt, mint egy tanár, mint egy illemtanár.

– Figyelj!

Majd nagy levegőt vett, és egy szuszra sorolni kezdte:

– Barátsággal köszöntelek, szívélyesen üdvözöllek, szervusztok, szia, csaó, jó reggelt, jó napot, jó estét, kezét csókolom, viszontlátásra, adj' isten, tiszteletem, agyő, pá, mély hódolatom, alázatos szolgája, ég áldjon, béke veled, itt a kezem, nem disznóláb, csapj bele!

Majd megint levegőt vett, mert teljesen kifulladt.

– Mi az, amit itt egy szuszra elsoroltam? Ha egy csomó kifejezést ma már nem is használunk, mert idejét múlta, mindenki számára világos, hogy köszönésről, üdvözlésről van szó! Ezek közül bármelyiket választhatod!

Tüskéshátú elgondolkozott.

– Azt választom, hogy mély hódolatom!

– Jól választottál, főleg akkor mondd, ha velem találkozol! – nevetett Ugrifüles. – De figyelj tovább!

b. Az Ugrifüles által felsorolt köszönési formák közül melyek azok, amelyeket ti is szoktatok használni? Milyen helyzetben használjátok? Melyek azok, amelyeket nem használtok? Miért? Tudjátok, hogy milyen helyzetben hangozhatnak el?

– Figyelek, vagyis csupa fül vagyok! Meg tüske!

– Mikor szoktunk köszönni? Ha valakivel vagy valakikkel találkozunk, vagy ha elválunk, elbúcsúzunk! Világos! Egyedül nem szoktunk köszöngetni, ugyebár?

– Értem – bólogatott Tüskéshátú. – A köszönéshez legalább ketten kellenek!

– Nem is hinnéd, hogy a köszönés milyen réges-régi szokás! Úgy is mondhatnám, hogy a legelső illemszabály! És mennyi-menynyi változata volt, és van! „Ahány ház, annyi szokás!" – tartja a közmondás.

– Hát nem mindenhol egyformán köszönnek? – csodálkozott Tüskéshátú.

– De nem ám! Csak az az egyforma, hogy köszönnek!

(Csukás István: *Ugrifüles, az illemtanár*)

c. Mikor szoktunk köszönni?

d. Mi a jelentése az *Ahány ház, annyi szokás.* közmondásnak? Ebben a szövegben mire utal?

e. Soroljatok fel néhány formát, amelyet más nemzetek (pl. román, angol, német stb.) köszönési szokásaiból ismertek! Rendszerezzétek a következő szempontok szerint:

- találkozáskor vagy elváláskor használják;
- miben hasonlítanak a magyar köszönési formákra, miben különböznek tőlük.

1 Miért ejtik zavarba az alábbi helyzetek a beszélőt?

Anyu mindig azt mondja, köszönjek szépen. Ha ismerős közelít, meg is szorítja a kezem, mert anyu valamiért azt hiszi, hogy a köszönésindító gomb ott van a tenyeremben valahol. Én köszönök is rendesen. Vagyis nem mindig rendesen.

Ott van például Julika, aki gyakran meglátogatja nagymamát, együtt teáznak, beszélgetnek. Nagymama örömtől repes, amikor megérkezik:

– Szia, drága Julikám! De örülök, hogy eljöttél!

Amikor először mentem iskolába, nagyon izgultam, mert nem ismertem senkit. Anyu biztatólag szorongatta a kezem, s vigasztalt, hogy ne féljek. A sok ismeretlen között az iskolaudvaron megpillantottam Julikát. Anyu is meglátta, és megszorította a kezem. De most már nem biztatólag szorongatta, mint azelőtt, hanem hirtelen megszorította, s ebből tudhattam, hogy a köszönésindító gombot akarja beindítani.

– Szia, Julika! – kiáltottam lelkesen, mert örültem nagyon, hogy ismerőst látok a sok ismeretlen felnőtt és gyerek között, s mert nagymama is mindig ilyen lelkesen szokta üdvözölni. Azt tudtam, hogy

nem szólíthatom Julikámnak, mert Julika a nagymama drága Julikája, nem az enyém. Anyu mégis akkorát szorított a kezemen, hogy felszisszentem.

– De köszöntem!– vágtam vissza felháborodottan.

Erre jól összeszidott, s mondta, amit ugyan én is nagyon jól tudtam, hogy Julika a csék tanító nénije, s itt az iskolában nem sziázhatom, hanem mondjam illendően:

– Kezét csókolom, Júlia tanító néni!

Azóta szép, hangos kezcsókolomokat köszönök minden felnőttnek. Kivéve persze a szerelő bácsit. Vagyis neki is azt köszöntem, de hangosan kinevetett, aztán elém állt, és még hangosabban kérdezte:

– Hát olyan öregnek látszom én?! Mit gondolsz, mennyi vagyok?

Én pedig nem mertem semmit mondani, azt sem, hogy a bácsinak igenis ráncok vannak a szeme körül, és azt sem, hogy nincs haj a feje tetején, mert féltem, hogy azért is megharagszik. Aztán elmagyarázta, hogy köszönhetek *szevasz*t, *csá*t vagy *hellő*t, de ha nehezemre esik, még a *jó napot* is jobb, mint ez a vénasszonyos *csókolom*.

a. Miért szorongatja az elbeszélő gyerek kezét az édesanyja, ha találkoznak valakivel?

b. Miért nem volt elfogadható a gyerek köszönése, amikor az iskolaudvaron *sziá*t köszönt Júlia tanító néninek?

c. Hogyan köszönhetett a gyerek a szerelő bácsinak, ami miatt az kinevette?

d. Miért nem tetszett a szerelőnek a köszönési forma? Milyen más lehetőségeket javasolt a gyereknek?

Most tegyétek próbára magatokat! Csoportonként válasszatok egy-egy helyzetet az alábbiak közül, és játsszátok el!

- Az utcán találkozol egy barátoddal és a szüleivel.
- A ház előtt találkozol a szomszéd néni huszonöt éves lányával.
- A bácsinak a pékségben minden reggel köszönsz: *„Jó reggelt kívánok!”* De ma éppen naplementekor találkoztál vele.
- Becsengetsz egyik osztálytársadhoz a kaputelefonon, és hallod is, hogy felvették, de nem tudod, ki van a vonal túlsó végén.
- Épp telefonon beszélsz valakivel, amikor szembejön a matektanár.

2 Az alábbi helyzetekhez milyen köszönési formákat társítanátok? Játsszátok el a jeleneteket!

- Két idős ember találkozik, kalapot emelnek.
- Két fiatal találkozik: két tenyerét összecsattintja, majd ökölbe szorított kezét is.
- Egy férfi kezet csókol egy nőnek.
- Két fiatal távolról felfigyel egymásra. Integetnek.
- Katonák tisztelegnek egymásnak.
- Két fiatal találkozik. Köszönnek, megölelik egymást.
- Nagymama találkozik az unokájával. Köszönnek egymásnak, megpuszilják egymást.
- Két férfi találkozik, köszönnek, kezet fognak egymással.

1 Újabb dolgokat tudhattok meg Ugrifülestől a köszönésről, a köszönést kísérő, kiegészítő, helyettesítő jelzésekről.

A legelső üdvözlés valami olyasféle lehetett, hogy amikor két vadászó ősember meglátta egymást, nagyot rikkantottak, és egymás felé lengették üres tenyerüket! Ez az üdvözlés mai nyelvre lefordítva azt jelentette: Örülök a találkozásnak, barátságos a szándékom, láthatod, hogy üres a tenyerem! Nincs benne fegyver!

Tüskéshátú rögtön felemelte az üres tenyerét.

– Így? Így köszöntek az ősemberek?

– Valahogy így. Folytatom! Vagy itt van például a kalapemelés! Ez a szokás onnan ered, hogy az ókorban, vagyis nagyon régen, a rabszolgáknak kopaszra volt nyírva a fejük, s a fejfedőt felemelve, ezt meg kellett mutatniuk! Ez a két mozdulat ma is ismerős, a kézemelés és a kalapemelés!

a. Milyen lehetett a legelső üdvözlés?
b. Mit jelzett üdvözléskor az üres tenyér?
c. Honnan ered a kalapemelés szokása? Mi a jelentése?

Később köszöntő szavakat is mondtak hozzá. Mint például ezt, hogy *Itt a kezem, nem disznóláb*!

– Persze, hogy nem disznóláb! – nevetett Tüskéshátú.
– Ne nevess, mert a disznóláb nem azt jelentette, hogy disznóláb! Hanem a kovás pisztolyt vagy puskát hívták disznólábnak! És ez a mondás azt jelentette, hogy nincs nálam fegyver! Pfű! Pihenjünk egyet. Utána folytatom!

(Csukás István: *Ugrifüles, az illemtanár*)

d. Emeljétek ki a szövegből azokat a helyzeteket, amelyekben a gesztus, a hangjelzés vagy a köszöntő szavak is fontos jelentést hordoznak!
e. A szöveg alapján mondjátok el, hogyan jelezték a fegyvertelenséget!

2 Ugrifüles megkért titeket, hogy segítsetek neki a kapcsolatteremtésről (szándéknyilvánítás, köszönés, gesztusok) egy plakátot készíteni illemiskolájába! Nézzétek át újra az eddigi feladatokat! Mire kell figyelnünk, amikor szólni szeretnénk, amikor köszönünk valakinek?

Válthatnánk pár szót?

A *Mondhatok-e valamit?* című írás ***elbeszélője*** nem véletlenül akart mindenáron szóhoz jutni. A beszéd, a beszélgetés természetes igénye az embernek.

Tudtad?
Azok a farkasgyerekek, akiknek nem volt emberi társaságuk gyermekkorukban, nem tudtak megtanulni beszélni, és értelmi fejlődésük is visszamaradt. Emberek közé kerülve idővel megtanultak pár szót, de ezekkel inkább csak az éppen fennálló helyzetekre reagáltak. Az elmúlt eseményekről, jelen nem lévőkről, tervekről vagy vágyaikról nem tudtak beszélni.

Nézz utána!
Ha érdekelnek a farkasgyerekek esetei, nézz utána Victor, Hany Istók vagy Amala és Kamala történetének!

1 **a.** Olvassátok el az alábbi beszélgetést! Figyeljétek meg, hogy kik beszélgetnek! Miről beszélgetnek?

– Csókolom, tanárnő!
– Szia, Rebeka.

– Hogy tetszik lenni?

– Jól, köszönöm. Épp hazafelé készülök.

– Nekem sincs több órám. Elkísérhetem a tanárnőt?

– A sarkon be fogok térni a könyvesboltba, de addig mehetünk együtt. Mi újság veled?

– A pályaválasztáson gondolkozom. Mármint azon, hogy mi leszek, ha nagy leszek.

– És mi érdekel?

– Azt hiszem, a színészet. A tanárnő mit gondol erről?

– Azt, hogy nagyon szép szakma, de több szempontból is nehéz.

– De a tanárnő szerint van hozzá tehetségem?

– Szerintem van. Amennyire én meg tudom ítélni, nem is kevés. De nem csak tehetség kell hozzá.

– Még mi kell?

– Kitartás, teherbírás, lelkesedés. És ez csak akkor lesz meg, ha tényleg erre vágysz.

– Értem. Hát köszönöm. Nem akarom feltartani a tanárnőt, tessék csak menni a boltba!

– Rendben van. Holnap találkozunk. Szervusz.

– Csókolom, tanárnő, szép délutánt!

b. Figyeld meg a kiemelt mondatok helyét a beszélgetésben! Mi lehet a szerepük?

Elkísérhetem a tanárnőt?
A tanárnő mit gondol erről?
De a tanárnő szerint van hozzá tehetségem?
Még mi kell?

c. Emeld ki a beszélgetésből azokat a mondatokat, amelyekkel a tanárnő a beszélgetés folytatására ad lehetőséget!

d. Jelöld azokat a részeket, ahol megváltoznak a szerepek: a kérdezőből válaszadó lesz, a válaszadóból kérdező!

e. Azonosítsd a beszélgetés egységeit!

kapcsolatteremtés, szándéknyilvánítás, kérdések–válaszok, a téma lezárása, a kapcsolat megszakítása

Az előző párbeszédben két szereplő van: a tanárnő és Rebeka. Van, amikor a tanárnő kérdez, és Rebeka válaszol. Ilyenkor a tanárnő a beszélgetésben a ***közlő***, Rebeka a ***befogadó***. Ezek a szerepek azonban cserélődnek, ***beszélőváltás*** történik: a közlőből befogadó lesz, a befogadóból közlő. A beszélgetés ***témája*** itt a pályaválasztás. A beszélgetést ***kapcsolatteremtés***sel, köszönéssel kezdik a szereplők, és a ***kapcsolat megszakítás***ával, elköszönéssel, búcsúzással zárják.

2 **a.** Írd át a Rebeka mondatait úgy, mintha egy régen látott barátjával társalogna!

b. Jelöld be azokat a részeket, amelyeket meg kellett változtatnod!

c. Azt már tudjátok, hogy a tanárnőnek és egy barátnak nem ugyanúgy köszönünk. A b. pontban bejelölt részekről milyen más illemszabály jut eszetekbe? Kit szoktunk tegezni, kit magázunk?

3 A fenti beszélgetésből kiemeltünk két részletet:

– És mi érdekel?
– Azt hiszem, a színészet. A tanárnő mit gondol erről?

– Rendben van. Holnap találkozunk. Szervusz.
– Csókolom, tanárnő, szép délutánt!

Az alábbiakban Rebeka lehetséges válaszai olvashatóak. Figyeljetek az alábbi szempontokra!

a. Milyen különbségeket érzékeltek a változatok között?

b. Ti melyiket/melyeket szoktátok használni?

c. Milyen helyzet(ek)ben melyik változat lenne illendő? Miért?

– Azt hiszem, a színészet. Ildikó néni mit gondol erről?
– Azt hiszem, a színészet. Maga mit gondol erről?
– Azt hiszem, a színészet. Ön mit gondol erről?
– Azt hiszem, a színészet. Mit tetszik gondolni erről?

– Csókolom, szép délutánt!
– Viszontlátásra, tanárnő, szép délutánt!
– Viszontlátásra, szép délutánt kívánok magának is!
– Viszlát, szép délutánt!

1 **a.** Kik beszélgetnek az alábbi helyzetben?

– Csókolom, Enikő néni!

– Szervusz, Balázs! Milyen nagyot nőttél! Andris még elszaladt a boltba, de megvárhatod itt velem.

– Köszönöm. Úgy beszéltük, hogy fél nyolckor itt leszek nála.

– Tudom, de ez az én fiam mindig elfelejt valamit. Kérsz üdítőt vagy édességet?

– Nem, köszönöm. Enikő néni hogy van?

– Jól, ma szabadnapos vagyok. Hol is lesz a meccsetek? Brassóban?

– Igen.

– Legalább szép időt kaptok.

– Igen, tiszta az ég. Nem szeretnék zavarni, inkább én is elmegyek még a pékségbe.

– Ahogy gondolod.

b. Milyen témákat érintenek a beszélők?

c. Kövesd, hogyan változnak a szerepek!

d. Milyen szerepe lehet a fenti beszélgetésnek?

kapcsolatfenntartás, érdeklődés, kedveskedés, időtöltés, beszélgetés Balázs magasságáról

2 **a.** Ti Balázs helyében hogyan kértétek volna meg Enikő nénit, hogy szóljon Andrisnak?

– Kérlek, mondd meg Andrisnak, hogy várjon meg!
– Légyszí, szólj Andrisnak, hogy várjon meg!
– Megkérem, szóljon Andrisnak, hogy várjon meg!
– Tetszik szólni Andrisnak, hogy várjon meg?
– Szóljon Andrisnak, hogy várjon meg!
– Szólna Andrisnak, hogy várjon meg?
– Tessék szólni Andrisnak, hogy várjon meg!
– Enikő néni szólna Andrisnak, hogy várjon meg?
– Megkérem Enikő nénit, szóljon Andrisnak, hogy várjon meg!

b. Az előző pontban van-e olyan forma, amelyet a ti környezetetekben nem használnak?

c. Melyik kérést megfogalmazó mondatot érzitek udvariasnak, melyiket kevésbé udvariasnak, esetleg udvariatlannak?

Rebeka és a tanárnő párbeszédében megfigyelhettétek, hogy hogyan adják át egymásnak a szót, hogyan változnak a szerepek. Balázs és Enikő néni beszélgetése is egy szerepadogató párbeszéd volt. Abban tért el az előzőtől, hogy olyan témákat érintettek a szereplők, amelyek mélyebb beszélgetésre nem adtak alkalmat. Beszélgetésük szerepe más volt, a ***kapcsolatfenntartás***, a várakozás idejének kitöltése.

3

a. Milyen a viszony Dénes és Tekla között? Figyeld meg a köszönési formákat, a megszólítást, az indító mondataikat!

– Szervusz, Dénes! Hogy megváltoztál, amióta nem láttalak!
– Szia, Tekla! Régen találkoztunk. Hogy vagy?

b. Folytasd a beszélgetést úgy, hogy a cél:

- egy tartalmas beszélgetés legyen!
- a kapcsolatfenntartás legyen!

1

a. Kik és hol beszélgetnek?

– Már három napja fáj a vállam. Szerinted mit csináljak?
– Picit arrébb állnál? Egy-nullra vezet az ellenfél, és ez egy fontos tétmérkőzés.
– Elmenjek orvoshoz? A családorvosom mindig azt mondja, hogy kutya bajom. Akkor jelentkezzek direkt a csontsebészetre?
– Hé, ez szabálytalan volt! Mit csinál a bíró, alszik?!
– Vagy hagyjam inkább? Vajon elmúlik magától?
– Azt mondd meg, miért nem passzolsz?! Ekkora kihagyás!

b. Mi a témája a beszélgetésnek?

c. Figyeld meg, hogy történik-e beszélőváltás?

d. Nevezhetjük-e párbeszédnek a fenti helyzetet?

2 Miért nem működik a kommunikáció?

Játsszátok el az alábbi jeleneteket!

- Németországi vendégek érkeztek az iskolába. Az informatika kabinetet keresik az épületben, tőled érdeklődnek, de te nem tudsz németül.
- Franciaországban nyaraltok a családdal. Nem beszélitek az ország nyelvét. Szüleitek szeretnék megtudni, hogy a szálláshelyen van-e tévé.
- Egy Lengyelországban megrendezett nemzetközi táborban vesztek részt. A táborhelyen nincs térerő. A helyiektől érdeklődsz, hogy vezetékes telefont hol találhatsz. Mind olyan emberekkel találkozol, akik csak lengyelül beszélnek.

a. Mi nehezítette meg a jelenetek bemutatását?
b. Melyik jelenet volt a leghitelesebb? Miért?

c. Mely szavak voltak mindkét fél számára érthetőek?

A jelenetben előforduló nemzetközi szavakat úgy kell kiejteni az adott nyelven, ahogy alább látjátok: a kiemelt szótagot hangsúlyosan, a többi szótagnál nagyobb nyomatékkal ejtik.

- com**PU**ter, **IN**ternet (német)
- televisi**ON** (francia)
- te**LE**fon (lengyel)

d. Ejtsétek ki a magyar nyelv hangsúlyozása szerint is a szavakat! Mely példákban lesz különbség?

Vannak olyan nyelvek, ahol a szavaknak mindig ugyanarra a szótagjára (pl. az elsőre) esik a hangsúly, más nyelvekben viszont a hangsúly helye szavanként változhat. A magyar nyelvű beszélők mindig a szavak első szótagját ejtik nyomatékosan: ez a ***szóhangsúly***.

3

A párbeszédek hozzák létre, építik és tartják életben a társas kapcsolatokat, ezért fontos, hogy ismerjük és betartsuk a beszélgetésre vonatkozó szabályokat. Akadnak viszont olyan helyzetek, amelyekben nem lehet vagy nem fontos alkalmazkodni a párbeszédek megszokott rendjéhez.

a. Azonosítsátok az egyes párbeszédekben a beszélőket!

b. Kiderül-e a beszélgetésekből, hogy hol zajlanak? Ha igen, akkor nevezzétek meg!

– Nahát! Te itt?

– Igen... a tanár úr azt mondta, jöjjek el, és próbáljak ki egy edzést.

– Jártál valaha tornászni?

– Nem, most jöttem először.

– Értem. Hát akkor sok sikert! Rohanok bemelegíteni.

– Hé, nem erről volt szó!

– Tudom...

– Egész este vártam, hogy írd meg, mi van, erre te be sem léptél!

– Nem tudtam, mert egész este zajlott a nagy beszélgetés, és az lett a vége, hogy elkobozták a telefonomat.

– Tényleg? Mesélj el mindent!

– Később. Most jön a tanár.

– Vigyázz!
– Mi van? Ja. Kösz! Ha nem szólsz, elütöttek volna.
– Simán. Máskor nézz körül!
– Rendben.
– Mert nem leszek mindig itt, hogy megmentselek.
– Oké, mondtam, hogy kösz, nem kell tovább fényezni magad.
– Nem is fényeztem.
– De. Pont azt csinálod.
– Hálátlan vagy, többé nem segítek neked. Pukkadj meg!
– Örök harag!

c. A tanárnő és Rebeka párbeszédében megfigyelhettétek a kapcsolatteremtésnek, a beszélgetés kezdeményezésének a mozzanatait, formáit. A fenti párbeszédekből mi hiányzik, ami ott megvolt? Miért hiányozhat innen?

d. Emeljétek ki a köszönés és az elköszönés helyett álló (köszönéspótló) mondatokat!

e. Figyeljétek meg a környezeteteket! Milyen köszönéspótló mondatokat használnak?

4 Foglald össze néhány mondatban Ugrifüles tanítványainak, hogy a köszönésen, a beszélési szándékunk jelzésén kívül még mire kell odafigyelnünk, amikor valakivel párbeszédet folytatunk! Ehhez nézd át újra a fejezetben szereplő párbeszédeket!

Miért értjük félre egymást? Hogyan értsük jól egymást?

Volt-e olyan tapasztalatotok, hogy valakivel nem sikerült jól megértetnetek magatokat? Volt-e olyan, hogy valaki nem jól értette, amit mondtatok, és ebből még akár sértődés is lett? Előfordult-e, hogy ti értettetek félre másokat?

A következő részekben olyan helyzeteket vizsgálunk meg, amelyekben nem működik jól a kommunikáció.

1 A Szép család panziót üzemeltet egy rusztikus, hétvégi házban. Az elmúlt hétvégén két vendégük volt, mindketten írtak a vendégkönyvbe. Olvassátok el a bejegyzéseket, és állapítsátok meg, mi okozhat félreértést, nehézséget a család és a vendégek közötti kommunikációban!

A. Egy külföldi turista három napot töltött a Szép család panziójában. Remekül érezte magát, és szerette volna a vendéglátók anyanyelvén írt bejegyzésben megörökíteni ezt. Egy barátját kérte meg, hogy fordítsa le magyarra a szövegét. Pechére épp április 1-je volt, ezért a barátja úgy döntött, hogy megtréfálja. Ezt íratta le vele:

Különös élmény volt három napot tengődni ebben a viskóban. Nagy hatással volt rám az erdő zaja, a levegő szaga és a sok ósdi tárgy a szobában. Még vissza fogok térni, mert mostanig senkivel nem találkoztam, aki úgy kotyvaszt, mint az itteni szakácsnő. Legközelebb pedig én is az itteniekéhez hasonló tragacsot fogok bérelni.

a. Mit gondoltok, miért sértődtek meg a család tagjai, amikor elolvasták a vendég bejegyzését?

b. Hogyan kellett volna a szöveget megfogalmazni ahhoz, hogy ne értsék félre? Melyek a rosszul megválasztott szavak a szövegben? Mire kellene cserélni ezeket?

B. A másik vendég magyar anyanyelvű volt, de sajnos nem mindig sikerült azt mondania, amit szeretett volna. Az ő bejegyzése így festett:

Igazán pártatlan élményekben volt itt részem, pedig általában nem szívlelem a hegyi üdülést, meglehetősen lusta ember révén. Egyenlőre nem tudom eldönteni, hogy a fáradság vagy a nehéz ételek miatt érzem magam kimerültnek, de az biztos, hogy ilyen nyugodt, gondatlan szórakozásra nem volt lehetőségem az utóbbi időben. Gratulálok a családnak, amiért fáradtságos munkával működtetik ezt a panziót, a helységek tisztaságához és a nagyszerű ötleteikhez, például, hogy a túravezetést a közeli helyiségben élő önkényesekre bízzák.

Utóirat: A mellékhelységben levő törülközőtartó letörésében ártalmatlan vagyok.

c. Keressétek ki azokat a szavakat, amelyeket a vendég rosszul használt! Milyen hasonló hangzású szavakkal tévesztette össze ezeket?

2 Az alábbi szavak jelentése nagyon hasonlít, a hangulatuk viszont egészen eltérő lehet. Állapítsátok meg, miben különböznek az alábbi szósorok tagjai!

- bandukol, poroszkál, slattyog, vánszorog
- morcos, goromba, bumfordi, házsártos
- pocsolya, latyak, dagonya, mocsár, locspocs

Fontos, hogy mondanivalónkhoz olyan szavakat válasszunk, amelyek pontosan azt fejezik ki, amit mondani akarunk. Ahhoz, hogy ez sikerüljön, ismernünk kell a szavak pontos ***jelentés***ét és ***hangulati hatás***át is.

Sajnos, az emberek nem tudnak olvasni egymás gondolataiban, így beszélgetniük kell ahhoz, hogy a másik emberhez eljuttassák, amit közölni szeretnének. A beszélgetés során adódhatnak olyan helyzetek, amelyekben az egyik fél valamit szeretne mondani, de a másik másképpen érti az üzenetet. Ezek a helyzetek a félreértések.

Számos oka lehet annak, hogy nem jól értjük beszédpartnerünket, vagy nem sikerül megfelelő módon megértetnünk magunkat. A fenti példákban azt láttuk, hogy félreértést okozhat, ha nem a megfelelű jelentésű vagy hangulatú szót választjuk. De sok csapdát rejt a mondat szavainak hangsúlyozása és a sorrendje is. Akadályozhatja a megértést az is, ha nem ismerünk a miénktől különböző nyelvváltozatokat.

1 Figyeljétek meg az alábbi szövegeket! Milyen félreértésekkel találkoztok Lilla és Nándi, illetve Nándi és Szabi párbeszédében?

– Na mi az, Lilla, miről akartál beszélni? Arról, hogy hogy fogtok megint kikapni tőlünk a röplabdameccsen?

– Jaj, te Nándi! Már megint fel akarsz bosszantani. De nem erről akartam beszélni. Figyelj! Mit tudsz erről a székely fiúról? Tudod, akiért úgy odavan Dia már a tábor eleje óta. Te laksz vele egy szobában. Na, mit tudsz?

– Hogy én? Semmit. Szabinak hívják. És néha nem értem, amit beszél. Első nap beosztottak az A csoportba, őt meg az E-be. Erre elkezdte kiabálni, hogy aki az „á” csoportba került, az menjen oda hozzá. Persze odamentem, és a végén még engem szidtak le, hogy gúnyolódom azzal, ahogy beszél. Merthogy náluk az *á*, az *e*. Vagy ilyesmi.

– Nem erről van szó. Hanem hogy állítólag összevesztek. Megbántotta Diát.

– Erről semmit sem tudok.

– Hát én is csak annyit, hogy tegnap vacsoránál már nem ültek egy asztalhoz, aztán egy órát veszekedtek a szobában.

– Melyik szobában? A tietekben?

– Nem! Nálatok!

– De hát én ott voltam egész este, ott nem történt semmi ilyesmi.

– Na jó, nem ez a lényeg. Dia nagyon kikészült, fél éjszaka sírt.

– Jó, sajnálom, de nekem mi közöm ehhez? Mit akarsz tőlem?

A – Nem szaglásznál egy kicsit körülötte?

– Micsoda? Hogy szaglásszak körülötte? A szekrényében? Mégis mit? Dezodort? Sampont?

– Nem, na... Derítsd ki, hogy mi volt! És főleg azt, hogy hova lett Dia nyaklánca, amit pont tőle kapott. Tudod, az a kagylós. Sára azt mondja, látta Szabit, amint belehajította a nyakláncot a tengerbe. De ilyet nem csinálhat! Szemét!

– Oké, nyugodj meg! Egy kagyló egy bőrszíjon azért nem akkora szemét, hogy így kikészülj tőle. Én is környezetvédő vagyok meg minden, de szerintem komolyabb szennyeződések is vannak a vízben, amik miatt aggódhatunk.

– Jaj, megint nem jól érted! Szabi a szemét, amiért ezt csinálja Diával! Ígérd meg, hogy utánanézel!

– Oké, megígérem.

[...]

– Hé, Szabi! Úgy hallottam, hogy Dia szakított veled.

– Rosszul hallottad.

– Nem igaz?

– Nem.

– De mi nem igaz?

B – Hogyhogy mi? Hát az, hogy Dia szakított velem.

– Most akkor nem igaz, hogy szakítottatok? Vagy nem igaz, hogy ő volt az, aki szakított veled?

– Pff! Mondtam neki valamit, megsértődött. Ennyi. Akarsz még valamit?

C – Öööö... igen... És az, hogy vacsora után még egy órát veszekedtél vele a szobában?

– Hát ez így megint nem igaz. Ki mondta, hogy a szobában veszekedtem vele?

– Nem lényeges, hogy ki mondta. Sejtettem, hogy kamu. De akkor tudsz valamit arról a kagylós nyakláncról, amit te adtál neki?

– Persze.

– Mi lett vele?

D

– Elvettem.

– Szóval nálad van?

– Nem! Mondom, hogy elvettem!

– Értem, hogy elvetted, de nem tudnád mégis visszaadni? Dia nagyon szomorú.

– Nem, hát nem érted? Nem csak elvettem, hanem el is vettem. Belevettem a tengerbe!

A Figyeljétek meg, hogy a színessel jelölt részletekben ki mit értett rosszul és miért! Mire vonatkozik Lilla *szaglászik* és *szemét* szava, és hogyan érti Nándi?

Szavainkat sokszor több jelentésben is használjuk.

Az üzenet megértése azon is múlhat, hogy ismerjük-e a szavak jelentéseit, és a helyzetből tudunk-e következtetni arra, hogy épp melyik jelentésre gondolt a beszélő.

Az üzenet megfogalmazásakor szintén érdemes figyelnünk arra, hogy a többjelentésű szavakat milyen szövegkörnyezetbe illesztjük.

a. Szerintetek az üzenet megfogalmazásakor vagy a megértéskor adódott probléma a *szaglászik* és *szemét* szavak esetében?

b. Cseréljétek ki a két kiemelt szót olyan szavakra, amelyek nem változtatnak Lilla mondanivalóján, de Nándi számára is érthetőek!

c. Magyarázzátok el Nándinak, mire kell odafigyelnie, hogy elkerülje a hasonló félreértéseket?

B Figyeljétek meg, mire kérdez rá a színessel jelölt részletben Nándi!

a. Hogyan kellett volna Szabinak kimondania a mondatot *(Nem igaz, hogy Dia szakított velem),* ha azt akarta mondani, hogy:

- nem igaz, hogy szakítottak;
- nem igaz, hogy Dia volt az, aki szakított vele?

Mondd ki mindkét változatot hangosan a társadnak!

b. Érthető-e a társad számára, hogy mikor melyik jelentés társul a mondathoz? Miből sikerült rájönnie? Mi a különbség a két hangzó mondat között?

Arról már volt szó, hogy a magyarban a szavak első szótagján van a szóhangsúly. Ha azonban a szavakat mondatba fűzzük, egyesek plusz nyomatékot kaphatnak, másokról a meglévő is törlődhet. A plusz nyomatékot a szótag előtti ⁺ jellel jelöljük. A szóhangsúlyt ’ jellel, annak a hiányát ¯ jellel mutatjuk a példákon.

Szabi mondatát kétféleképpen érthetjük annak függvényében, hogy melyik szót hangsúlyozza erősebben.

Nem igaz, hogy ’Dia ⁺szakított ¯velem.
Jelentése: a szakítás tényéről állítja, hogy nem igaz.

Nem igaz, hogy ⁺Dia ¯szakított ¯velem.
Jelentése: a szakítást nem tagadja, csak azt, hogy Dia volt az, aki kezdeményezte.

A ⁺ jellel jelölt hangsúly arra a szóra esik, amelyik a mondat leglényegesebb információját tartalmazza. A ⁺ jel a ***mondathangsúly*** helyét jelzi.

c. Az alábbi két mondat ugyanazokból a szavakból áll. Olvassátok fel! Milyen különbséget tapasztaltok a két mondat hangsúlyozásában? Szerintetek van-e különbség a két mondat jelentése között?

- Szabi elvette Diától a nyakláncot.
- Szabi vette el Diától a nyakláncot.

d. Tegyetek ⁺ jelet a mondathangsúlyos szó elé!

- Szabi vette el Diától a nyakláncot.
- Szabi Diától vette el a nyakláncot.
- Szabi Diától a nyakláncot vette el.

e. Figyeljétek meg, mi a különbség a fenti mondatok jelentése között! Társítsátok őket az alábbi folytatásokhoz!

- ....., nem Lillától.
- ....., nem Nándi.
- ....., nem a karóráját.

C Figyeljétek meg, hogyan kérdez vissza Szabi! Mi lehet a szándéka azzal, hogy más sorrendbe helyezi a szavakat, mint Nándi?

– És az [igaz], hogy **vacsora után még egy órát veszekedtél vele a szobában?**

– Hát ez így megint nem igaz. Ki mondta, hogy **a szobában veszekedtem vele?**

Szabi látszólag megcáfolja Nándi állítását, de a folytatásból kiderül, hogy az állításnak csak egy részét tagadja (azt, hogy a veszekedés a szobában zajlott). Ezzel nem hazudik, de azt is elkerüli, hogy be kelljen ismernie a veszekedést. Ezt úgy éri el, hogy megismétli Nándi szavait, csakhogy már más sorrendben. A *szobában* szó előbbre kerül, és plusz hangsúlyt is kap. Ha ezt Nándi is észrevenné, akkor le tudná leplezni Szabi szándékát.

a. Olvassátok fel hangosan az alábbi táblázat első oszlopában levő mondatokat! Jelöljétek a mondathangsúly helyét! Miben különbözik a mondatok jelentése?

b. Töltsétek ki a második oszlopot úgy, hogy találjon az első oszlopbeli mondattal! Honnan tudtátok, hogy milyen információval folytassátok a mondatot?

Nem igaz, hogy ...	**Az az igazság, hogy ...**
... a szobában veszekedtem vele vacsora után.	... az ebédlőben veszekedtünk.
... vacsora után veszekedtem vele a szobában.	
... én veszekedtem vele vacsora után a szobában.	
... vele veszekedtem vacsora után a szobában.	
... veszekedtem vele vacsora után a szobában.	

c. Cseréld össze a második oszlop celláiban levő mondatokat! Így miért nem jó folytatásai az első oszlop mondatainak? (Pl. *Nem igaz, hogy vacsora után veszekedtem vele. Az ebédlőben veszekedtünk.*)

A mondatot alkotó szavak sorrendjét ***szórend***nek nevezzük. A magyarban ugyanazokat a szavakat különböző sorrendbe téve sok értelmes mondatot lehet alkotni. Arra viszont oda kell figyelnünk, hogy a különböző szórendű mondatok jelentése között van különbség!

D

a. Lilla úgy utal először Szabira, hogy „a székely fiú". Miben különbözik Szabi beszéde Nándiétól?

b. Gyűjtsetek példákat olyan nyelvi sajátosságokra, amelyek nem jellemzőek arra, ahogy ti beszéltek, de mások beszédében találkoztatok vele!

c. Gyűjtsetek olyan szavakat, amelyeket szerintetek

- csak a ti környéketeken élők ismernek;
- a ti korosztályotok ismer és használ, de a felnőttek nem;
- csak ti ismertek, de az osztálytársaitok nem!

Minek alapján választottátok ezeket a szavakat?

d. Gyűjtsetek olyan történeteket, amelyekben félreértések adódtak abból, hogy a beszélők a magyar nyelvnek nem ugyanazt a változatát beszélték, és nem ismerték egymás nyelvváltozatát!

e. Mit gondoltok, kik azok, akik a magyar nyelvnek ugyanazt a változatát beszélik, mint ti? Kik azok, akik biztosan egy másik nyelvváltozatot beszélnek? Miből következtettek?

Azonos anyanyelvű emberek sokszor „nem egy nyelvet beszélnek", azaz bizonyos dolgokat másképpen mondanak, és másképpen értenek. Az egyazon környéken, településen élő emberek például általában jobban értik egymást. Ugyanakkor megfigyelhettétek, hogy a ti korosztályotok beszéde sokszor érthetetlen a nagyszüleitek számára. Persze, ez fordítva is így lehet. Bármely csoport beszédének lehetnek olyan sajátosságai, amelyek csak rájuk jellemzőek. Minden csoport ugyanazt a magyar nyelvet beszéli, de annak egy saját, külön változatát. Ezeket a változatokat nevezzük gyűjtőnéven ***nyelvváltozatok***nak. Ti is sok csoporthoz tartoztok, és ezeknek a nyelvváltozataiból áll össze a ti egyéni nyelvváltozatotok.

1 Olvassátok el az alábbi párbeszédet Lilla és Nándi között, majd válaszoljatok a kérdésekre!

– Pszt, Nándi! Na, kiderült, mi lett a nyaklánccal?
– Nemhogy kiderült! Kiderítettem!
– És? Igazam volt, ugye? Hol a nyaklánc?
– Elsüllyedt. A tengerben.
– Szóval tényleg belehajította a tengerbe? Disznóság! Remélem, nem mondtad el neki, hogy Dia sírt miatta.
– Hát... lehet, hogy kicsúszott a számon. Lényeg, hogy megtudta.
– Jaj, minek kellett! Na mindegy. Akkor most mész röplabdázni?
– Hát, nem tudom... ha te sem jössz, akkor csak a kezdők lesznek... Hagyom őket gyakorolni.

a. Magyarázzátok meg, miért javítja ki Nándi Lillát a szöveg második sorában! Olvassátok fel úgy, ahogy ő mondhatta! Milyen hanglejtéssel mondhatta ki a mondatokat? Hogyan hangsúlyozhatott?

b. Figyeljétek meg az alábbi táblázatban szereplő mondatokat! Melyik szereplő szerint történt az, ami az első oszlopban szerepel? Melyik szerint az, ami a másodikban? Magyarázzátok meg, miért fogalmaznak különböző módon a szereplők egyes helyzetek leírásánál!

Szabi megbántotta Diát.	Dia megsértődött.
Szabi belehajította a tengerbe a nyakláncot.	A nyaklánc elsüllyedt a tengerben.
Nándi elmondta Szabinak, hogy Dia sírt.	Kicsúszott Nándi száján, hogy Dia sírt. Szabi megtudta, hogy Dia sírt.

c. Honnan tudta Nándi, hogy Lilla nem akar röplabdázni menni? Melyik szó árulta ezt el neki?

1 **a.** Keressétek ki az üzenetváltásból a félreértéseket!

b. Mi volt az oka annak, hogy a beszédpartnerek nem jól értették egymást? Félreértette volna-e egymást a két szereplő, ha szóban zajlik a beszélgetés? Miért?

2 Szoktatok-e ékezeteket és írásjeleket használni, amikor egymásnak írogattok? Odafigyeltek-e a helyesírásra? Miért?

3 Figyeld meg az SMS-szövegeket! Melyik szót lett volna fontos helyesen írni? Mi lenne a helyes változat? Fogalmazz meg mindegyik SMS-re két-két választ, amelyek tükrözik a kétféle értelmezhetőséget!

4 Miben különbözik az alábbi három mondat? Milyen helyzetben hangozhatnak el? Mi a szándéka a beszélőnek akkor, ha egyiket vagy másikat használja?

a. Sikerült kitalálni a hozzávalókat.
b. Sikerült kitalálni a hozzávalókat!
c. Sikerült kitalálni a hozzávalókat?

Az írott szövegek esetében sok félreértésre ad lehetőséget az, ha nem tartjuk be az írás szabályait, nem figyelünk a részletekre. Írásban ugyanis nem támaszkodhatunk olyan dolgokra, amik a szóbeli szövegek esetében segítenek a megértésben. Például amikor leírva látjuk valakinek a szóban elhangzott mondatait, nem látjuk az arckifejezését, a gesztusait, nem halljuk a hangszínét, vagy hogy hol „emeli fel a hangját". Írásban nem tudjuk jelölni a hangsúlyt sem. A szóköz sem a beszédszünet jele. Inkább csak arra van, hogy jól lássuk, mettől meddig tart egy szó. De nem tükrözi, hogy az élő beszédben mit mondunk egy szuszra, hol tartunk szünetet. A szünetet inkább a mondatzáró írásjelek jelölik. Néha a vesszőket is erre használjuk. A hanglejtést írásban a mondatzáró írásjelek jelölik. A pontvégű, a kérdőjel-végű és a felkiáltójel-végű mondatoknak más-más hanglejtése van. Ezt te is megtapasztalhatod, ha felolvasod a 4-es feladat a., b., c. példáit.

1 Próbáljátok ki az írói mesterséget! Készülő szövegetekhez szükségetek van egy írószer leírására.

a. Tájékozódjatok! Tudjatok meg minél több dolgot az írószerekről!

b. Válassz egyet a képen látható tollak, golyóstollak közül! Figyeld meg alaposan! Milyen lehet a formája, mérete, színe? Milyen lehet az anyaga, tapintása? Gyűjts szavakat, kifejezéseket, amelyekkel ezekről a tulajdonságokról írhatsz!

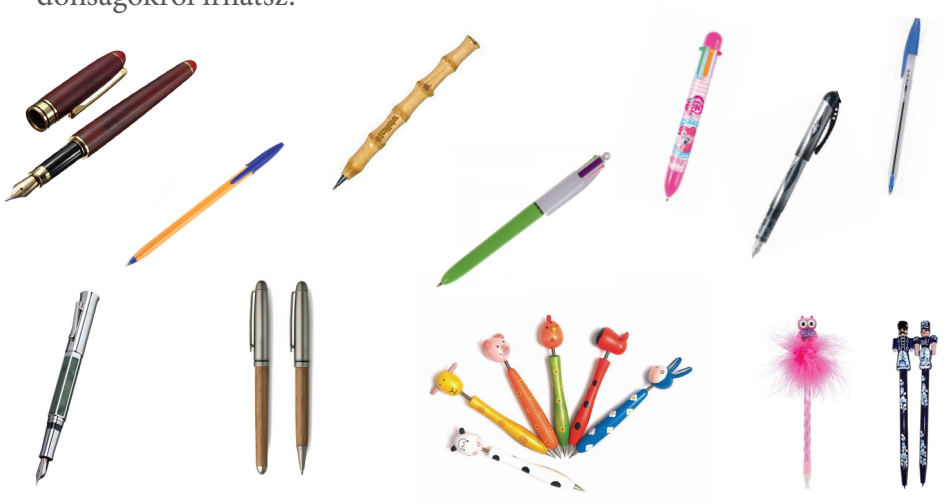

c. Döntsd el, hogy kinek írod a szöveget! Felnőttnek, veled egykorúnak, olyannak, aki ritkán használ írószert, inkább számítógépen ír, vagy olyannak, akinek az írószerekből gyűjteménye van?

d. Rendszerezd az összegyűlt anyagot, szavakat!

Egy ***leíró szöveg***gel a környezetünkben lévő dolgokat mutathatjuk be. Egy tárgy megismerésének, megismertetésének az eszköze lehet. Ahhoz, hogy az olvasó el tudja képzelni a leírás tárgyát, a szövegnek szemléletesnek kell lennie. Ha ez sikerül, akkor az olvasó azt fogja maga előtt „látni", amit te szeretnél neki „megmutatni" a leírásban.

A leírásnak mindig van egy ***rendezőelve***. Ez azt jelenti, hogy egy meghatározott sorrendet követve mutatjuk be a tárgyat. Bemutathatod először a tárgy egészét, aztán az egyes részleteire irányítod az olvasó figyelmét. Vagy fordítva: először ismerteted a részleteket, aztán adsz egy átfogó képet a tárgy egészéről.

e. Válaszd ki a rendezőelvet! Írj vázlatot! Beszéld meg a padtársaddal, kérd, hogy mondja el a véleményét, egészítse ki, ha szükséges!

f. Írd meg a szöveget, majd olvasd fel a padtársadnak! Ellenőrizzétek, hogy elég szemléletes-e a leírásod! Könnyen el tudta képzelni a társad azt, amit leírtál? Ha szükséges, javítsd ki!

g. Végül javítsd ki az esetleges helyesírási hibákat! Használhatod az alábbi jeleket!

A helyesírás nem csak a félreértések elkerülése miatt fontos. A legtöbb helyzetben jól értjük, mit akar mondani az, aki helyesírási hibát vét, mégis felrójuk neki a tévedését. Aki helytelenül ír, azt ugyanis pont olyan rosszallással nézi a világ, mint azt, aki nem tud viselkedni. Az ilyenre azt mondják: neveletlen. Aki nem ír helyesen, arról meg azt gondolják: iskolázatlan. Írni ugyanis az iskolában tanul az ember, és itt tanulja meg a helyesírást is. ***A helyesírás az írásbeliség legfontosabb illemszabálya.*** Aki ezt felnőtt korára nem tanulja meg alaposan, vagy nem figyel eléggé írás közben, az nem viselkedik illendően. Vagyis nehézséget okoz az olvasónak. A rosszul írt szó kizökkenti az olvasót, és már nem tud arra figyelni, *ami* le van írva, mert arra figyel, *ahogy* le van írva.

Tudtad?

Az első helyesírási szabályzat 1832-ben íródott *Magyar helyesirás' és szóragasztás' főbb szabályai* címmel. Ez a kiadvány csupán az akkori Magyar Tudós Társaság kiadványai számára foglalta össze a főbb helyesírási kérdéseket, hogy egységes helyesírással jelentethessék meg műveiket. Később az iskolában is tanítani kezdték a helyesírást. A helyesírási szabályzat időnként változik, de egy időben minden iskolás ugyanazt tanulja.

Nézz utána!

a. Kik döntik el, hogy hogyan kell helyesen írni? Kik írják a helyesírási szabályzatot?

b. Jelenleg *A magyar helyesírás szabályai*nak hányadik kiadása van érvényben?

c. Mikor változott utoljára a helyesírási szabályzat?

Papíron innen és túl

Alkossatok munkacsoportokat! Válasszatok az alábbi feladatok közül!

1 A mai írás kialakulása

Az első írásjelek nem a betűk voltak, hanem egyszerű rajzok, jelek, képek. Hosszú idő telt el, míg a nyelvek mai írásrendszere kialakult.

a. Nézzetek utána, hogy milyen állomások vezettek a mai betűírás kialakulásához!

b. Készítsetek képkockákat, amelyek az írás kialakulásának minden fontosabb állomásáról egy rövid összefoglalót tartalmaznak! Mutassátok be a többi csoportnak!

2 Osztályotokban rendezzetek be egy könyvtársarkot!

a. Hozzatok otthonról, kölcsönözzetek a könyvtár(ak)ból könyveket! Legyenek szótárak, lexikonok, atlaszok, szépirodalmi könyvek, gyermekirodalmi könyvek, szakkönyvek könyvtáratok kínálatában!

b. Érdeklődjetek az iskolai vagy a helyi könyvtár(ak)ban, hogy milyen rendszert követnek a könyvek elrendezésében! Ti is rendszerezzétek a könyveiteket!

c. Egy-egy csoporton belül tegyétek betűrendbe a kiadványokat! Ha szükséges, olvassátok el *A magyar helyesírás szabályai*ból a betűrendbe sorolás szabályait (14–16. szabály, http://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12).

d. Foglaljátok össze a betűrendbe sorolás szabályait a többi csoport számára! Írjatok tíz könyvcímet, amelyeket betűrendbe kell tenniük!

e. Adjatok meg néhány szót, amelynek a jelentését könyvtáratok szótáraiból, lexikonjaiból kell kikeresniük a többieknek!

3 Készítsetek könyvtári katalóguscédulákat!

a. Nézzetek utána, hogy milyen információknak kell szerepelniük egy katalóguscédulán!

b. Járuljatok hozzá ti is az osztály könyvtárához! Hozzatok néhány könyvet otthonról, iskolai, városi könyvtárból! Készítsetek katalóguscédulát a kiadványaitokról!

c. Figyeljetek a könyvcímek helyesírására! Útmutatást találhattok *A magyar helyesírás szabályai*ban (198., 199. szabály, http://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12).

d. Foglaljátok össze a könyvcímek helyesírására vonatkozó szabályokat osztálytársaitoknak! Írjatok le öt könyvcímet nagy nyomtatott betűkkel, majd kérjétek meg a többi csoport tagjait, hogy írják le kézírással a címeket, a kis- és nagybetűk megkülönböztetésével!

e. Az egyes könyvek tartalomjegyzékéből keressetek alcímeket! Készítsetek feladványt, amelynek segítségével az osztálytársaitok megtalálhatják azokat a kiadványokat, amelyekben szerepel az alcím! Pl. *A szakkönyveknél keresd az ábécé nyolcadik betűjénél azt a könyvet, amelyben ez az alcím megtalálható!*

4 Elektronikus könyvek, könyvtárak

a. Hogyan lehet használni egy online könyvtárat?

b. Tájékozódjatok az e-könyvekről! Miben hasonlítanak a hagyományos könyvekre, miben különböznek azoktól?

c. Töltsetek le az internetről hangoskönyveket! Hasonlítsátok össze a hagyományos könyvekkel!

d. Készítsetek egy tájékoztatót az osztálytársaitok számára, amelyben bemutatjátok a hagyományos könyvek, e-könyvek és hangoskönyvek különbségét!

e. Állítsatok össze egy linkgyűjteményt, amelyben online könyvtárak, ingyenesen letölthető e-könyvek és hangoskönyvek honlapcímei szerepeljenek!

A fejezet végi értékelő feladatokat lásd a 202. oldalon.

ÁLLATI DOLGOK

Mit mondanak az állatok?

1 Idézzétek fel Szabó Lőrinc *Falusi hangverseny* című versét, illetve annak megzenésített változatát! Az utolsó versszak alapján magyarázzátok a *hangverseny* szót a címben!

Bú! Röf! Háp!
Sípok, trombiták
Víg zenével így köszönt e
díszes társaság.

2 Emeljétek ki a teljes szövegből az állathangokra utaló szavakat!

3 Hangfelvételen hallgassatok állathangokat, vagy próbáljátok utánozni valamely állat hangját! Ugyanúgy hangzanak-e, mint a versből kiemelt szavak?

A szövegből kiválasztott szavak állathangokat utánoznak. Ha viszont az állatok hangját hallgatjuk, kiderül, hogy szavainkkal csak utánozzuk az eredeti hangokat. Hogy kacsául pontosan hogyan hangzik, azt csak a kacsa

tudhatja. Magyarul azonban így utánozzuk: ***háp-háp***, mert úgy halljuk, hogy a kacsa ***hápog***.

El se hinnétek, hogy a kacsa hangját a kínaiak, a lengyelek, a németek és más nyelveket beszélő emberek különbözőképpen utánozzák.

4 Az alábbi szövegből is keressétek ki az állathangokra utaló szavakat!

Bár sajnos nem értjük az állatok beszédét, utánozni azért mindenképpen igyekszünk őket. Hogy mekkora sikerrel, az vitatott kérdés. Vegyes nemzetiségű baráti társaságokban gyakran napirendre kerül az állathangutánzó szavak kérdése. Jó szórakozás összehasonlítani, hogyan ugat a kutya, nyávog a macska, vagy éppen hápog a kacsa kínaiul, baszkul vagy lengyelül. Az összehasonlításból nemegyszer késhegyig menő vita is adódik.

Mi magyarok például joggal tartjuk nonszensznek, hogy a japán malac tehén módjára „Bú-bú”-t mond, hogy a dán kakas állítólag „Kikiliki”-vel ébreszt, nem beszélve az albán kutyák ugatásszámba is alig menő „Ham-ham”-járól. A külföldiek viszont általában ugyanígy csóválják a fejüket, mikor megtudják, hogy a magyarok szerint a malac „Röf-röf”-fel röfög, a nyulak pedig „Mak-mak”-kal kommunikálnak.

(Somfai Barbara: *Indonéziában a bárányok hallgatnak. Állathangok különböző nyelveken*)

HEV-HEV
török

BAU-BAU
katalán

AMH-AMH
ír

WANG-WANG
kínai (mandarin)

WOOF-WOOF
angol

MENG-MENG
koreai

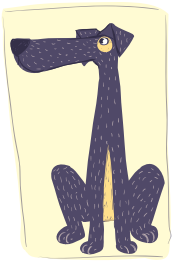
TYA'V-TYA'V
orosz

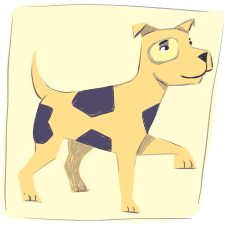
RAUF-RAUF
finn

KONG-KONG
baszk

5 Milyen idegen nyelvű állathangutánzó szavakat találtatok a szövegben? Hogy hangzik ezek magyar megfelelője?

6 Mit gondoltok, mi az oka annak, hogy a különböző nyelvek hangutánzó szavai eltérnek egymástól?

Nem csak az állatok hangját, hanem a világban hallható különböző neszeket, zörejeket is utánozzuk, azaz a nyelvünk hangjaiból összerakunk egy olyan hangsort, amely fel tudja idézni másokban is az adott hangélményt (pl. *kopog, puffan, sistereg*). Ezek is ***hangutánzó szavak***.

7 **a.** Az alábbi képen szintén egy hangutánzó szóra láthattok példát különböző nyelveken.

Milyen hangról van szó? A kép alapján mi ad ki ilyen hangot? Milyen más helyzetben használhatjuk ezt a hangutánzó szót?

b. Keressetek gyakran használt hangutánzó szavakat! „Mit csinál", azaz milyen hangot ad ki:

- a kettétört faág?
- a régi, rozsdás ajtó?
- a tűvel megszúrt léggömb?
- a pofon?
- a puszi?
- a szív?

c. Gyűjtsetek más zajokat, zörejeket leíró hangutánzó szavakat! Mi ad ki ilyen hangot? Nézzetek utána, hogy más nyelveken hogy hangzanak ezek a hangutánzó szavak!

d. Keressetek a környezetetekben olyan hangokat, amelyekre nem ismertek hangutánzó szót! Ti milyen szóval írnátok le az illető hangot? Miért?

8 **a.** Ismertek-e ilyen hangutánzó szavakat: *kipp, piff, dirr, csirr, kitt*? Vagy ilyeneket: *dirmeg, csiszeg, lityeg*? Milyen hasonló hangzású hangutánzó szót kell hozzáillesztenünk, hogy ismerős szó legyen belőle? Mi ad ki ilyen hangot?

kipp....., piff....., dirr....., csirr....., kitt.....
dirmeg ....., csiszeg ....., lityeg .....

A fent megadott szavak önmagukban nem léteznek, csak a párjukkal együtt. Az ilyen játékos hatású, két hasonló hangzású szó összetársításával létrehozott szavakat ***ikerszók***nak nevezzük. Egyes esetekben egybeírjuk őket (pl. *csingilingi*), máskor kötőjelet teszünk a két elem közé (pl. *dirmeg-dörmög*). Az ikerszók között sok a hangutánzó szó, de más szavak is vannak közöttük (pl. *csigabiga*, *izeg-mozog* stb.)

b. Keressetek nem hangutánzó ikerszókat, és írjátok be őket a táblázatba!

Egybeírt ikerszók	Kötőjellel írt ikerszók
csigabiga, limlom, ...	izeg-mozog, ímmel-ámmal, ...

Tudtad?
Az ikerszóknak legalább egyik tagja nem létezik önálló szóként (pl. *izeg, lim*), de olyan is van, amelyiknek egyik eleme sincs meg külön a mai magyar nyelvben (pl. *hercehurca, etyepetye, ímmel-ámmal*). Akadnak viszont olyan szópárok is, amelyeknek mindkét tagja létezik önálló szóként, mégis ikerszóként kapcsolódnak össze (pl. *ámul-bámul*).

A kommunikáció az állatok – többnyire a fajtársak – közötti jelzés, „üzenetváltás”. A legelésző csorda tagjai például hangjelzésekkel figyelmeztetik egymást, ha ragadozó közeledik. Az üzenet tehát valamilyen jelzés: szag, hang, látvány formájában valósul meg. A közvetítő

jelek természete szerint a kommunikáció lehet kémiai, akusztikus és vizuális.

A kémiai kommunikáció szagjelzéssel történik. Sok ragadozó emlős feromon tartalmú vizeletével jelöli meg vadászterületének határait, az egy hangyabolyba tartozó fajtársak szaguk alapján azonosítják egymást, a lepkék nőstényei feromont bocsátanak ki a párzási időszakban. A hangok alapján történő (akusztikus) üzenetváltás aránylag kevés állatcsoportra jellemző: a gerincesekre és egyes ízeltlábúakra.

Hangjelzés alapján találnak egymásra a tücskök és a szöcskék a párválasztási időszakban. Énekükkel tartják távol fajtársaikat territóriumuktól az énekesmadarak.

Vizuálisan kommunikálnak a madarak hímjei, amikor a párzási időszakban díszes nászruhát öltenek, de például a majmokra, a kutya- és a macskafélékre jellemző a póznyelv. Ez olyan látható jelzésekre (mozdulatok, testtartás) épülő jelrendszer, amelynek segítségével a fajtársak egymás tudtára adják szándékukat.

(www.tudasbazis.sulinet.hu)

1 Olvasd el figyelmesen a következő állítást!

A legelésző csorda tagjai hangjelzésekkel figyelmeztetik egymást, ha ragadozó közeledik.

Társítsd a megfelelő információkat a megadott szempontokhoz!

- A kommunikáció célja: .....
- A kommunikáció formája: .....

2 Társítsd a következő fogalmakat!

Jelzések	A közvetítő jelek természete
hang	kémiai
látvány	akusztikus
szag	vizuális

3 A következő kijelentésekről állapítsd meg, melyek *igazak* (I), melyek *hamisak* (H)! Karikázd be a megfelelő betűjelet!

A kémiai kommunikáció hangok alapján történik.	I	H
Bizonyos fajtársak kémiai kommunikációval, a szaguk alapján azonosítják egymást.	I	H
A hangok alapján történő üzenetváltást akusztikusnak nevezzük.	I	H
A hangok alapján történő üzenetváltás minden állatfajra jellemző.	I	H
A tücskök és a szöcskék szaguk alapján találnak egymásra a párválasztási időszakban.	I	H
A madarak hímjei a párzási időszakban díszes nászruhát öltve, vizuálisan kommunikálnak.	I	H

4 A kémiai kommunikáció szagjelzéssel történik. Jegyezd le, hogyan jeleznek a következő állatfajok!

A ragadozók: .....
A hangyák: .....
A lepkék: .....

5 Nevezd meg, mely állatcsoportokra jellemző a hangok alapján történő üzenetváltás!

6 **a.** Mit jelent a póznyelv?
b. Mely állatfajokra jellemző a póznyelv?

7 Rendszerezd a szöveg alapján a fajtársak közötti kommunikáció jellemzőit!
a. Hogyan kommunikálnak?
b. Miért kommunikálnak?

1 Mit gondoltok, miben hasonlít, illetve miben tér el az emberek és az állatok közötti kommunikáció? Vannak-e olyan helyzetek, amelyekben az emberek és az állatok hasonló módon kommunikálnak? Vannak-e olyan emberi közlések, amelyeket nem értenének meg, vagy nem tudnának egymással közölni az állatok?

2 **a.** Mit közölnek, mit fejeznek ki az alábbi helyzetekben a különböző kutyahangok?

A kutyám morog, ha olyanokkal beszélgetek, akiket nem ismer.

Amikor meglátja a labdát a kezemben, csaholva szalad felém.

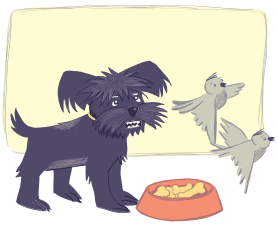

A verebeket egyetlen vakkantással űzi el a tányérja közeléből.

Tegnap félórát nyüszített, miután az öcsém véletlenül rálépett.

b. Ha ez a kutya meg tudna szólalni emberi nyelven, mit mondott volna a fenti helyzetekben? Fogalmazz meg egy-egy mondatot a kutya nevében! Nehézséget okoz-e számodra a kutyahangok emberi nyelvre fordítása? Válaszodat indokold!

3 **a.** Írd le néhány mondatban a válaszaidat az alábbi kérdésekre!

- Hogyan fogsz gondoskodni a kisállatról, amelyet a legközelebbi születésnapodra kapsz?
- Melyik volt a legérdekesebb állatos élményed?
- Hogyan viselnéd gondját egy egzotikus háziállatnak, ha rád bíznának egyet egy hétre? (Pl. óriáskígyó, zsiráf, pingvin)
- Mit tegyen a barátod/barátnőd, aki egy napig vigyáz a te kisállatodra?
- Mire vagy kíváncsi a kutyatartással kapcsolatban? Mit kérdeznél egy szakértőtől?

b. Olvassátok újra a saját szövegeiteket! Szerintetek képesek-e az állatok ilyen közlésekre? Válaszotokat indokoljátok!

Az állatok és emberek kommunikációjában sok közös vonás van. Láthattuk, hogy könnyen azonosítjuk az állatok hangjait, ha azok érzelmet, indulatot fejeznek ki, mivel felismerjük bennük a hasonló emberi megnyilvánulásokat.

A 3. feladatban megfogalmazott mondatokban viszont olyan jelenségekkel találkozunk, amelyek csak az emberi kommunikációra jellemzőek. Az emberek ugyanis tudnak beszélni arról, ami a *múltban történt* vagy *a jövőben fog,* olyan helyzetekről, amelyek *nem valósak,* de *elképzelhetőek,* ráadásul képesek a mondanivalójukat úgy megformálni, hogy azzal *sokféle különböző szándékot közvetítsenek* (pl. utasítsanak, tájékoztassanak, kérdezzenek stb.).

A sokféle szándék közül, amelyeket közvetíteni tudunk, egyik leggyakoribb az, amikor valaki mást rá akarunk venni arra, hogy megtegyen valamit. Több formában tehetjük ezt. Ráparancsolhatunk, felszólíthatjuk, vagy megkérhetjük, hogy megtegye. De akár azt is választhatjuk, hogy megpróbáljuk meggyőzni érvekkel, esetleg hízelgéssel, fenyegetéssel, zsarolással vagy rejtett utalásokkal.

4 **a.** Az alábbi mondatok különböző lehetőségeket kínálnak a szándék kifejezésére. Olvassátok el őket, és figyeljétek meg, hogyan próbálják elérni a céljukat a beszélők!

- Kérlek, maradjatok csendben!
- Hallgassatok!
- Ha nem lenne ekkora zaj, jobban hallanánk egymást.
- Megtennétek, hogy csendben maradtok?
- Kuss!
- Nagyon zavaró ez a zaj.
- Mindenki befogja a száját!
- Nem hallom a saját hangomat!
- Ennyi okos gyerek biztosan belátja, hogy zajban nem tudunk dolgozni.
- Ha nem lesztek csendben, nagy baj lesz!
- Jól jönne egy füldugó.

b. Miben különböznek a fenti mondatok? Melyiket milyen hangerővel, milyen hanglejtéssel mondanátok ki? Milyen mozdulatokkal kísérnétek őket?

c. Melyik mondatot választanátok, hogy lecsendesítsetek egy zajos társaságot?

d. Melyik mondat alkalmas arra, hogy rávegye az osztályotokat a csendben maradásra? Válaszotokat indokoljátok!

e. Csoportosítsátok a fenti mondatokat aszerint, hogy kinek szólhatnak, és milyen a hatásuk!

5 Képzeld el, hogy nagyon fontos feladatot végzel a szobádba zárkózva, és nem szeretnéd, hogy bárki is zavarjon.

a. Mit mondanál, hogy egy mondattal rávedd az alábbi „látogatókat", hogy hagyjanak magadra?

- anyukád
- a kutyád
- a látogatóba érkező rokon néni
- a házi feladatához segítséget kérő szomszéd gyerek

b. Miben különböztek az egyes „látogatókhoz" intézett mondataid? Indokold, miért ezeket mondanád!

Az, hogy milyen ***viszony***ban vagyunk a beszédpartnerünkkel, meghatározza azt is, hogyan fejezhetjük ki a szándékunkat vele szemben. A kutyánkra például ráparancsolhatunk (pl. *Hozd ide! Ülsz!*), de a rokon nénire nem. Ha őt szeretnénk rávenni arra, hogy megtegyen valamit nekünk, illendő formában meg kell kérnünk rá (pl. *Kérem szépen vissza a labdámat! Tetszik egy kicsit segíteni nekem?*).

Amit tudunk és gondolunk az állatokról

Az ***ismeretterjesztő szöveg*** leíró jellegű, közérthető nyelven írt szöveg, melynek célja, hogy bővítse az olvasó tudását a témával kapcsolatos információkkal. Ilyen szövegeket olvashattok a tankönyveitekben.

1 **a.** Hallgasd meg a *Farkas* című szöveget! Az alábbi fogalomtérkép szempontjai mentén jegyezd le röviden a fontosabb információkat a szöveg hallgatása közben!

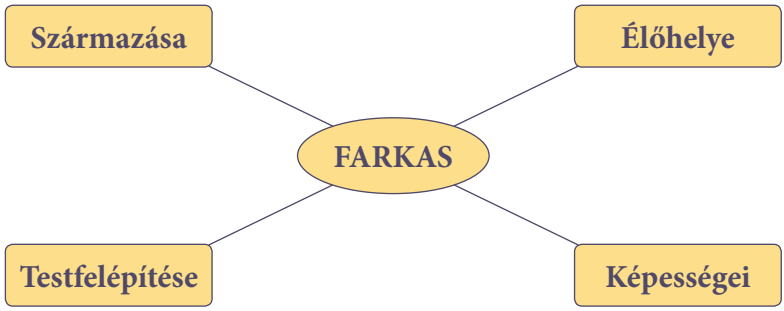

b. Olvasd el a korábban hallott szöveget! Ellenőrizd, egészítsd ki a fogalomtérképedet!

Farkas

A farkas vagy szürke farkas *(Canis lupus)* a ragadozók családjába tartozó, kutyaféle állat. Egy már kihalt alfajából háziasították a kutyát *(Canis familiaris)*.

Az ember után a legnagyobb területen elterjedt emlős. Az egykor összefüggő, hatalmas területen a túlzott vadászat következtében ma már csak elszigetelt csoportjai maradtak fenn, így például Észak-Afrika szavanna övezetéből az ember teljesen kiszorította. Természetes élőhelyét nehéz meghatározni: a félsivatagtól a tundrán át a trópusi esőerdőig mindenhol képes megélni.

A nőstények testtömege 12–55 kg (átlagosan mintegy 40 kg), a hímeké 15–86 kg (átlagosan mintegy 50 kg). Szőrzete élőhelyétől függően a fehértől a mélyfeketéig változik, Európában általában szürkésbarna.

Izomzata, tüdeje és szíve kiválóan alkalmazkodott a zsákmány üldözéséhez: rövid távon sebessége eléri a

60–70 km/órát, és eközben akár 4–5 métereseket is ugorhat. Valamivel lassabban futva (45–50 km/órával) mintegy 15–20 percig képes üldözni a prédát, de ilyen hosszú futás után legalább ennyit pihennie is kell.

Szaglása és hallása egyaránt kitűnő: ha megfelelő a szél iránya, akár 2–2,5 km-ről is megérzi a jávorszarvas szagát. Látásuknak különösen a mozgást érzékelő funkciója kiváló.

A farkast túlzás nélkül tartják a legintelligensebb ragadozónak. Agytérfogata 150–170 cm^3; különleges értelmi képességei a társas életmód eredményeként fejlődtek ki.

(www.wikipedia.hu)

2 Figyeljétek meg, hogyan beszél a fenti szöveg a farkasról, és válaszoljatok a kérdésekre!

a. Tudjuk-e ellenőrizni, hogy igazak-e azok az információk, amelyeket a farkasról közöl? Milyen forrást használnátok az adatok ellenőrzésére? Vessétek össze a szöveg információit az általatok választott forrás információival.

b. A szöveg nem árul el semmit a beszélő gondolatairól, érzelmeiről, személyes viszonyulásáról. Mit gondoltok, miért nem?

3 Figyeljétek meg, hogyan viszonyul az alábbi szöveg beszélője az állathoz, amelyről beszél!

Nagyi bemutatja Oroszlánt

Azt mondják, hogy a pincsi őse az ázsiai farkas volt. Hogy mondhatnak ilyet? Nézzetek rá az én cuki pincsimre. Imádnivaló kis teremtés. Aprók és görbék a lábacskái, gömbölyű a fejecskéje, puszilnivaló aráncos pofikája. Semmi köze nem lehet a farkashoz. Oroszlánnak neveztem el, mert nagyon harcias, méltóságteljes és magabiztos.

Úgy tudom, hogy ez a kutyafajta Kínából származik. Jaj, nem az én Oroszlánom, dehogy! Ő szegényke sosem járt Kínában, hanem

a valamikori ősei származnak Pekingből. Azt hallottam, hogy azért nevezik palotapincsinek, mert évszázadokig csak a császári palotában lehetett tartani. Ki hitte volna? Az én drágám is szereti a kényelmet, de nem kell néki palota. Jól érzi magát az ölemben is.

a. Mivel tudnátok bizonyítani, hogy Nagyi a saját kutyájáról beszél? Gyűjtsetek a szövegből minél több kifejezést ennek igazolására!

b. Hogyan viszonyul a beszélő a kutyájához? Emeljétek ki a szövegből az érzelmeket kifejező szövegrészeket!

c. Rendszerezzétek a szöveg alapján, milyen forrásokra hivatkozik a beszélő a kutyafajta származására, testalkatára vonatkozó tényszerű közléseiben!

Azt mondják, hogy	a pincsi őse az ázsiai farkas volt.

d. Az interneten nagyon sok leírást, videót, fotót találtok e kutyafajtáról. Keressetek olyan forrásokat, amelyek alapján igazolhatóak vagy megkérdőjelezhetők Nagyi tényszerű közlései!

e. Nagyi nem ismeri az alábbi legendát. Minek alapján nevezi mégis Oroszlánnak a pincsijét?

A palotapincsit a kínaiak oroszlánkutyának nevezték, mert a legenda szerint az oroszlánok királya beleszeretett egy selyemmajomba, és feleségül akarta venni, ehhez azonban el kellett nyernie Ah Chu istenség áldását. Ennek feltétele az volt, hogy az oroszlán áldozza fel hatalmát és óriás termetét. Az oroszlánkirály ráállt az alkura, így született házasságából a ma ismert palotapincsi.

(www.kutyaspolo.hu/szobakutya/cikk/palotapincsi)

A farkasról szóló szöveg alapján is láthatjuk, hogy az ismeretterjesztő szövegek tudományosan alátámasztott tényeket közölnek. A beszélő ***tárgyilagos hangnem***ben beszél a témáról, azaz nem a személyes véleményét, érzelmeit közli. Nagyi leírásából viszont nyilvánvaló a személyes érintettsége: lelkesedéssel, rajongással viszonyul ahhoz, amit leír, azaz a kutyájához. Ez a leírás is tartalmaz tényszerű információkat, de a ***személyes hangnem*** a meghatározó.

4 Vizsgáld meg a tárgyilagos és személyes hangnem kifejezőeszközeit az alábbi feladatok alapján!

a. Olvasd el az alábbi két szövegváltozatot! Indokold, melyik szöveg tárgyilagos, melyik személyes hangnemű!

15–25 cm-es marmagasságával és 2,7–6 kg közötti súlyával a világ egyik legkisebb kutyájának számít. Rövid lábú és hosszú testű kutyafajta. Arcorri része rövid, ezért feje kissé majomszerű, a pofája széles és ráncos.	Imádnivaló kis teremtés. Aprók és görbék a lábacskái, gömbölyű a fejecskéje, puszilnivaló a ráncos pofikája. Semmi köze nem lehet a farkashoz.

b. Írd át az alábbi szöveget úgy, hogy hangneme személyes legyen! Mit változtattál meg? Indokold a választásodat!

A nőstények testtömege 12–55 kg (átlagosan mintegy 40 kg), a hímeké 15–86 kg (átlagosan mintegy 50 kg). Szőrzete élőhelyétől függően a fehértől a mélyfeketéig változik, Európában általában szürkésbarna.

5 **a.** Melyik az a két mondat közül, amelyik biztosan mindenki számára igaz? Hogyan lehet bebizonyítani?

1) A farkas latin neve *canis lupus*.
2) Oroszlán imádnivaló kis teremtés.

A világról tett megállapításaink egy része pontosan ellenőrizhető információt tartalmaz. Ezek ***tények***. Vannak azonban olyan megállapításaink is, amelyekkel ***vélemény***t közlünk: személyes meglátást, élményt, érzelmet stb. Ezek a mi nézőpontunkból igazak, de mindenki maga döntheti el, hogy egyetért-e velük.

b. Figyeld meg az alábbi példákat! Melyikben van tény? Melyikben van vélemény? Állításaidat indokold!

Mozart felesége Constanze Weber volt.	Mozart jól választott feleséget.
Barna a kerítésünk.	A mi kerítésünk a legszebb az utcában.
A nagyszünetben ettem meg a tízóraimat.	A nagyszünet tökéletesen alkalmas volt a tízóraizásra.

6 Figyeljétek meg az alábbi mondatpárokat! Egymásnak ellentmondó információt tartalmaznak.

A. Tényközlés	B. Véleményközlés
A Ráktérítő az Egyenlítőtől északra helyezkedik el.	A *Tüskevár* című könyv unalmas.
A Ráktérítő ez Egyenlítőtől délre helyezkedik el.	A *Tüskevár* című könyv izgalmas.

Ötleteljetek!

a. Hogyan tudjuk eldönteni, hogy melyik kijelentés igaz az egyik, hogyan a másik esetben?

b. Ha te nem tudsz semmit a Ráktérítőről, sem a *Tüskevár*ról, kihez fordulnál, hogy segítsen eldönteni, melyik közlést válaszd igaznak?

c. Milyen kérdéseket fogalmaznál meg ahhoz, akit választottál? Milyen választ kaphatsz rájuk?

d. Minden osztálytársad megkérdezi azt, akinek a válaszában bízik, és utána összegyűjtjük a válaszokat. Mit gondolsz, melyik oszlop mondatai esetében lesz egyetértés, hogy melyik az igaz? Miért?

Az alábbi szöveg Nagy Lajos *Képtelen természetrajz* című kötetéből származik. Címe: *A farkas.*

Nem közöl pontos információkat leírása tárgyáról. Utánozza ugyan az ismeretterjesztő, tárgyilagos leírást (cím, meghatározás, állatfajba besorolás, táplálkozás stb.), de meglep ***humoros hangnemé***vel. Ennek forrása például a szóhasználat, a szokatlan hasonlatok, jelzők, tréfás megjegyzések.

Nagy Lajos: A farkas

A farkas vadállat. Azaz nem is olyan vad. Sőt talán szelídnek is mondható. Mert ha a bárányhoz viszonyítjuk a farkast, vagy a galambhoz, pláne a sült galambhoz, akkor a farkas vad és vérengző és veszedelmes és kegyetlen. De ha a tigrishez viszonyítjuk, akkor meg egészen helyre kis megjárja állat, olyan középvad, illetve félszelíd, egyszóval: mérsékelt. Az emberhez, a természet koronájához viszonyítva pedig a farkas valóságos kis árvácska, ibolya és gyöngyvirág, sőt árvalányhaj vagy tejbegríz, már aszerint, hogy ki mit szeret.

A farkas különben a kutyafélék családjához tartozik, mondhatnám, hogy a farkas egy vadkutya. Táplálékát élő állatok képezik, leginkább szereti a bárányhúst, de megelégszik nyúllal, mókussal, tyúkkal, szamárral is, ha olyan szamár bárányra nem akad, aki éppen hajlandó az ő táplálékát képezni. Ha élő állat nincsen, akkor kínjában a gyökeret, a füvet, meg a fa kérgét rágja, de meg nem eszi.

1 T-táblázatban hasonlítsd össze a Wikipédiáról származó ismeretterjesztő szöveg és a fenti Nagy Lajos-szöveg információit a megadott szempontok szerint! Melyik szövegből mit tudsz meg

- a farkasról;
- a farkas természetéről;
- a táplálkozási szokásairól?

Farkas (Wikipédia)	Nagy Lajos: A farkas

2 Szerinted ismeretterjesztő szöveg-e Nagy Lajos leírása? Válaszodat indokold!

3 Figyeld meg a szöveg játékosságát! Hol érzed azt, hogy az elbeszélő figurázik velünk, olvasókkal? Húzd alá azokat a részeket!

4 Emeld ki az első bekezdésből a farkas tulajdonságait!

a. Milyen a bárányhoz és a sült galambhoz, milyen a tigrishez viszonyítva? Miért humoros ez a jellemzés?

b. Milyen szempontból félvad vagy félszelíd állat? Mire szoktuk használni a *mérsékelt* szavunkat?

c. Emeld ki a szövegből, milyen a farkas az emberhez viszonyítva! Mit gondolsz, ez a szövegrész a farkast vagy az embert jellemzi? Milyen vélemény fogalmazódik meg az emberről?

d. Érvelj amellett, hogy az első bekezdésben a farkasról közölt információk nem tények!

5 Figyeld meg, hogy az alábbi mondatban a *szamár* szót milyen értelemben használja a szöveg!

> Táplálékát élő állatok képezik, leginkább szereti a bárányhúst, de megelégszik [...] *szamárral* is, ha olyan *szamár* bárányra nem akad, aki éppen hajlandó az ő táplálékát képezni.

6 Mit gondolsz, miért *Képtelen természetrajz* a kötet címe?

7 A két szöveg alapján folytasd a következő állításokat!

- A *Farkas* című ismeretterjesztő szöveg tényközlő. *Hangneme tárgyilagos,* mert...
- Nagy Lajos *A farkas* című szövegének *hangneme* azért *humoros,* mert...

1 Miben hasonlít az ismeretterjesztő szöveg és Nagy Lajos szövege?

2 Figyeld meg a leírás alapszerkezetét és rendezőelvét a két szövegben! Ha egy másik állatról készítenél leírást, milyen vázlatod lenne hozzá? Próbáljuk ki!

> *Bevezetés:* az állat általános bemutatása (a leírás tárgya)
> *Tárgyalás:* az állatra vonatkozó információk rendszerezése (pl. származása, élettere, testfelépítése, táplálkozása stb.)
> *Befejezés:* összegző kép/gondolat

3 Válassz egy állatot, amelyet bemutatnál az osztálytársaidnak!

a. Gyűjtsd össze a kiválasztott állatra vonatkozó információkat!

b. Adatgyűjtés után osztályozd az információkat aszerint, hogy lényegesek vagy kevésbé lényegesek az állat bemutatásának szempontjából!

c. Jegyzeted alapján írj egy tárgyilagos és egy személyes hangnemű leírást az általad választott állatról!

Hogyan tanít a mese?

1 Készítsetek fürtábrát, amelyen rendszerezitek, mit tudtok a meséről!

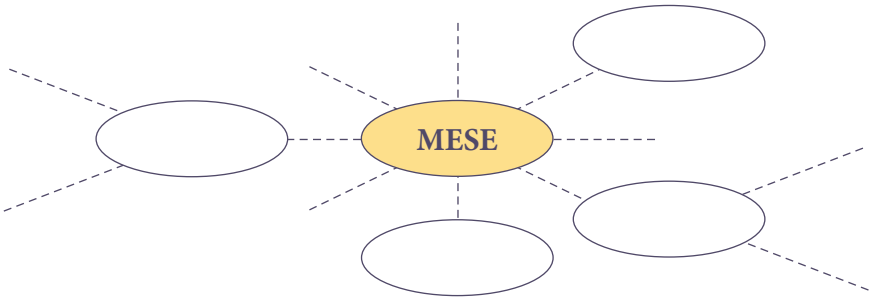

2 Egészítsétek ki a fürtábrát az alábbi szöveg alapján!

A nagy ókori kultúrák irodalmi hagyományában számos mese maradt fenn. A műfaj legősibb formájának főhőse a közösség és a közösségben élő egyén vágyait valósítja meg. „Ma a fikcióhoz érezzük közelebb állónak, valójában azonban a mese mindig a valóság visszatükrözésének sajátos formája, módja volt. [...] A mese szavunk 1450 táján tűnik fel írott forrásban. Ekkori jelentése 'rejtvényszerű példa, példázat', azaz olyan történet, amelynek tanulsága rejtve marad. Mai jelentésben a szót 1749-ben írták le először [...]." (Demény I. P. – Gazda K. – Keszeg V. – Pozsony F. – Tánczos V.: *Magyar népi kultúra*)

Keletkezése alapján két csoportra oszthatjuk: népmesékre és műmesékre. Verses és prózai formájú egyaránt lehet. Témája alapján: tündérmese, varázsmese, hősmese, állatmese, tréfásmese, csalimese stb.

Az *állatmese* több ókori civilizáció irodalmi hagyományának része. Az állatmesék szerzői nem szórakoztatni, hanem tanítani, nevelni akarnak. Az állatmesék tehát *tanmesék, példázatok,* céljuk a befogadó erkölcsi, társadalmi nevelése, a társadalmi normák, szokások, emberi magatartásformák bemutatása, közvetítése (pl. a felnőttek tisztelete, a becsületesség és az igazmondás fontossága). Az állatmese végén gyakran értelmezés, magyarázat szerepel, a történet tanulságának összefoglalása. A műfaj tovább élt az európai irodalomban, számos szerző dolgozta föl az ókori szerzők (Aiszóposz, Phaedrus) állatmeséit.

Aiszóposz: A farkas és a bárány

A farkas megpillantott egy bárányt, amely a folyó partján ivott, és elhatározta: szépen megokolja azt, hogy felfalja. Ezért feljebb állva szemére hányta, hogy felzavarja a vizet, és nem hagyja őt inni. Erre a bárány azt felelte, hogy épp csak a szája szélével iszik, s egyébként sem zavarhatja a vizet, mikor ő áll lentebb, a farkas pedig feljebb. A farkas elesett ettől az ürügytől, és most így beszélt: „De tavaly szidtad az apámat!” A bárány erre azt felelte, hogy akkor ő még nem is élt; a farkas viszont így szólt: „Ne faljalak fel, csak azért, mert bővében vagy a mentségeknek?”

A mese bizonyítja, hogy azokkal szemben, akik el vannak szánva az igazságtalanságra, nem érvényesül az igazságos védekezés sem.

1 Kik a történet szereplői?

2 Értelmezd az alábbi mondatot!

(A farkas) elhatározta: szépen megokolja azt, hogy felfalja.

Mi a farkas szándéka?

3 Töltsd ki az alábbi táblázatot a szöveg alapján:

A farkas vádja	A bárány mentegetőzése
	– Csak a szájam szélével iszom. – Nem zavarhatom a vizet, fentebb állok, mint te.
A tavaly szidtad az apámat.	

4 Értelmezd a szöveg alapján a következő kifejezéseket:

megokolja; szemére hányja; elesett ettől az ürügytől

5 Van-e esélye a báránynak a megmenekülésre? Indokold válaszodat a mese utolsó bekezdése alapján!

6 A mese utolsó mondata megfogalmazza a tanulságot! Mesélj el egy olyan köznapi helyzetet, amikor ennek az állatmesének a tanulsága érvényesülhet!

7 Milyen különbségeket fedezel fel az alábbi két szövegváltozat összehasonlításával?

> Ezért feljebb állva szemére hányta, hogy felzavarja a vizet, és nem hagyja őt inni. Erre a bárány azt felelte, hogy épp csak a szája szélével iszik, s egyébként sem zavarhatja a vizet, mikor ő áll lentebb, a farkas pedig feljebb.

> – Milyen dolog ez, hogy felzavarod a vizet, s nem hagysz inni?
> – De én csak a szájam szélével iszom. Nem zavarhatom a vizet, hiszen én állok lentebb.

8 Az alábbi szövegrészletből emeld ki a mondatokat a megadott szempontok szerint!

- az elbeszélő meséli a történetet
- az elbeszélő idézi a szereplők beszédét

A farkas elesett ettől az ürügytől, és most így beszélt: „De tavaly szidtad az apámat!" A bárány erre azt felelte, hogy akkor ő még nem is élt; a farkas viszont így szólt: „Ne faljalak fel, csak azért, mert bővében vagy a mentségeknek?"

9 Milyen szerepe van a megértés szempontjából a következő bevezető mondatoknak: *most így beszélt; a farkas viszont így szólt.*
Hogyan jelöljük írásban, ha a szereplő beszédét szó szerint idézi az elbeszélő?

ABC

A szó szerinti idézeteket általában idézőjelbe tesszük. A szó szerinti idézet kezdetén alsó, a végén pedig felső macskakörröm jelenik meg. Pl. „*De tavaly szidtad az apámat!*" Egyes irodalmi szövegekben a szereplőtől származó szó szerinti idézetet gondolatjellel jelöljük. Pl. – *De én csak a szájam szélével iszom – felelte a bárány ijedten. – Nem zavarhatom a vizet, hiszen én állok lentebb.*

10 Olvasd fel hangosan a a 8. feladatban található meserészletet! Figyelj arra, hogy a hallgatók is tudják követni, hogy mikor ki beszél!

Móricz Zsigmond: A póruljárt farkas

Volt egy farkas, szörnyü éhes,
Szörnyü éhes, szörnyü mérges.
Elindult vadászni,
Bár alig birt mászni,
Olyan éhes volt szegény
Bús legény.
Megy, mendegél, meg-megáll,
Lúdcsapatra rátalál.

– Adjon isten, ludaim,
Jól vezettek utaim.
Jó egészséget tinektek,
Tudjátok, hogy most megeszlek?

– Adjon isten neked is,
Farkas bácsi, vén hamis.
Már ha muszáj, mi nem bánjuk,
Csak azt az egyet kívánjuk:
Hadd gágogjunk utoljára,
Öreganyánk nótájára.

– Giá-gá-gá! – igy a falka,
A farkas is tódit rajta.
– Au-vau! énekel,
S hess! – a liba szárnyra kel.

Ének végén hogy megáll,
Friss pecsenye messze száll

– Tyű, az apám se volt kántor,
De a fia se lesz máskor.
Soha többet ily galibát,
Ének nélkül eszem libát.

Megy, mendegél, meg-megáll,
Tarka tehént megtalál.

– Tarka tehén, jó étvágyat,
Gyomromban van vetve ágyad.
Búcsúzz el az istenedtől,
Mert megeszlek mindenestől.
– Ha megeszel, rajta lelked,
De csak előbb gyohontass meg.
– Azt megteszem. – Áll két lábra,
Keresztet vet szent hasára.
Tarka tehén fejét szegi,
Neki szalad, felökleli.
– Au! – az apám se volt pap,
De a fia se lesz holnap!

Megy, mendegél, meg-megáll,
Szürke lóra rátalál.
– No szürke ló, hál' istennek,
Csakhogy itt vagy, megehetlek!
– Ha megeszel, még azt tedd meg,
A patkómat igazitsd meg.
– Hamar, mert már éhes vagyok.
– Hátulsó bal lábon kotyog. –
Mig a farkas nézi, fogja,
A szürke ló fejen rugja.
Hej, az apja se volt kovács
Farkasnak se kell már tanács.

1 Láthatod, hogy a Móricz Zsigmond meséje más formában van írva, mint *A farkas és a bárány* meséje. Olvasd el a következő részletet a szöveg formájáról, és utána vesd össze a táblázatban a két szövegforma különbségeit az Aiszóphosz-mese és a Móricz-mese alapján!

A szöveg formája lehet ***vers*** vagy ***próza***.

A vers olyan szöveg, amelynek ***hangzásbeli*** (kivételként: írásbeli) ***kötöttsége*** van, azaz valamilyen ***ritmusa***. A ritmus: szabályos ismétlődés, azonos vagy hasonló jelenségek bizonyos időközönkénti visszatérése. A versritmust kísérő jelenség lehet a ***rím,*** azaz a sorok végének összecsengése. Jellemző a vers szövegének sorokra tördelése és a vers ***szakaszokra*** bontása.

A verses forma a szépirodalomban többnyire a ***lírai*** művekre jellemző, de korántsem kizárólagosan. A vers a szépirodalmon kívül is megjelenhet, pl. a mondókák és egyéb rigmusok szövegformájaként.

A ***próza*** olyan szöveg, amelyben a ritmus csak véletlenszerűen jelenik meg. Sorainak hosszúságát a lapszél határozza meg.

A prózai forma a szépirodalomban többnyire az ***epikus*** művekre jellemző.

Szempontok	A farkas és a bárány	A póruljárt farkas
sorok hossza (meghatározott vagy sem)		
ritmus (véletlenszerű vagy a sorok szótagszáma meghatározza)		
szakaszokra bontás (szakaszokra van bontva vagy sem)		
sorvégi összecsengés (ha van, akkor példa)		

2 Kik a szereplői a fenti versnek?

3 Hány helyszíne van?

4 Hányszor járnak túl a farkas eszén, és hogyan?

5 Hány részre osztanád a verset?

6 Ebben a mesében milyen tulajdonságokkal rendelkezik a farkas?

7 Kik győznek ebben a történetben? Minek segítségével járnak túl a farkas eszén?

8 Ennél a szövegnél nincs külön megfogalmazva a mese tanítása. Írd meg te! Ha gondolod, akár versbe is írhatod!

Ember embernek farkasa?

Lackfi János: Fába szorult féreg

Az én öcsém úgy ordibál,
fába szorult féreg,
mint szájból a pára télen,
dől belőle a méreg!

Az én húgom úgy ordibál,
fába szorult macska,
végül eléri, mit akart,
erősen makacska!

Az én apám úgy ordibál,
fába szorult medve,
mi várjuk a vihar végét
nyárfaként remegve.

Az én anyám úgy ordibál,
fába szorult mókus,
hangja sírós, úgy csap fejbe,
mint jókora kókusz.

De hogyha én ordibálok...
Ja, én sose szoktam,
fütyülök ám a világra,
senki sem él jobban...

1 Rajzold le a *Fába szorult féreg* című versbeli családot az alapján, ahogy ordítanak! Írd az állatokká változtatott családtagok mellé, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkezhetnek a hozzájuk kapcsolt állat alapján! Mi jut eszedbe a macskáról, a medvéről, a mókusról? Hát a féregről?

2 Hogyan rajzoltad le a fába szorult férget? Olvasd el a következő szöveget, és vesd össze az általad rajzoltakkal! Mennyire találtad el a jelentését?

Ordít, mint a fába szorult féreg

Gyakran elhangzik ez, ha valakit kétségbeesetten ordítani hallunk. No de – a vizuális típusoknak bármennyire is magától értetődő a kép – férget valószínűleg még soha senki nem hallott egy fába szorulva ordítani. Pedig a magyarázat egyszerű: féreg alatt nem az almában bóklászó pöttömnyi kukacot kell érteni, hanem farkast, amit – amíg még élt Magyarországon – a nép kártevőnek tekintett. Egyes vidékeken a farkast ma is *toportyánféreg*nek nevezik. Így már egyszerű elképzelni a szerencsétlen állatot, amint a fából készült csapdába esve keservesen vonyít.

(www.nyest.hu)

Tudtad?

Székelyföldön *féreg*nek hívják a rágcsálókat is, hiszen ezek is a kártevők csoportjába tartoznak.

3 Beszéltünk már arról, hogy a verses formának egyik tulajdonsága a sorvégi összecsengés, amit rímnek nevezünk.

a. Figyeld meg, mivel rímelnek e versben az állatok nevei!

- féreg –
- macska –
- medve –
- mókus –

b. Milyen szerepe van a megtalált rímpároknak a családtagok jellemzésében?

c. Figyeld meg az anya hangjának leírását: „hangja sírós, úgy csap fejbe,/ mint jókora kókusz.”! Milyen hatást kelt ez a kép azzal, hogy a hangot kókuszhoz hasonlítja?

Az ilyen szerkezeteket ***hasonlat***nak nevezzük. Megfigyelhetitek, hogy a hasonló (ebben az esetben a kókusz), megvilágítja, elképzelhetővé teszi a hasonlítottat *(az anya sírós hangú ordibálásának hatását)*. Ezen kívül bizonyos képzettársításokat tesz lehetővé, hangulatokat ébreszt vele kapcsolatban: az anya sírós hangú ordibálása pont úgy „ver fejbe”, mint egy kemény kókuszdió.

1 Korábban már megfigyeltük, hogy melyik állat nevét milyen ember jellemzésére használjuk. Léteznek viszont olyan szólásaink, amelyek egy tulajdonság vagy viselkedésforma alapján hasonlítanak embereket például állatokhoz *(Ordít, mint a fába szorult féreg.)*. Ezeket ***szóláshasonlatok***nak nevezzük.

a. Folytasd a megkezdett szóláshasonlatokat!

- Ravasz, mint a ...
- Ugrál, mint a ...
- Gyáva, mint a ...
- Erős, mint a ...
- Olyan szeme van, mint a ...
- Iszik, mint a ...
- Pislog, mint ... a kocsonyában.
- Ártatlan, mint a ma született ...
- Sír, mint az árva ...
- Szemtelen, mint a piaci ...

b. Honnan tudjuk, hogy a nyúl gyáva, a róka meg ravasz? Szerinted ezek a tulajdonságok megjelenhetnének egy természettudományos folyóiratban például?

c. Gyűjts olyan szóláshasonlatokat is, amelyek nem állatokhoz hasonlítják az adott vonásokat!

2 Gyűjts még olyan szólásokat és közmondásokat, amelyekben állatok szerepelnek! Magyarázd meg jelentésüket! A közmondások esetében fogalmazd meg, hogy mire tanít, mire figyelmeztet az adott közmondás!

Lackfi János: Emberfarkas

Béka békának mókusa,
csiga csigát vadász,
szarvas szarvasnak nekimegy,
héja héjára mász.

Kutya kutyával összekap,
tyúk tyúknak tigrise,
macska macskába beletép,
ez bizony nem mese!

Bogár bogárból falatoz,
s ha éppen arra tart,
a rigó bekap gyorsan egy
rovarevő rovart.

Ez a világ egymást eszi,
sebes lábunk, karunk,
ember embernek farkasa,
rúgunk és harapunk!

1 Milyen állatokon keresztül jutunk el az emberhez az *Emberfarkas* című versben? Sorold fel őket!

2 Az utolsó szakaszban az ember rúg és harap. Inkább állatra vagy emberre jellemző ez a viselkedés?

3 Melyik alapvető tulajdonságunkról szól a vers? Mit jelent, hogy *ember embernek farkasa*? Itt a farkas jó vagy rossz?

4 Első olvasatra nehezen értelmezhető például a „Béka békának mókusa” kijelentés. Az utolsó szakasz felől újraolvasva a verset, hogyan értelmeznéd az állatok viszonyait? Hogy jut el a vers az „Ez a világ egymást eszi” általános kijelentésig?

5 Szerinted miért mondja a vers beszélője, hogy „ez bizony nem mese”? Miben különbözik a mese világától ennek a versnek a világa?

A ***fabula*** tanító mesét jelent. Pilinszky verse azonban nem a hagyományos értelemben vett tanító mese.

Pilinszky János: Fabula

Hol volt, hol nem volt,
élt egyszer egy magányos farkas.
Magányosabb az angyaloknál.

Elvetődött egyszer egy faluba,
és beleszeretett az első házba, amit meglátott.

Már a falát is megszerette,
a kőművesek simogatását,
de az ablak megállította.

A szobában emberek ültek.
Istenen kívül soha senki
olyan szépnek nem látta őket,
mint ez a tisztaszívű állat.

Éjszaka aztán be is ment a házba,
megállt a szoba közepén,
s nem mozdult onnan soha többé.

Nyitott szemmel állt egész éjszaka,
s reggel is, mikor agyonverték.

1 Hogy kezdődik a vers? Mi jut eszedbe az első sorról?

2 Milyen szokott lenni a farkas a mesékben eddigi tapasztalatod alapján?

3 Hogyan jellemzi az első versszak a főszereplő farkast? Milyen emberre szokták mondani, hogy „magányos farkas”? Népszerű vagy inkább népszerűtlen általában az ilyen ember? Milyen hangulatot teremt a vers elején az a tény, hogy a farkas magányosságát az angyalokéhoz hasonlítja a vers?

4 Mi szokott általában történni, ha egy vadállat bekerül egy faluba? Itt milyen meglepő dolog történik?

5 Figyeld meg, hogy hogyan jut egyre közelebb a farkas az emberhez! Mi állítja meg végül?

6 Milyen érzéseid, tapasztalataid kapcsolódnak a kinti és benti terekhez? Például hol érzed magad nagyobb biztonságban? Töltsd ki az alábbi T-táblázatot!

Kint	Bent

7 Hogy viszonyult a farkas az emberekhez? Kinek a nézőpontjához van hasonlítva a farkasé?

8 Milyen napszakban megy be a farkas az emberekhez? Milyen érzéseid, tapasztalataid vannak a sötétséggel kapcsolatosan?

9 Szerinted miért megy be az emberek közé a farkas? Mit akarhat?

10 Hogy magyarázod az emberek reakcióját? Ők mit gondolhatnak a szoba közepén ülő farkasról?

11 Miben különbözik ez a farkas az emberek köztudatában élő farkastól? Szerinted miből táplálkozik a köztudatban élő kép?

12 Hogyan fordítja ki az állatmesét Pilinszky verse? Miért nem szokványos a versben szereplő farkas? Miért megrendítő a vers zárlata?

A fejezet végi értékelő feladatokat lásd a 204. oldalon.

MESÉLJÜNK

„Így volt, mese volt”

1 „Énekelni egyedül is lehet, de a mesének lételeme a hallgatóság.” (Kósa László – Szemerkényi Ágnes: *Apáról fiúra*) Hogyan értelmeznéd ezt a gondolatot a képek alapján?

Horváth G. Andor (1876–1966): *Kukoricamorzsolás*

2 A festmény és a fotó időben nagyon távoli helyzetet rögzít. Mit gondolsz, mi a különbség és hasonlóság a két kép között? Figyelj a testtartásra, gesztusokra is!

A mesemondók rendszerint közösségi alkalmakkor (fonóban, kalákában végzett munka közben stb.) meséltek. A meséket nem írták le, emlékezetből mesélték, éppen ezért több változatuk alakult ki.

Mit gondoltok, mi kell ahhoz, hogy valaki jó mesemondó legyen? Gyűjtsetek ilyen tulajdonságokat!

Az, hogy a népmese az „élőszó művészete”, nemcsak azt jelenti, némileg leegyszerűsítve, hogy jobb élőszóban hallani a meséket, mint olvasni, hanem azt is, hogy jobb *nézni* is a mesemondót, mint csak *hallani,* hiszen a mesemondás látványa is segíti a mese befogadását!

Éppen azért, mert gesztusokkal és mimikával törekszik a mesetartalom látványszerű kifejezésére. A mesei képsorozat megmutatásához többféle eszközt használ: változtatja a beszéd ritmusát és gyorsaságát, hanghordozását és hangerejét, az arckifejezését, testhelyzetét, gesztusokkal nyomatékot, hangsúlyt ad egyes szavaknak, indulatot fejez ki velük, a párbeszédes részeknél hanghordozásával és gesztusaival játssza el azonosulását a mesei szereplőkkel. Mozdulataival és arcjátékával megalkotja a képzelt mesei teret, ezzel segíti a hallgatóságot, hogy jobban tudja látni a mese cselekményét, kommunikál a közönséggel, „kiszól a meséből", aktualizálja, megmagyarázza az egyes dolgokat stb. [...]

Azt is feltétlenül említenünk kell, hogy az előadási stílust nemcsak a mesemondó személyisége, de a mese műfaja is befolyásolta, vagy az, hogy kikből állt a hallgatóság.

(Raffai Judit – Dala Sára: *Napjaink mesemondása*)

3 A mese az „előszó művészete". Értelmezd a kijelentést a szöveg alapján!

4 Mivel tudnád igazolni a képek alapján, hogy a hallgatók nem csak hallják, hanem „látják" is a mesét?

5 Milyen „eszközöket" használ a jó mesemondó
- a mesei képsorozat megmutatásakor;
- a szereplővel való azonosuláskor;
- a mesei tér megjelenítésekor?

6 Válasszatok ki egy mesét, lehetőleg olyant, amit az osztálytársaitok nem ismerhetnek. Készüljetek fel a mesemondásra!

Varázsvilágok

Tündérszép Ilona és Árgyélus

Volt egyszer egy király és annak három fia. Volt a királynak egy almafája, amelyen aranyalmák termettek. Olyan különös fa volt az, hogy éjjel virágzott, s meg is ért rajta az alma minden éjjel. Így a király gazdagsága napról napra annyira szaporodott, hogy oly gazdag király nem volt az egész világon.

Egyszer azonban a király, amikor szokása szerint korán reggel kiment sétálgatni gyönyörűséges kertjébe, az aranyalmáknak csak a

hűlt helyét lelte. Így történt ez másnap is, harmadnap is. Összehívta a király erre az egész udvart, s kihirdette, hogy ha olyan emberrel találkozik, aki az aranyalmákat megőrzi, fele vagyonát neki adja.

Az őröknek sem kellett egyéb, odaállottak az almafához. De hiába volt minden, mert éjféltájban mély álom ereszkedett reájuk, és alig múlt el negyedóra, mire felébredtek, az aranyalmák mind eltűntek.

Egyszer azután a tanácskozásban felszólalt a három királyfiú, és megjelentették, hogy ők fogják őrizni az almafát. Legelőször is a legidősebb ment őrködni. De vele is csak ugyanaz történt, ami a többivel. A középső sem járt jobban. Végre a legkisebb vállalkozott, Árgyélus királyfi. Legelőször is dohánnyal jól megtömött aranyszelencét dugott a zsebébe, így ült le az almafa alá.

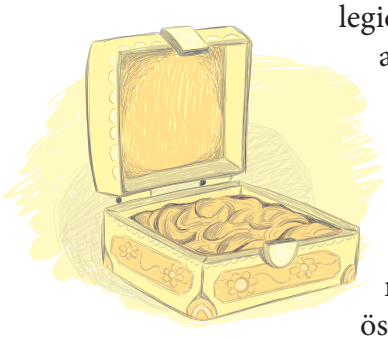

A holdvilág szépen világított Árgyélus királyfi arcára, már érezni kezdte, hogy az álom össze akarja a szemét húzni, szippantott hát egy kis dohányt, jól megdörzsölte a szemét, nagyokat prüsszentett. Aztán másodszor is nagyot szippantott a dohányból, még egyszer megdörzsölte a szemét. Egyszer csak halk suttogást hallott. Feltekintett, hát a feje felett tizenkét hollót látott repülni. Egyenest az almafához tartottak; a tizenharmadik holló mint vezér, elöl repült. Árgyélus megkapta a tizenharmadik hollónak a lábát, s felkiáltott:

– Megvagy, tolvaj!

De midőn rátekintett, hát látja, hogy karja közt gyönyörű szép lány fekszik, arany fürtjei eltakarják szép fehér vállát.

– Ki vagy te, szép tolvaj? – kérdi a királyfi. – Soha többé el nem eresztelek!

– Én Tündérszép Ilona vagyok – mondta a szép lány –, ezek a hollók pedig a lánypajtásaim. Mulatságból minden este iderepülünk, hogy a sok aranyalmákat leszedjük. De nálad nem maradhatok, pedig megvallom, hogy te vagy, akit soha felejtenem nem lehet, mert csak téged szeretlek!

– Maradj nálam – kérte Árgyélus.

– Nem maradhatok – felelte Tündérszép Ilona –, de megígérem, hogy ezentúl mindennap el fogok jönni, de az almákat többé el nem viszem. Légy mindig itt, ha látni akarsz!

Ezzel nagy robajjal elrepült a tizenhárom holló.

Másnap az egész udvar nagy csodálkozására az aranyalmák mind megvoltak. A király homlokon csókolta a fiát. Árgyélus csak azt kérte az apjától, engedje meg, hogy tovább is őrizhesse az almafát. Ki is ment minden éjjel Árgyélus királyfi őrködni, hogy láthassa Tündérszép Ilonát.

De volt a király udvarában egy Vénbanya, aki Árgyélus királyfit nagyon szemmel tartotta. A király is kezdett kíváncsi lenni, mi lehet az oka, hogy Árgyélus annyira szeret az almafánál őrködni. Magához szólította hát a Vénbanyát, és így szólt hozzá:

– Látom, hogy Árgyélus királyfit te szemmel tartod. Vigyázd meg egyszer, mikor az almafánál őrködik!

A Vénbanya úgy tett. Mikor Árgyélus az almafához ment őrködni, a Vénbanya a bokrok mögé bújt. Másnap korán reggel már jelentette a királynak:

– Meglestem Árgyélus királyfit. Gyönyörűséges aranyhajú lánnyal láttam az almafa alatt ülni; holló képében jött az almafára, úgy lett belőle aranyhajú lány.

– Hazudsz, Vénbanya! – mondta a király. – Nem igaz!

– De úgy van az, felséges uram. Ha kell, holnap jelet is hozok arról, hogy igazam van.

Másnap este Árgyélus és Tündérszép Ilona megint egymással mulattak. Maguk sem tudták, hogyan történt, mélyen elaludtak mind a ketten.

Ekkor előcsúszott a Vénbanya, és egy aranyfürtöt levágott Tündérszép Ilona hajából, azután lassan elment. Felébredt Tündérszép Ilona, sírni, jajgatni kezdett, felébredt erre Árgyélus is.

– Mi bajod van, kedvesem?

– Jaj, Árgyélus, élj boldogul, én téged soha többé nem láthatlak, nálad nem maradhatok; a házadban tolvajok laknak, nézd, aranyfürtjeimből egyet levágtak.

Ezzel megölelte Árgyélust, ujjáról egy gyűrűt vett le, és Árgyéluséra húzta.

– Neked adom – mondta –, erről akárhol megismerlek. Ezzel összecsapta kezét, hollóvá változott, és elrepült.

Másnap reggel a Vénbanya megmutatta az aranyfürtöt a királynak. Nagyon csodálkozott a király, és tüstént magához hívatta Árgyélus királyfit.

– Édes fiam, testvéreidet már mind kiházasítottam, megjött az, hogy téged is megházasítsalak; gazdag királylányt kerestem számodra, azt hiszem, nem lesz ellenvetésed.

– Kedves atyám, én meg fogok házasodni, de csak úgy, ha én választok magamnak feleséget. Már találtam is. Tündérszép Ilona lesz a feleségem!

A királynak nem tetszett a felelet, de bármint akarta is lebeszélni Árgyélust a kívánságáról, az nem engedett. Kardot kötött az oldalára, és elment, hogy Tündérszép Ilonát megkeresse. Az egész udvar gyászba borult utána.

Már majdnem az egész világot összejárta Árgyélus, de Tündérszép Ilonának még a nyomára sem talált. Egyszer egy kis házhoz jutott, a házban egy vén anyóra talált. Illendően köszöntötte. A vén anyó széken ült, csodálkozva kérdezte Árgyélust:

– Hol jársz erre, ahol a madár se jár?

– Öreganyám – mondta Árgyélus –, nem tudná nekem megmondani, merre lakik Tündérszép Ilona?

– Nem biz én, édes fiam, de talán ha hazajön az uram, a Nap, mindenüvé odasüt, az talán meg tudja mondani. De bújj el, mert ha meglát, felfal!

Erre elbújt Árgyélus. Hazajött a Nap, belép a szobába, mindjárt kezdte:

– Pfű, pfű, anyó, emberhús, büdös!

Erre kimászott az ágy alól Árgyélus, s köszöntötte a Napot.

– Szerencséd, hogy szépen köszöntöttél – mondta a Nap –, másként felfaltalak volna! Tündérszép Ilonáról nem tudok semmit, de talán Hold bátyám tud felőle valamit.

Elment hát Árgyélus oda is. Ott is úgy járt, mint a Napnál. Az a Szélhez utasította. Oda is eljutott, szépen beköszöntött, és a Széltől is megkérdezte, hogy nem tud-e valamit Tündérszép Ilona felől.

– Én – mondta a Szél – nem tudok semmit, de nem messze tőlem, abban az erdőben lakik az Állatkirály, az talán tud valamit.

Ment, mendegélt újra Árgyélus, már egészen beesteledett, úgy, hogy majdnem semmit sem látott, felmászott egy fára, szétnézett, nem lát-e valahol világot. Csakugyan messze távolban észrevett egy kis világocskát, egy szép kastélyból szüremlett. Bekopogott, kinyílott az ajtó, és egy óriás jött elébe, akinek a szeme a homlokán volt.

– Jó estét, felséges király – köszönt Árgyélus –, nem tudnál te nekem Tündérszép Ilonáról valamit mondani, hol lakhat?

– Szerencséd, hogy úgy köszöntöttél, mint illik, másként halálfia lettél volna! Én az Állatkirály vagyok. Tündérszép Ilonáról nem tudok semmit, de talán az állataim közül valamelyik tud felőle valamit.

Ezzel egyet füttyentett, és az egész palota azonnal tele lett mindenféle állattal. Megtette a király a kérdést, de az állatok közül sem tudott senki semmit. Végre is előkullogott egy sánta farkas:

– Én – mondta a sánta farkas – tudok Tündérszép Ilona felől valamit. A Fekete-tengeren túl lakik, ott törték el a lábamat.

– Nahát, akkor vezesd oda ezt a szegény királyfit – mondta a király. A sánta farkas azonnal odaállt, hogy Árgyélus üljön rá. Így mentek száz meg száz esztendeig. Egyszer csak letette a farkas Árgyélust.

– Már én tovább nem vihetlek, oda most már magad is eltalálsz, hisz nincs már messzire, csak száz esztendőt kell még menni! – ezzel elbúcsúzott tőle, és elsántikált.

Ment, mendegélt Árgyélus tovább, egyszer csak egy völgyet lát, mely három heggyel volt körülvéve. A völgyben épp három ördög verekedett. Odament hozzájuk, és kérdezte tőlük, miért verekednek.

– Az atyánk meghalt, s maga után ezt a köpönyeget, ostort és a bocskort hagyta. Ez a köpönyeg olyan köpönyeg, hogyha magadra veszed, és aztán a bocskort a lábadra húzod, és ezzel az ostorral egyet csattantasz, és azt mondod: „Hipp-hopp! Ott legyek, ahol akarok”, ott vagy azonnal; ezen nem tudunk mi megegyezni. Nem tudjuk, kire mi jusson.

– No – mondta Árgyélus –, ha csak az a baj, majd elosztom én köztetek; hanem egyik hágjon fel erre a hegyre, a másik arra, a harmadik meg amarra!

Az ördögök felmentek a hegyre. Árgyélus pedig felvette magára a köpönyeget és a bocskort, az ostorral egyet csattintott, és azt mondta: „Hipp-hopp! Ott legyek, ahol akarok, legyek azonnal Tündérszép Ilonánál!”

Azonnal egy kristálytiszta palota előtt termett.

Árgyélus bekopogott az ajtón. Egy öregasszony jött ajtót nyitni. Nagy csodálkozással nézett Árgyélusra. Aztán a csodálkozása nagy örömmé változott.

– Jaj, de jó, hogy itt vagy, Árgyélus, legalább megszabadítod a királykisasszonyunkat! Most nem lehetsz vele, csak éjféltájban, mert csak akkor járhat szabadon. Akkor, ha te háromszor megcsókolod, a Varázslónak nem lesz több hatalma rajta. Most éppen jókor jöttél, mert nincs itthon, másként halálfia lennél.

– Nem félek én tőle sem – mondta Árgyélus –, megvívok én vele!

Az öregasszony behívta Árgyélust, selyemágyat vetett neki, pompás vacsorát készített számára, aztán azt mondta:

– Minden éjjel eljön ide Tündérszép Ilona, ne aludj el!

De az öregasszony gonosz boszorkány volt. Volt egy sípja, melyet ha megfújt, akit akart, elaltatott vele. Most is kihúzta a sípot, elfordult, és sípolt, és attól Árgyélus úgy elaludt, hogy azt sem tudta, hogy a világon volt-e valaha. Éjféltájban eljött Tündérszép Ilona, meglátta a kedvesét, és felkiáltott:

– Ébredj fel, kedvesem! Ha háromszor megcsókolsz, megszabadulok a varázslattól.

De Árgyélus nem ébredt fel. Reggel azt mondja a vén banya:

– Itt volt Tündérszép Ilona, de te aludtál, mint a bunda.

Másnap is úgy történt, harmadnap is. De egyszer, amint a Vénboszorkány elbóbiskolt, Árgyélus meglátta a nyakán a sípot. Leoldotta,

és kíváncsiságból belefújt. Hát látja ám, hogy az egész cselédség elaludt tőle.

Ekkor tért észre, hogy azért aludt ő is olyan mélyen, mikor a vén banya sípolt. Most a maga nyakára akasztotta a sípot, és valahányszor a Vénboszorkány fel akart ébredni, ő mindannyiszor sípolt egyet. Így volt éjfélig.

Ekkor jött Tündérszép Ilona. Árgyélus háromszor megcsókolta, és azonnal az egész vár kivilágosodott, minden ajtó felnyílt, a Vénboszorkány elsüllyedt.

Ekkor Árgyélus karjába vette Tündérszép Ilonát, felhúzta a köpönyegét és bocskorát, ostorával egyet csattantott.

– Hipp-hopp! Ott legyek, ahol én akarok, legyek az apám várában!

Azonnal odarepültek egy szempillantás alatt. Árgyélus hatalmas király lett, Tündérszép Ilona hatalmas tündér; ha meg nem haltak, most is élnek. Holnap legyenek a ti vendégeitek!

(magyar népmese)

1. Mit hoz a királyságnak az aranyalmafa? Miért rossz az, ha minden éjjel ellopják az almát?
2. Mi jut eszedbe az éjszakáról? Miért éppen éjszaka lopják el az almákat?
3. Mit ígér a király annak, aki leleplezi a tolvajt, és megőrzi az almákat?
4. Milyen sorrendben próbálnak szerencsét az őrök? Szerinted véletlenszerű a sorrend, vagy ki akar emelni valakit? Érvelj válaszod mellett!
5. Míg az őrök a király fele vagyonáért őrizték volna buzgón az almát, Árgyélus miért őrzi? Szerinted melyik érték a fontosabb? Indokold válaszodat!
6. Miért nem lehetnek egymáséi Árgyélus és Tündérszép Ilona? Figyeld meg, melyik világhoz tartozik Árgyélus, és melyikhez Tündérszép Ilona! Milyen napszakban és milyen helyszínen szűnik meg a két világ közötti határ?

Tudtad?

A fa sok nép történeteiben összekötő elem, világtengely. Összeköti az égi síkot a földi síkkal, az álomvilágot a valósággal, a jót a rosszal. Több olyan mesénk van, amelyben a fa gyökerei a pokolba, koronája a mennybe nyúlik. Ilyen összekötő szereppel bír népmeséinkben az égig érő paszuly is.

7 Mit gondolsz, miért nem jöhet soha többé Tündérszép Ilona Árgyélushoz? Ki sérti meg a két világ közötti határt és mivel?

8 Mivel jelzi Tündérszép Ilona, hogy az át nem léphető határ ellenére szerelmük összeköti őket Árgyélussal?

Tudtad?

A gyűrű a kör szimbólumát őrzi. Az élet teljességére utal.

Tibeti szerzetesek színes homokból készített mandalája

Saroltavár, kör alaprajzú település Temes megyében

Árgyélus gyűrűt kap Tündérszép Ilonától, a földi síkon túlmutató, örök szerelem jelképét. Szembeszegül apja, a király akaratával. Nem azt veszi el feleségül, akit az apja kinéz neki, hanem elindul Tündérszép Ilona megkeresésére.

9 Kövesd végig Árgyélus útját! Milyen helyszíneken jár, kivel találkozik, ki segít rajta, ki akadályozza, milyen tárgyak kerülnek birtokába, melyek hátráltatják? Töltsd ki az alábbi táblázatot!

Helyszín	Segítők	Akadályozók	Varázseszközök
kis ház	vén anyó, Nap		
Hold háza			
	Szél		
erdő, szép kastély			
	sánta farkas		
			palást, ostor, köpönyeg
		öregasszony, Varázsló	

10 Meddig kísérik a segítők Árgyélus királyfit? Mit gondolsz, miért fontos, hogy a végén egyedül oldja meg a rá váró próbatételeket?

11 Miben segítenek neki a varázseszközök?

12 Mi az utolsó próbája? Vesd össze ezt a próbát a mese kezdetén, az aranyalmák őrzése közben kiállt próbával! Mit veszel észre? Mit zár be a mese? Szerinted változott-e a legkisebbik királyfi? Indokold válaszod!

A ***mesei tér*** a valós földrajzi helyektől távol van, talán nem is létezik: hol volt, hol *nem* volt. „Hetedhét országon túl”, „az Óperenciás tengeren is túl”, „az üveghegyeken is túl” – vagy tréfás meghatározással – „azon is túl, ahol a kurta farkú malac túr”. Ahol a mese lejátszódik, ott különféle csodás dolgok történhetnek. Ez a hely tehát nem valóságos hely, hanem a mese színtere.

A ***mesei idő*** nem mérhető órával, naptárakkal, mint a valós idő. Sokkal inkább hasonlít ahhoz a tapasztalathoz, ahogyan megéljük az időt: egy-egy unalmas óra évszázadoknak tűnhet, egy izgalmas délután pillanatok alatt elrepül. A mesei időt bizonyos belső rugalmasság jellemzi, például az év mindössze csak három napig tart, vagy a boszorkány szolgálatában eltöltött három nap válik évek hosszú sorává. Árgyélus kétszer utazik száz évet, míg azelőtt pár pillanat alatt bejárja az egész világot.

Megfigyeltük már a mese helyszíneit, most keress olyan kifejezéseket, amelyek helyváltoztatásra utalnak!

Keresd meg a szövegben az időre vonatkozó kijelentéseket! Mit veszel észre ezekkel kapcsolatosan?

A mesékben gyakran ismétlődő számokat ***mesei szám***oknak nevezzük.

A kutatók szerint az egyes kultúrákat jellemezni lehet egy-egy „szent” szám (3, 4, 7, 9) kitüntetett szerepének, gyakori használatának kimutatásával. A magyar népi hitvilágban a hármas, a hetes és a kilences szám fordul elő leggyakrabban.

A hármas számot általában valamilyen mágikus eljárás elvégzésével kapcsolatban említik. A népmesében három nehéz feladatot kell megoldani, a népi gyógyászatban pedig háromszor kell megismételni ugyanazt a gyógymódot.

A kilences – a 3-as többszöröse – szintén a gyógyító cselekvésekkel kapcsolatos: minél többször ismétlik, annál hatásosabb.

A hetes – bár van néhány adat a gyógyítással kapcsolatban is – inkább a mesei világkép hiedelmeiben játszik fontos szerepet (pl. felettünk hét égbolt van). Szólásainkból tudjuk, hogy „heten vannak a gonoszok”, meg az ördögök. Megjelenik mesekezdő formulákban is, ilyen például a hetedhét ország említése.

(Magyar néprajzi lexikon)

Figyeld meg, milyen számok jelennek meg a mese jeleneteiben! Töltsd ki az alábbi vázlatot!

A királynak ..... fia volt.

Az aranyalmákat ..... lopják el.

..... holló volt a tolvaj.

A sánta farkas ..... esztendőt viszi Árgyélust.

A völgyben ..... ördög verekedett.

Árgyélus ..... kellett megcsókolja Tündérszép Ilonát, hogy megtörje a varázsló átkát.

Árgyélus ..... alszik el, mielőtt rájön a síp titkára.

A meséknek sajátos nyelvezete van, kötött kifejezésekkel, mesei formulákkal találkozhatunk bennük. A mesekezdés és -befejezés, a szereplők köszönési formái, egymáshoz intézett szavai gyakran ismétlődnek meséről mesére. Nemcsak a mese elején és végén jellemzőek, hanem mese közben is találkozunk ilyen kötött kifejezésekkel. Ezek jelezhetik a hősök helyváltoztatását vagy az idő múlását, például *ment, ment, mendegélt, hét nap és hét éjjel.*

Ha te mesét írnál, hogy kezdenéd el?

Hogy kezdődik és hogy végződik ez a mese?

Keress ebben a mesében is ilyen kifejezéseket!

1 Figyeljétek meg a mese cselekményvázlatát! Töltsétek ki a vázlatot az Árgyélus királyfi meséje alapján!

1. Valamilyen kár vagy veszteség éri a mesehőst (pl. elűzik, meghal valakije).
2. A hős elhagyja az otthonát, vándorútra indul.
3. Segítővel vagy társakkal találkozik.
4. Ellenséggel, ellenféllel találkozik.
5. Próbákat kell kiállnia.
6. A hős visszatér.
7. Megnősül, és király lesz.

A tündérmesék ***főhőse*** rendszerint rendkívüli tulajdonságokkal rendelkezik. Jóságával, okosságával, bátorságának, kitartásának köszönhetően a mese végén elnyeri jutalmát.

A mesehőst mindenben ***segítő*** szereplők általában emberfeletti erővel, ügyességgel, bátorsággal rendelkeznek. Ugyanilyen túlzott mértékű erő, de emellett végtelen gonoszság, szívtelenség jellemzi a mesehős ***ellenfeleit***: a boszorkányokat, sárkányokat, ördögöket.

A mese végén a jó mindig elnyeri jutalmát, a rossz pedig megbűnhődik, hiszen a főhős mindig felülkerekedik az ellenfelén. Ezt nevezzük ***mesei igazságszolgáltatás***nak.

2 Írj tündérmesét!

a. Válaszd ki a szereplőket! Ki lesz a főhős? Milyen segítői, milyen akadályozói lesznek?
b. Hol játszódik a meséd? Mennyi ideig tart a cselekmény?
c. Mi okozza a bonyodalmat? Milyen próbákat kell kiállnia a főhősnek? Szerinted van-e fokozatosság a próbákban? Válaszodat indokold!
d. Milyen varázseszközei lesznek? Kik adják oda a hősnek?
e. Most figyelj a mese nyelvezetére! Milyen formulákat fogsz használni?
f. Adj többféle címet a tündérmesédnek! Legyen benne olyan, ami a tartalomra utal, de olyan is, ami felkelti az olvasó érdeklődését!

3 Mondjátok el egymásnak a meséiteket! Figyeljetek arra, milyen egy jó mesemondó!

Királyok nemcsak a mesékben vannak. A szövegek mondatait is elképzelhetjük úgy, mint egy jól szervezett királyságot, ahol a király dönti el, hogy kit enged be az udvarába, és hogy kinek mi legyen a dolga az udvarban. A következőkben azt figyeljük meg, hogy ki a mondat „királya”, és kik vannak „az udvarában”.

1 **a.** Alkossatok ötfős csoportokat! Minden csoport választ egy színt. Keressétek meg a választott színű mondat szétszórt elemeit! Mindenkire ragasszatok egy cetlit, amin a csoport közös mondatának egy része szerepel! Alkossátok meg a mondatotokat a cetlik megfelelő sorrendjébe állva!

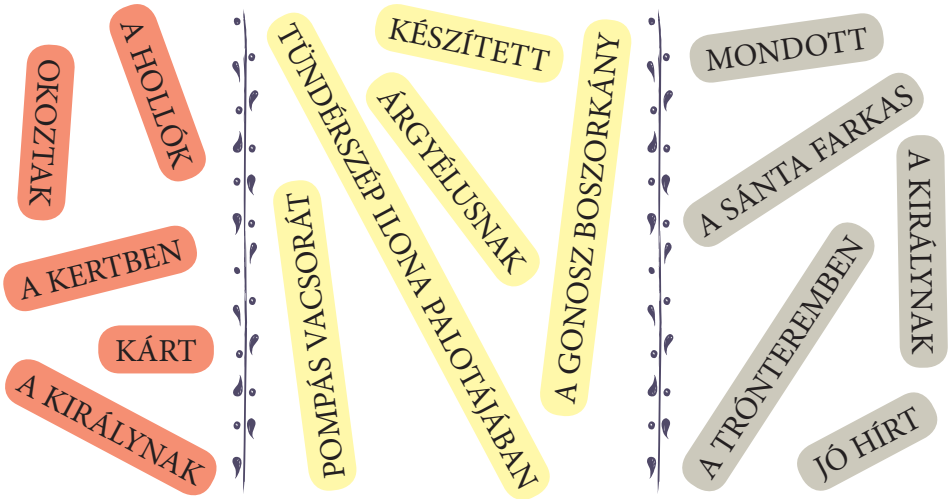

b. Cserélgessétek a helyeteket! Hányféle értelmes sorrendet tudtok létrehozni még? Egyikőtök jegyezze le a lehetséges mondatokat!

c. A három, különböző színű mondatban van valami közös annak ellenére, hogy más-más szavakból, kifejezésekből áll. Nézzük meg, mi lehet ez! Melyik zászló alá tartozik a ti cetlitek? Aki nem talál magának feliratos zászlót, válassza az üreset!

d. Kísérletezzünk! Az üres zászló alatt állók próbáljanak meg új mondatokat alkotni más színű csapatból választott négy diákkal! Ha sikerült, a zászlóaljak alatt maradva fogjátok meg egymás kezét! Ha nem sikerült, próbáljátok megfogalmazni, hogy miért nem volt lehetséges!

Nehéz volt az üres zászlók alatt állóknak új társakat keresni a mondatukhoz. Hiszen nem lehet például jó hírt okozni, s a hollók egy mesében akár készíthetnének vacsorát, de a *hollók vacsorát készített,* nem lenne jól magyarul.

Az üres zászlók alatt állók tehát válogattak: nem akárkit engedtek be a mondatukba, csak olyanokat, akikkel együtt értelmes módon tudtak egy elképzelhető jelenetet, képet, helyzetet, eseményt összerakni. Ezt a zászlóaljat ezután ***igé***nek fogjuk nevezni. Az igék a mondatban olyanok, mint a királyok. Tőlük függ, hogy mi és hogyan kerülhet a mondatba.

e. Most menjetek vissza az eredeti csoportotokhoz! Írjatok minél több új mondatot, ezeknek a zászlóaljaknak a mintájára *(valaki/valami, valahol, valakit/valamit, valakinek/valaminek, IGE)*! A különböző zászlóaljakhoz tartozó szavak, kifejezések a mondatban bármilyen sorrendbe kerülhetnek.

2 Keresd meg és húzd alá az alábbi mondatok igéit! Milyen zászlóaljak alá tartozik a mondat többi része? A mintának megfelelően oldd meg a feladatot!

Minta:

A kunyhóban a hazatérő Nap megérezte az emberszagot.
Árgyélus megkaparintotta a gonosz boszorkány sípját.
A völgyben három tárgyat szerzett meg Árgyélus.
Bátor hősünknek a három ördög öröksége segített.
Az Állatkirály birodalmában az ott lakó állatok engedelmeskedtek a füttyszónak.

3 A következő mondatokkal ugyanaz a feladat, mint az előbb: húzd alá az igéket, és jelöld a zászlóaljakat! Melyek azok a szavak, kifejezések, amelyeket nem tudunk besorolni a meglévő zászlóaljakba? Próbáld felcímkézni az új zászlóaljakat az előzőek mintájára! Az új megnevezéseket beszéljétek meg, egyeztessétek!

Tündérszép Ilona hajáért indult a Vénbanya.
Másnap reggelig maradt Tündérszép Ilona Árgyélussal.
Sántikálva érkezett a megvert farkas.
Megérkezett a Nap házához.
Árgyélus nem fél a Naptól.
Késő este egy pislákoló fényt látott a messzeségben.
A völgyben a három ördög az örökség elosztásáról vitatkozott.
A palota azon nyomban megtelt állatokkal.
A boszorkánynál aludt Árgyélus.

Észrevehettétek, hogy legtöbbször nem okoz nehézséget zászlóaljakba sorolni a szavakat. Gyakran már a szavak végződéséből látszik a zászlóalj (pl. *Árgyélussal* – VALAKIVEL, *Tündérszép Ilona hajáért* – VALAMIÉRT), máskor a szavak vagy kifejezések jelentésére támaszkodunk (pl. *sántikálva* – VALAHOGYAN, *azon nyomban* – VALAMIKOR).

1 **a.** Társítsd a képeket a szavakhoz!

kimegy bemegy
átmegy lemegy
felmegy

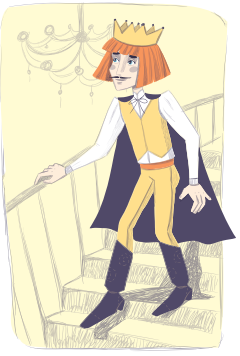

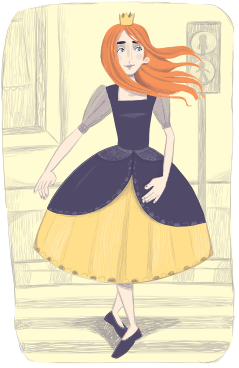

b. Honnan tudtad, hogy melyik képhez melyik szó tartozik?

A példákbeli *be*, *ki*, *fel*, *le*, *át* szavakat ***igekötő***knek nevezzük. A nevüket onnan kapták, hogy szorosan az igék kötelékébe tartoznak, ők állnak a „királyhoz” a legközelebb az udvarból, ezért – majd látni fogjuk – befolyásuk a „királyra” jelentős lehet.

2 **a.** Melyik mondat igaz a képen ábrázolt jelenetre? Kösd össze a képpel a megfelelő mondatot!

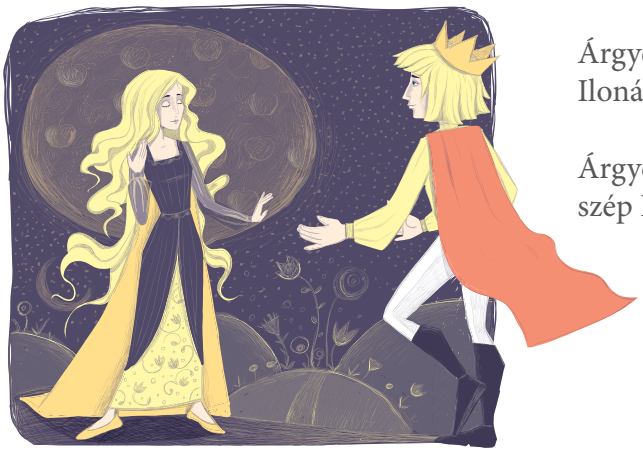

Árgyélus kereste Tündérszép Ilonát.

Árgyélus megkereste Tündérszép Ilonát.

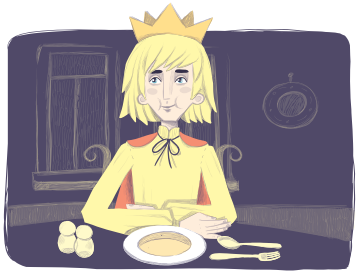

Árgyélus ette az ételt, amit a boszorkány főzött neki.

Árgyélus megette az ételt, amit a boszorkány főzött neki.

b. Mi a közös azokban a mondatokban, amelyeket nem választottál az előbbi párokból? Mit jelentenek ezek a mondatok, ami miatt nem választhattad őket?

Az igekötők segítségével jelezni lehet, hogy egy esemény folyamatáról akarunk-e beszélni, vagy arról, hogy célhoz ért, beteljesedett. Például az *Árgyélus ette az ételt, amit a boszorkány főzött neki.* mondatból csak azt tudjuk meg, hogy Árgyélus evett, míg az *Árgyélus megette az ételt, amit a boszorkány főzött neki.* mondatból azt is tudjuk, hogy az étel elfogyott, és ezzel az evés lezárult, nem csak abbamaradt egy adott ponton.

3 Az igekötős igék sokszor teljesen mást jelentenek, mint az ige, amit tartalmaznak.

a. Játsszátok el a szópárok mindkét jelentését úgy, hogy a társaitok kitalálhassák! Ha szükséges, keressetek párt magatoknak a bemutatáshoz!

lenéz (valaki valahonnan) – lenéz (valaki valakit)
berúg (valaki egy ajtót) – berúg (valaki valamitől)
lelép (valaki valahonnan magasról) – lelép (valaki valahonnan)
felad (valaki valamit a postára) – felad (valaki valamit)
becsap (valamit) – becsap (valakit)
megköt (valamit) – megköt (egy üzletet)

b. Beszéljétek meg az egyes bemutatások után, mi a különbség a szópárok jelentése között!

4 **a.** Mi a különbség a következő szópárok tagjai között? Foglald mondatba a kifejezéseket!

- megfog – meg fog
- elszeretné – el szeretné
- kifog – ki fog
- elszokott – el szokott

b. Mihez tartozik az igekötő? Jelöld mindenik mondatban!

c. Közösen keressetek még hasonló példákat!

A szópárok második tagjánál egy *-ni* végű igével kellett folytatnod a mondatot. Ezekben az esetekben az igekötő ehhez a *-ni* végű igéhez tartozik. Ezt a legegyszerűbben úgy tudod leellenőrizni, ha tagadóvá alakítod a mondatot. Például a *meg fog szabadulni* tagadása: *nem fog megszabadulni.* Itt már látszik, hogy a *meg* igekötő a *szabadulni* szóhoz tartozik.

5 Készítsetek közösen helyesírási tanácsadót a feladataitok alapján!

Királyi szemszögből

A következő történet ***műmese. Ismerjük a szerzőjét. Nem változott*** az idők folyamán, mesélői nem tettek hozzá vagy vettek el a történetből, hanem ***egyetlen változat***ban létezik, abban, amelyben szerzője ***leírta***.

Lázár Ervin: Szurkos kezű királyfiak

Volt egyszer két király. Szomszédok voltak, a házukat egy léckerítés választotta el egymástól. Egy tavaszi napon Egyik király jókor reggel kiment a kertjébe, hogy megkapálja a sárgarépát. Ahogy kilépett az ajtón, abban a pillanatban lépett ki a szomszéd házból Másik király.

– Jó reggelt! – mondta barátságosan Egyik király.

– Adj' isten! – válaszolta ugyanolyan barátságosan Másik király.

Ilyen barátságosak voltak mindig, sohasem veszekedtek, pedig már elég régóta laktak egymás mellett. Olyannyira nem veszekedtek soha, hogy a negyedik házban lakó király még azt is kétségbe vonta, hogy igazán királyok.

Odaballagtak a kerítéshez, kezet szorítottak, s megkérdezték egymást: „Mi jóra készül, szomszéd?" Mindenik azt mondta: „Sárgarépát akarok kapálni." Erre el is nevették magukat, mert ez már évek óta így ment, mintha éjszaka kitalálták volna egymás gondolatát: mindennap ugyanarra készülődött mindkettőjük, s majd mindennap ugyanazt is csinálták. No de hiszen ez nem csoda: akkor kapálták a sárgarépát, amikor megjött az ideje; a búzájuk is egyszerre érett meg, persze hogy egyszerre aratták. Fát vágni is együtt jártak az erdőre, mert fát vágni télen szokás – mikor vágtak volna máskor?!

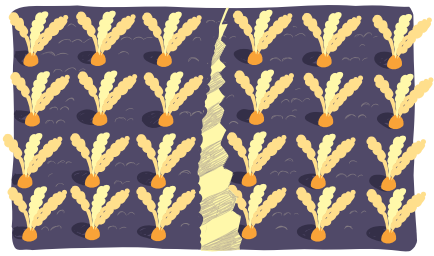

Annak idején lányuk is egyszerre született, s éppen ebben az időben került eladósorba mind a kettő. Erről beszélgettek sárgarépa-kapálás közben. Nyugodtan beszélgethettek, a sárgarépa ágyása mind a kettőnek közel volt a kerítéshez – nem is kellett abbahagyni a kapálást.

– Felséged mikor adja férjhez a lányát? – kérdezte Egyik. A királyok ugyanis leggyakrabban felségnek szólítják egymást. Ez ugyan nem jelent semmit, mert van olyan király, aki azt mondja a másik királynak, hogy felség, és közben azt gondolja magában, pernahajder. De ez a két király, amikor azt mondta, felség, magában is azt gondolta, hogy felség.

– Hát én hamarosan – mondta Másik –, már van is három kérője a lányomnak.

– Az enyémnek is három van – mondta Egyik, és megbeszélték, melyik kérő kicsoda-micsoda. Persze mind a hat legény királyfi volt.

– És felséged tudja-e már, melyik közülük a legkülönb?

– Én biz még nem. És felséged?

– Én sem.

– S hogyan választja ki a legkülönbet?

– Még nem tudom, de azt hiszem, próbára kellene tenni őket.

Ebben aztán meg is egyeztek, csak azt nem tudták eldönteni, milyen próba felelne meg a legjobban. Elhatározták hát, hogy délután ünneplőt öltenek, és meglátogatják a közel lakó, öregebb királyokat, akik már férjhez adták a lányukat, s megkérdik őket, milyen próbatételt alkalmaztak. Izombizom király azt mondta:

– Össze kell ereszteni mindegyiket a hétfejű sárkánnyal, s amelyik legyőzi, azé legyen a lányotok.

– És ha mind a három legyőzi? – kérdezték a királyok.

– Akkor a tizenkét fejűvel, ha azt is, akkor a huszonnégy fejűvel és így tovább! – mondta Izombizom.

A két király hümmögött, de azért megköszönte a tanácsot, és egy házzal odébbállott.

Csakkincs király azt mondta nekik:

– Amelyik a legtöbb kincset hozza, annak adjátok.

Eszerece király egy feladványt mondott el:

– Adjatok nekik kilenc egyforma golyót, a kilenc közül egy legyen kicsit súlyosabb, mint a többi, de ezt szemmel ne lehessen látni. Amelyik egy kétkarú mérleggel két mérésből ki tudja választani azt az egy nehezebb golyót, annak adjátok.

Nyalkabalga király csodálkozott, hogy ilyesmit kérdeznek. Nem kell oda semmi próbatétel, annak adják, amelyik a legszebb.

Amikor a két király hazafelé ballagott, igencsak vakarta a fejét.

– Hát ezekkel a tanácsokkal nem sokra mentünk.

– Bizony nem.

– Mert lehet valaki erős, gazdag meg szép, de mit ér vele, ha például lusta?

– Vagy netalántán gonosz.

– Bizony – bólogatott Egyik.

Így váltak el. [...] S aztán már csak egy hónap múlva találkoztak.

– Holnap lesz az esküvő – újságolta Egyik király.

– Nálunk is – mondta Másik király.

Még csak nem is csodálkoztak, hogy ez is egyszerre lesz. Megszokták már.

– Azon se csodálkoznék – mondta Másik király –, ha véletlenül ugyanolyan próbatételt találtunk volna ki.

– Pedig én elég furcsát eszeltem ki – mondta Egyik király. – Beszurkoztattam mind a háromnak a kezét.

Másik király szeme felcsillant.

– Én is – mondta. – S azt mondtam nekik, egy hónap múlva jöjjenek vissza, de addig nem szabad kezet mosniuk.

– Akárcsak én.

– No és mi volt, amikor visszajöttek?

– Hát – mondta Egyik király –, beállított az első, és szégyenlősen zsebre dugta a kezét. Mondom neki: „Na, mutasd csak a kezedet!” „Ne haragudjon felséged” – mondja, és elém nyújtja a kezét. Bizony arról egy cseppig lekopott a szurok. „Hát te mit csináltál?” – kérdeztem. „Tudja, felséged, eltörött a kocsim kereke” – mondta. „Na és?” „Hát meg kellett javítanom, ha nem akartam egy hónapig ott ülni az árokparton. S mire megjavítottam, megéheztek a lovaim, el kellett

menni szénát kaszálni; mire hazaértem, ott is várt a tömérdek munka. Dolgoznom kellett. Lekopott hát a szurok."

– Szakasztott így volt az én lányom első kérője is – mondta Másik király –, csak nem a szekere törött el, hanem a háza teteje szakadt be.

– A második kérő meg – folytatta Egyik király – sokáig nem akarta előhúzni a zsebéből egyik kezét sem. Azt gondoltam, nyilván ő is dolgozott, az ő kezéről is lekopott a szurok. Aztán nagy unszolásra előhúzta a bal kezét. Nem kopott le arról biz egy csepp se. Mondom neki, a jobb kezét is mutassa. Nem nagyon akarta, de addig erőltettem, míg végre előhúzta. Arról meg lekopott a szurok. Nem mondta meg, miért csinálta, de később magamtól is rájöttem. Nyilván nem tudta kiszámítani, mi tetszik majd nekem. Gondolta, ha szükséges, a szurkos kezét mutatja, vagy ha másképpen alakul, akkor azt, amelyikről lekopott.

– Érdekes! – mondta Másik király. – Az én lányom második kérője is be akart csapni. Csak nem egészen így. Zsebre se tette a kezét, úgy jött, és feketébb volt rajta a szurok, mint eredetileg. „Te – mondtam neki –, ez nem az a szurok, amit egy hónappal ezelőtt rákentünk." De ő csak erősködött, hogy bizony az. Végül aztán mégis kiderült: a régi szurkot, ahogy hazaért, lemosta a kezéről, s csak mielőtt újra hozzánk indult, akkor kente be. Na és a harmadik?

– A harmadik egy rongyból bugyolálta elő a kezét, ugyanúgy volt rajta a szurok, ahogy rákentük. Azt mondta, azért csavarta rongyba, hogy óvja a szurkot, minél kevesebb kopjon le róla.

– Szakasztott így a miénk is! – kiáltott fel Másik király. – Azt mondta, inkább dűljön össze minden, de ő akarja feleségül venni a lányomat. Ezért óvta a szurkot.

– Hát ez érdekes. Ha nem tudnám, hogy más-más három királyfi volt, még azt hinném, hogy ugyanazok jártak felségednél is meg nálam is.

– No, és felséged melyiket választotta? – kérdezte nagy érdeklődéssel Másik király.

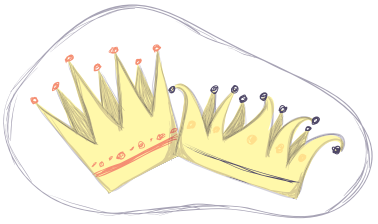

– Hát ez nem is lehet vitás – mosolyodott el Egyik –, a legkülönbet. Azt, amelyiknek a munka a legfontosabb, s nem számít neki, hogy kopik a szurok, vagy nem kopik.

Másik királynak erre leesett az álla.

– Hát érdekes. Mert én azt tartottam a legkülönbnek, amelyik a lányom miatt mindent félbe-szerbe hagyott inkább, mintsem hogy lekopjon a kezéről a szurok.

A két király azóta is azon vitatkozik, melyiküknek volt igaza.

1 Kik a mese szereplői?

2 Figyeld meg a királyok környezetét és életvitelét! Miben tér el egy szokásos mesebeli királyétól? Válaszodat indokold!

3 Milyen fontos pillanathoz érkezett mindkét király? Mi okozta a fejtörést?

4 A mesék általában a királyfi próbatételeit követik végig. Itt kinek a nézőpontja érvényesül?

5 Milyen próbákat ajánlanak az öreg királyok? Mit mérnek ezek a próbák? Figyeld meg, hogy függ össze a próba a királyok nevével!

Próba	A király neve	Milyen értéket mér a próba?
levágni a sárkányok fejét		
	Csakkincs	
		ész, okosság
	Nyalkabalka	

6 Miért nem tetszenek a királyoknak a próbák? Ők milyen értékeket tartanak fontosnak szerinted? Válaszodat indokold!

7 Hogy oldották meg végül a királyfiak a próbát? Mi derül ki a megoldásaik alapján róluk? Töltsd ki az alábbi táblázatot!

Hogyan érkezett vissza a királyfi?	Mi derült ki róla?
1.	dolgos
2. a) 2. b) otthon lemosta, mielőtt visszajött volna, bekente újra	
3. bebugyolálta a kezét, hogy ne kopjon le a szurok	

8 Szerinted melyik király választott jól? Te melyiket választottad volna? Válaszodat indokold!

9 Figyeld meg, hogy milyen mesei elemeket tartalmaz ez a mese! Követi-e a klasszikus népmesék cselekményszerkezetét? Miben különbözik ezektől?

Hasonlóságok	Különbségek
mesei számok jelenléte	nem ismerjük meg a királylányt

Furfangos történetek

Ismertek-e olyan meséket, amelyekben a szereplők nem királyfik és tündérek, hanem ***egyszerű emberek***? Ezekben a mesékben a próbák sem természetfelettiek, így a megoldásuk sem kíván természetfeletti képességeket. A ***tréfás mesé***k nem tartalmaznak fantasztikumot, megoldásaik humorosak, a szereplők nem mindennapi ***furfangosság***ról vagy ***ostobaság***ról tesznek tanúbizonyságot, nevetségessé válik e mesékben a butaság, kapzsiság, irigység, lustaság, az apró és a nagy vétségek, jellemhibák.

A furfangos lány

Az obsitos katona ment hazafelé az országúton, és nagyon elfáradt. Betért megpihennyi egy házho. Látott az udvaron birkákot, teheneket, disznókot, sok-sok aprójószágot, éppen csak embert nem látott.

Nagyot kiáltott, hát elégyött egy szép eladólány. Az obsitosnak úgy megtetszett, hogy borra szomjazott, mégis vizet kért.

Hozott is a lány szívesen. Az obsitos meg azt gondolta, hogy ő bizony tovább nem megy. Azt mondja:

– Hallod-e, te lány, olyan szép vagy, hogy tetszel nekem. Mi a neved?

– A nevem eleji olyan, mint a hátrujja.

– Hm – morgalógyik a katona, mer ebbő ugyan nem sokat értett. Má olyat is kérdez, amit halandó ember fia is megérthet.

– Magad laksz a házba?

– Nem én, hanem édesapámval meg édesanyámval.

– Anyád hol van?

– A konyhába főz.

– Oszt mit főz?

– Le s fel járkálót.

Morgalógyik meginn a katona, hogy nem értett semmit.

– Az apád hol van?

– Az édesapám vadászik.

– Oszt mire vadászik?

– Ő úgy vadászik, hogy amit megfog, azt otthagyja, amit nem, azt hazahozza.

– Hű, te lány, de fura módon vadászik a te apád! Hány éves vagy?

– Amennyi, annyi. Az édesanyám kétszer annyi, apám ötvel több. Hárman éppen százévesek vagyunk.

– No, te lány, ha én innen elmenek, soha meg nem tudom, mit tartalmaz a beszéded. Hogy buta vagy-e, magad se tudod, mit beszélsz, vagy túlságosan is vág az eszed. Mondd el hát szép sorjába, hogy mit tartalmaz a beszéded!

– Hát elmondom, de csak azér, hogy lássa be: én vagyok az okos, maga meg a buta. A nevem Anna. Ugye, az eleje olyan, mint a hátrujja? Anyám a konyhába babot főz, oszt a fazékba a bab jár le s fel. Apám a kert meginé a gatyája ráncába bolhára vadászik. Osztán ugye, amit megfog, otthagyja, amit nem, azt hazahozza. Én tizenkilenc éves vagyok, az édesanyám harmincnyóc, az apám ötvel több, vagyis negyvenhárom éves. Éppen így hárman vagyunk száz évesek.

– No, te lány, én innen egy tapodtat se mozdulok, míg meg nem ígéred, hogy a feleségem leszel.

Úgy is volt, feleségül vette az obsitos az okos lányt. Nagy lagzit csaptak, boldogan élnek.

De ez igaz volt, mer elmentem én Beregre a mesék elejbe, felkaptam egy cifrát, elmondtam egy furcsát.

(zagyvarónai népmese)

Az ***obsitos katona*** (a német *Abschied*, azaz 'búcsú' szóból): a 12 évi szolgálatkötelezettség letelte után elbocsátott – a tiszti állományhoz nem tartozó – katona, aki elbocsátó levelet kapott.

1 Kik a történet szereplői?

2 Milyen környezetre utal a mese helyszíne?

3 Értelmezd a *„borra szomjazott, mégis vizet kért”* kifejezést!

4 Mit jelent az *eladólány* kifejezés? Ezáltal mit tudunk meg már a legelején róla? Mi a tétje az induló ismerkedésnek?

5 Olvasd újra a mesét! Hány kérdést tesz fel a katona a lánynak? Mire vonatkoznak ezek a kérdések? Töltsd ki az alábbi táblázatot!

Kérdés	A katona szándéka
	ismerkedés, név megtudása
Magad laksz a házba?	
	a szülők hollétének kipuhatolása
	a lány korának kiderítése

6 A lány válaszaival elrejtőzik a katona elől, ennek ellenére felkelti a katona figyelmét, olyannyira, hogy az nem tud elmenni, amíg meg nem érti, mit mondott a lány. Figyeld meg, melyik válasz mi jelent!

Válasz	Magyarázat
A nevem eleji olyan, mint a hátrujja.	
Le s fel járkálót.	
Ő úgy vadászik, hogy amit megfog, azt otthagyja, amit nem, azt hazahozza.	
Amennyi, annyi. Az édesanyám kétszer annyi, apám ötvel több. Hárman éppen száz évesek vagyunk.	

7 Ellenőrizd, helyes-e a lány számítása a család éveinek számát illetően!

8 Milyen tulajdonsága derül ki a lánynak, miután megmagyarázza a rejtélyes válaszait a katonának? Miért lehet ez szimpatikus a katonának? Fontos-e szerintetek, hogy ismerkedéskor ne derüljön ki minden egyszerre a másik emberről?

9 Mutasd be magad a furfangos lányhoz hasonlóan! Mit mondanál magadról?

Élőszóval

1 A környezetedben hogyan ejtik az emberek a *mert* és *már* szavakat! Ha azt írnád le, amit hallasz, hogy jegyeznéd le?

2 Milyen különbségeket fedezel fel az alábbi két meserészletben? Az első lapon egy beszélt nyelvi változat van hallás alapján lejegyezve. A másodikon egy másik nyelvváltozatban elhangzó szöveget írtunk le a helyesírás szabályainak megfelelően.

Markóf mëg a zördög
ëgyütt kertészkëttek.
A bért nem tutták
mëkfizetni. Êmöntek
lopni. Bemëntek a
szomszéd kertbe,
ahon káposzta vót.
Ellüre mëgegyesztek,
hogy a teteje a
Markófé, az alla mëg
a zördögé lësz.*

Markóf meg az ördög
együtt kertészkedtek.
A bért nem tudták
megfizetni. Elmentek
lopni. Bementek a
szomszéd kertbe,
ahol káposzta volt.
Előre megegyeztek,
hogy a teteje a
Markófé, az alja meg
az ördögé lesz.

* Berze Nagy János gyűjtése. Elmondta: Kisbakó István. Püspökbogád

3 Milyen szerepe lehet, milyen hatása van annak, hogy *A furfangos lány* című mesében a szavak beszélt nyelvi formája szerepel?

a. A mese helyszínéről csak annyit tudunk meg, hogy az országúton hazafelé ballagó katona betért egy házhoz. Hogyan jeleníti meg a mesélő a környezetet? Válaszodat indokold az alábbi két részlet összehasonlításával! Keress még a szövegben hasonló példákat!

Betért megpihennyi
egy házho. Látott az
udvaron birkákot,
teheneket, disznókot,
sok-sok aprójószágot,
éppen csak embert
nem látott.

Betért megpihenni
egy házhoz. Az
udvaron juhokat,
teheneket, disznókat
és számos baromfit
látott, embert azonban
nem.

b. A lányról csak annyit tudunk meg, hogy „szép eladólány”. A beszéde viszont sokat elárul róla és a környezetéről. A lány korábbi válaszaihoz fűzött magyarázatokban kifejtettétek, mit mond. Milyen szerepe van annak, hogy hogyan mondja? Válaszodat igazold példákkal!

4 Mit gondolhatott, érezhetett a katona, amikor a következő mondatot mondta?

– Hű, te lány, de fura módon vadászik a te apád!

5 **a.** Válasszatok egyet az alábbi mondatpárok közül! Keressetek egy-egy helyzetet, amelyben elhangozhatnak ezek a mondatok! Formáljátok jelenetté a helyzeteket, majd játsszátok el az osztálynak!

• Feleségül megyek a katonához.	Feleségül megyek a katonához!
• Megválaszoltam minden kérdést.	Megválaszoltam minden kérdést!
• Anyám mindig babot főz.	Anyám mindig babot főz!

b. Rajzold le a mondatpárok dallamívét, és hasonlítsátok össze őket!

A ***dallamív***vel a mondatok ***hanglejtés***ét szoktuk rajzosan szemléltetni. A hanglejtés a ***hangmagasság***nak beszéd közben való változása.

A dallamívet egy (balról jobbra tartó) vonallal szoktuk ábrázolni, amelynek hossza a mondat hosszát jelzi. A vonal szintje (emelkedése vagy süllyedése egy képzeletbeli függőleges tengelyen) a hangmagasság változását mutatja. Az egyenletesen eső dallamívet például egy lefelé tartó vonallal ábrázoljuk, az egyenletesen emelkedőt pedig egy felfelé tartóval.

A ***felkiáltások*** dallamíve így rajzolható le:

A különbség a mondatpárok között nem csak a dallamívben ragadható meg, hanem abban, hogy a felkiáltó mondathoz nagyobb *hangerő* is társul. Emellett felkiáltó mondatok kimondását többször gesztusokkal, élénk mimikával kísérjük.

A következő helyzeteket jelenítsétek meg úgy, hogy a többiek ki tudják találni, mit mutattatok be!

• Pistike és Jancsi barkácsolnak. Pistike elbámul, és ráüt az ujjára.

- Anna és a barátnője strandra mennek, bár nincs a legmelegebb odakint. Félóra elteltével dideregve jönnek ki a vízből.
- Peti születésnapjára több barátját is meghívja ünnepelni. Feritől pont egy olyan focilabdát kap, mint amilyenről mindig álmodott.
- Kati és Mari Annáról pletykálnak, Kati észreveszi, hogy közeledik Anna, és figyelmezteti Marit.

Melyik volt a legjobb bemutató? Mit gondoltok, miért éppen ez a legsikeresebb? Mitől volt olyan hiteles?

Az előző feladatokban olyan mondatokat vizsgáltunk, amelyek egy jó vagy rossz élmény, benyomás hatására törnek elő belőlünk. ***Felkiáltó mondatok***nak nevezzük ezeket. Gyakran használunk bennük olyan szavakat, mint a *hű, jé, jaj, ó*. Az ilyen szavakat, amelyek egy hirtelen érzelmi, indulati megnyilvánulást fejeznek ki, amivel a környezetünkben történő eseményekre reagálunk, ***indulatszók***nak nevezzük.

Hogy lesz ennek jó vége?

Az eddigiekben olyan meséket olvastatok, amelyekben a főhős rendkívüli – természetfeletti vagy a valósághoz közelebb álló – tulajdonságaival győzedelmeskedik. A továbbiakban egy olyan mesehőssel ismerkedhettek meg, akit egyszerűen csak kétbalkezes varázslónak neveznek. Ez a mese hosszabb, mint az eddig olvasottak, több szereplője van, bonyolultabb a cselekménye. Békés Pál *A kétbalkezes varázsló* című műve ***meseregény***.
Mi jut eszedbe a kétbalkezes szavunkról? Szerinted milyen lehet ez a varázsló?

Békés Pál: A kétbalkezes varázsló

ELSŐ FEJEZET,

amelyben megismerkedünk egy kezdő varázsló múltjával és jelenével, és borús pillantást vethetünk aggasztó jövőjére

Csak semmi egyszer volt, hol nem volt, csak semmi ódivatú bevezetés, vágjunk a közepébe!

Történetünk első helyszíne: a varázslóiskola, időpontja: manapság, hőse: Fitzhuber Dongó, okleveles mestervarázsló. Pontosabban e pillanatban még nem okleveles. Csodálatos kalandjai éppen az iskola szokásos év végi oklevélosztó ünnepségén kezdődtek.

A végzős tanoncok felsorakoztak a nagyteremben, hogy meghallgassák az igazgató-fővarázsló, a Meseország határain túl is elhíresült Nagy Rododendron zárszavát.

– Nem akármilyen szürke mezei vagy közönséges erdei varázslók vagytok ti – zengte –, nem semmirekellő kuruzslók, sarlatánok, akik csak annyit tudnak elmakogni: hókuszpókusz, esetleg abrakadabra, és vagy történik valami, vagy sem! Komoly, iskolázott, több szakképesítéssel rendelkező mestervarázslók vagytok, akik számára rengeteg küzdeni- és varázsolnivalót tartogat az élet!

Fitzhuber Dongó az utolsó sorban ült, felnézett szeretve tisztelt mesterére, kinek görnyedt termetét arany félholdakkal s csillagokkal kivarrott ünnepi palást borította, és könnybe lábadt a szeme.

Krumpliorrú, kajla fülű, csálé kis varázsló volt ez a Fitzhuber Dongó, s ha földig érő palástja el nem takarja a lábát, az is megmutatkozik, hogy csámpás, ha homlokába nyomott süvege nem födi a fejét, az is látható, hogy haja úgy meredezik, akár a sündisznó tüskéi; nem használt annak se pomádé, se házi varázslat. S mindez még nem lett volna baj, hozzászokott, hiszen krumpliorra, kajla füle, csámpa lába, serte haja együtt krumpliskodott, kajlult, csámpult, sertült vele az évek során. Más bántotta Fitzhuber Dongót. Nevezetesen az, hogy világ csúfjára évfolyamutolsóként végzett.

Fitzhuber Dongó az iskola legügyetlenebb varázslótanonca volt, és a háta mögött csak úgy emlegették: kétbalkezes Dongó.

Üldözte a balszerencse. Mi tagadás, ilyen peches kis varázslót még nem látott a világ. Bizonyos bűvigék egyszerűen nem ragadtak meg a fejében. Egy kis feledékenység persze még nem a világ, mindenkivel előfordulhat; végül is nincs az az orvos, aki pontosan ismerné a test valamennyi nyavalyáját, s attól még nagyszerűen gyógyíthat.

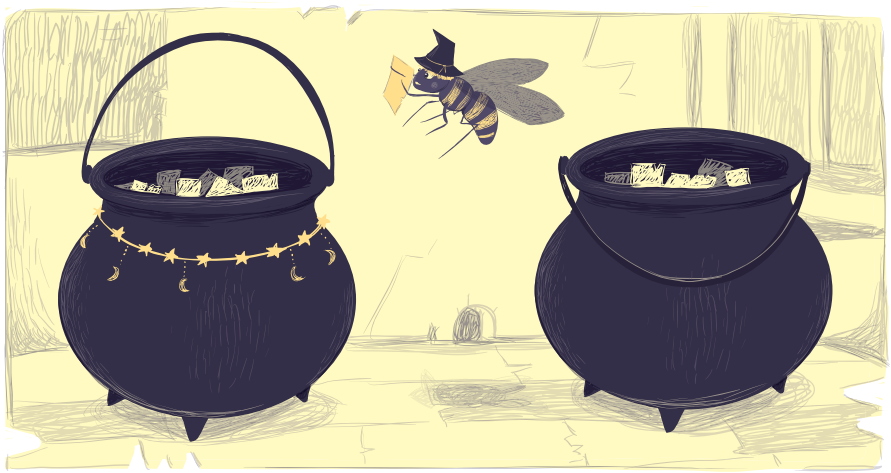

A varázslószakmában azonban a feledékenység elég kellemetlen következményekkel is járhat. [...]

A záróünnepély utolsó eseménye az álláselosztás volt. Az ősi ceremónia azt szolgálja, hogy a munkahelyeket pártatlanul, kizárólag a szerencsére bízva osszák el. Néhány elsős tanonc becipelt a terembe két hatalmas rézüstöt, egyikbe a végzős tanoncok neve került, a másikba az állások egy-egy szelet papíron. A Nagy Rododendron kiengedte ketrecéből a Varázsdarázst. A kék-sárga csíkos Varázsdarázst egykor vérengző fenevadként tartották számon, ma azonban már csak közönséges hivatali poszméh, s a Szerencsetündért szolgálja. Évente egyszer jelenik meg az álláselosztó ceremónián. Ide-oda cikázik a két üst között, találomra a papírszeletkék közé döf, és összepárosítja a neveket a munkahelyekkel. Most is így történt. Dongónak úgy rémlett, hogy a Varázsdarázs rápillant, és kárörvendően hunyorog a fullánkja fölött. Nem valószínű, hogy tévedett volna. És akkor már tudta, hogy minden hiába: övé a legrosszabb állás az egész évfolyamon. Pártatlanság? Ugyan! – sóhajtott keserűen. – Hiszen mindenki tudja, hogy nemcsak a Varázsdarázs, hanem Sogenannte Sigismund is rádióamatőr. Márpedig a rádióamatőrök összetartanak. A Varázsdarázs is pikkel rám – állapította meg. Nincs még egy ilyen balszerencsés alak, mint én.

A Nagy Rododendron kihirdette az eredményt, s Dongó újólag keserűt sóhajtott: pártatlanság? Ugyan!

Ad Albert – mit tesz isten – bent maradt az elméleti hókuszpókuszológiai tanszéken varázssegédnek.

Pohonc az Elvarázsolt Erdő nemrégiben nyugdíjazott főmágusának helyére került; olyan munkahely az, aminél szebbet álmodni sem lehet. És Dongó már látta is a kövér, fantáziátlan Pohoncot, amint három rettentő próba elé állítja a szabadító lovagokat és legkisebb fiúkat: először egy derelyedombot kell megenni, azután buktahegyet, végül gombóchegyláncot, s ha már olyan kövér a hős, hogy gurul, akkor megmentheti a királykisasszonyt, aki persze fanyalogva nézi a hájas szabadítót.

A Varázsdarázs végül Dongó kezébe hullajtotta a cédulát. Semmi jót nem várt, de amit olvasott, attól mégis elhűlt. Sikerült megkapnia a létező legeslegrosszabb állást.

– Hát te fiam, kétbalkezes Dongó? – kérdezte a Nagy Rododendron.

Fitzhuber Dongó elcsukló hangon olvasta a céduláról:

– Nimbusz Endre Bertalan utcai lakótelep. Körzeti Varázslóhivatal.

A Nagy Rododendron sajnálkozva tárta szét a karját.

– Hát, Dongó fiam – mondta –, úgy látszik, mégiscsak te vagy a világ legpechesebb varázslója. Hanem – veregette meg a vállát vigasztalóan – el ne keseredj. Ez is egy rang.

1 A részlet a meseregény bevezetőjéből származik. Emeld ki a szövegnek azokat a részeit, amelyek alátámasztják, hogy a fenti szöveg egy nagyobb terjedelmű mű része!

2 Miben más ez a mesekezdet az eddig olvasottakhoz képest? Milyen hatása van ennek a kezdésnek? Hogy érzed magad olvasóként, ha megkímélnek a mesei formuláktól?

3 Mi tudunk meg Dongóról a részlet alapján?

a. Mi bántotta Dongót?

b. Miben tér el Dongó az eddig megismert mesehősöktől? Miben hasonlít hozzájuk?

c. Olvasd el/újra a meseregény következő két fejezetét! Miért volt a legrosszabb állás az, amit Dongó kapott? Mi bizonyítja, hogy a Varázsdarázs részrehajló volt?

4 A meseregény elbeszélője nem tűnik el a történet mögött. Figyeld meg az alábbi részleteket! Kivel teremt közösséget az elbeszélő?

vágjunk a közepébe
Történetünk első helyszíne

5 Keresd ki azokat a részeket, ahol az elbeszélő együttérzően beszél Dongóról!

6 Mikor és hol játszódnak az események? Keresd meg, majd írd ki az időre és helyre vonatkozó részeket a meseregény első fejezetéből!

7 Hol játszódik a történet többi része?

a. Mi hívja fel Dongó figyelmét erre az épületre?
b. Készítsétek el az épület tervrajzát!
c. Jelöljétek a szereplők lakhelyét a rajzon!
d. Miben tér el a helyszín a népmesék helyszínétől? Miben hasonlít azokhoz?

8 Bár a meseregény hosszabb, mint a hagyományos mese, azért betartja a mese cselekményének szerkezetét. Meséld el *A kétbalkezes varázsló* cselekményét 10 mondatban! Jelöld a szerkezeti egységeket!

9 Ki mondta a következő mondatokat?

„Igazi mese az, ami velem történik. Saját mesét akarok. Olyat, amiben benne lehet lakni.”

a. Megkapta-e a mesét a szereplő! Bizonyítsd állításodat!
b. Mi történt Badar király királyságával? Nézz utána a szótárban a *szanál* szónak!
c. Mi lesz a két főhős célja? Miben hasonlít ez a népmesei hősök céljaihoz, és miben tér el tőle?
d. Milyen segítségeket kapnak hőseink Lanolin megtalálásában?
e. Ki segíti, ki gátolja a főszereplőket abban, hogy kiszabadítsák Lanolint!
f. A népmesék végén a főhős elnyeri a királylány mellett a fele királyságot is. Miért nem tart igényt erre a főhős? Mit kér cserében?

1 **a.** Írj példákat a mese alapján *valamit csinált* szerkezetekre!
Pl. *királylányt varázsolt, varázsigét olvasott*
b. Csoportosítsd a példáidat aszerint, hogy az ige végén mikor kellett *-t*-t, mikor *-tt*-t írni!
c. Mi a különbség a két csoport között? Próbálj szabályt megfogalmazni egy másodikos gyerek számára, amiből ő megtudhatja, mikor hány *t*-t kell írni!

2 **a.** Egy osztálytársad jó tanácsokat írt a jövő évi ötödikeseknek, és téged kért meg, hogy ellenőrizd a szöveget. Belepillantottál, és láttad, hogy az igéket helytelenül írta. Készíts neki egy listát a helytelenül írt igealakokkal! Tedd mindegyik mellé a helyesen írt változatot!

Mindenki tuggya, hogy ötödik osztályban az iskola új arcát mutattya meg. Amikor én keztem, mi is tuttuk, hogy most minden átalakúl. A nagyobbak is monták, hogy beletelik egy kis időbe, amíg az ember kitapasztajja ezt a világot.

Elmondom nektek, hogyan készűjjetek fel az ötödik osztályra. Először is ne haggyátok, hogy a nagyobb diákok megijesszenek! Nekünk is mindenfélét montak, és volt, ami tényleg úgy lett, volt, amit felnagyitottak, és volt, ami maratt a régiben. Fontos, hogy a tanárok megkedvejjenek, ezért viselkeggyetek mindig tisztelettudóan! Időben mennyetek be az osztályba! Órán ne egyetek, ne igyatok, figyejjetek a tanárra, és jelencsétek, ha nem készültetek! Tanújjátok meg a román és angol szavakat! A hibáitokat mindig javiccsátok ki, különben belekerűlhetnek a későbbi munkáitokba is!

Szünetben szépen jáccatok, ne tarcsátok fel a sort a büfénél, és aggyátok kölcsön a gördeszkátokat a nagyobbaknak! A tízóraitok azért foggyon el! Szakiccsatok rá időt, hogy nőjjetek nagyra!

Ne higgyetek mindenféle mendemondának! Aki a tanácsaimat megfogaggya, az nem bánnya meg!

b. Milyen szabály szerint tudnád csoportosítani a listádon szereplő igealakokat? Fogalmazd meg a szabályt, amelyet az egyes csoportok írásmódjában követni kell!

c. Gyűjts minden csoporthoz további példákat!

d. Egészítsd ki a szöveget további jó tanácsokkal! A jó tanácsaidban levő igéket melyik szabály szerint kell leírni?

A fejezet végi értékelő feladatokat lásd a 208. oldalon.

TÁJAK, KÖRNYÉKEK, OTTHONOK

Hol élünk mi?

Erdély természeti és történelmi területegység a Kárpát-medence keleti részén. Romániának a Kárpátokon belüli országrésze, amely a román–magyar határtól a Keleti- és Déli-Kárpátok gerincéig terjed.

A jelenkori Erdély felöleli a történelmi Erdélyen kívül a Partium és a Bánság összesen mintegy 103.000 km^2-nyi területét. Domborzatára a sokszínűség jellemző. Találhatunk síkságot (pl. Szatmári-síkság), dombvidéket (pl. Besztercei-dombság), hegyvidéket (pl. Fogarasi-havasok, Keleti-Kárpátok), melyeket patakok, folyók (pl. Maros, Olt, Kraszna) szelnek át, tavak (pl. Gyilkos-tó, Szent Anna-tó) tarkítanak. Legnagyobb városai Kolozsvár, Temesvár, Brassó, Nagyvárad.

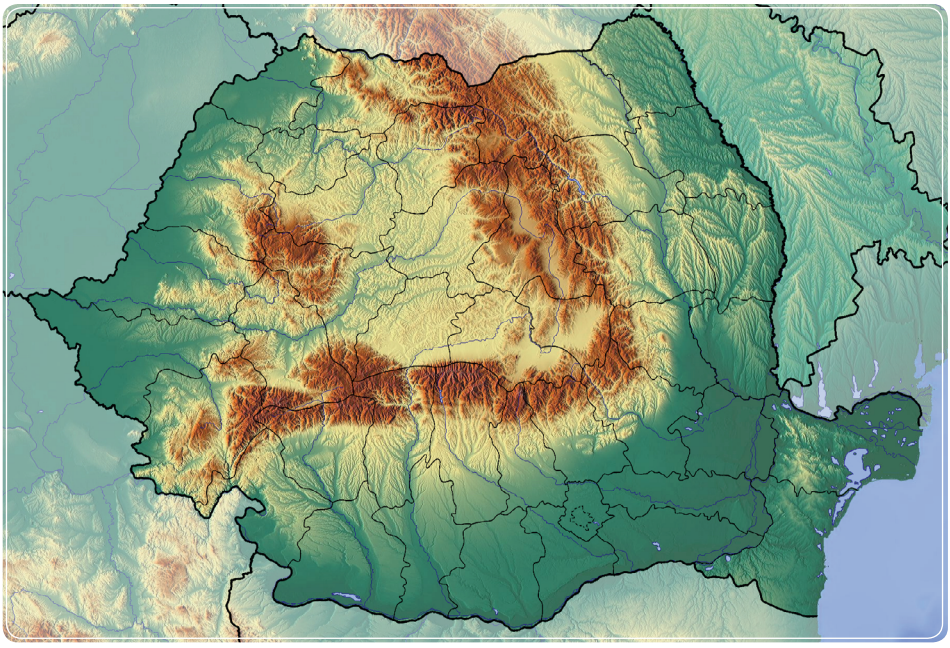

1 Jelöljétek a térképen:

- a szövegben említett városokat!
- a szövegben említett folyókat!

2 Az előző szövegben szereplő nevek *egyelemű* és *többelemű* földrajzi nevek. A többeleműek közül van, amit *egybe*, van, amit *kötőjellel*, és van, amit *külön* kell írni a helyesírási szabályzat szerint.

a. Egyelemű földrajzi nevek: egyetlen tulajdonnevet tartalmaznak, pl. *Erdély, Kárpátok, Szamos, Koltó*. Emeld ki a szövegből az egyelemű földrajzi neveket! Sorolj fel hasonló példákat!

b. Többelemű földrajzi nevek:

egybeírt földrajzi nevek:
pl. *Magyarország, Kézdivásárhely*

Emeld ki a szövegből az egybeírt földrajzi neveket!

Sorolj fel hasonló példákat!

kötőjellel írt földrajzi nevek:
pl. *Petrozsényi-medence, Medve-tó, Fekete-tenger; Déli-Kárpátok, Sebes-Körös, Belső-Erdély, Alsó-Háromszék*

Emeld ki a szövegből azokat a kötőjellel írt földrajzi neveket, amelyeknek csak az egyik tagja kezdődik nagybetűvel! *

Emeld ki a szövegből azokat a földrajzi neveket, amelyeknek mindkét tagja nagybetűvel kezdődik! **

Földrajzkönyvben, atlaszban keress hasonló példákat!

Mi a közös azokban a földrajzi nevekben, amelyeknek csak az első tagját írjuk nagybetűvel? Hát azokban, amelyeknek mindkét tagja nagybetűvel kezdődik?

ABC

*

Ha egy földrajzi név egy földrajzi közszóból (pl. *hegy, medence, völgy, patak, tó, tenger*) és egy eléje járuló közszóból vagy tulajdonnévből áll, akkor a nevet nagybetűvel kezdjük, és kötőjellel kapcsoljuk hozzá a kisbetűvel kezdett földrajzi közszót.

Mit gondolsz, hogy a *Csalhó hegységet*, a *Tisza folyót* miért nem írjuk kötőjellel?

Az előbbi szabály csak azokra a földrajzi nevekre érvényes, amelyeknél **a név része** a földrajzi közszó is. Például az Atlanti-óceán neve nem *Atlanti*, hanem *Atlanti-óceán*. A Tisza nevében azonban nincs benne a *folyó* szó, viszont a hallgató számára jelezhetjük, hogy az egy folyó: pl. *A Tisza folyó négy országon fut keresztül.*

**

Ha egy földrajzi név előtagja közszó (pl. *keleti, alsó, sebes, kis*), utótagja tulajdonnév (pl. *Kárpátok, Küküllő*), az alkotó tagokat kötőjellel kapcsoljuk össze, és nagybetűvel írjuk. Pl. *Keleti-Kárpátok, Kis-Küküllő.*

különírt elemekből álló földrajzi nevek:
pl. *Temes megye, Dózsa György út, Széchenyi tér.*

Írd le annak a megyének a nevét, amelyben laksz, illetve azoknak a nevét, amelyekkel határos! Milyen utcákon, tereken át jutsz el otthonról az iskolába? Írd le a nevüket!

Egy közterületet megnevező szót (pl. *tér, út, utca, sugárút, sétány*) vagy egy ország közigazgatási egységét megnevező szót (pl. *megye, vármegye, járás*) a földrajzi név részének tekintünk, de külön írjuk a tulajdonnévtől.

3 A mesék helyszíneinek a megnevezései között vannak olyanok, amelyek hasonlítanak a valóságos világ földrajzi neveihez. Milyen helyesírási szabályokra ismertek az alábbiak írásmódjában?

Tündérország, Bergengócia, Óperenciás-tenger

Keressetek hasonló példákat!

4 Az *Üveghegy* leírásában melyik szabályt szegik meg a meséket lejegyzők? Tudtok még hasonló példákat?

5

Járj nyitott szemmel!

HELYISMERETI VETÉLKEDŐ

Jól ismeritek szülőfalutokat/-városotokat és környékét?
Vegyetek részt a pályázaton!

A vetélkedőre általános iskolai osztályok jelentkezését várjuk.

PÁLYÁZATI FELTÉTELEK:

- a jelentkezési űrlap kitöltése,
- rövid leírás a településetekről.

A LEÍRÁS TARTALMI ÉS SZERKEZETI SZEMPONTJAI:

- A település betájolása:
  - országrész, megye, szomszédos megyék;
  - a legközelebbi helységek (városok, községek, falvak)
- A település földrajzi környezete:
  - közeli hegyek, dombok, síkságok, medencék stb.
  - közeli tavak, folyók, patakok stb.
- A település bemutatása:
  - fontosabb épületek, terek, utak stb.

CÍMÜNK:

helyismereti.vetelkedo@varosunk.ro

Beküldési határidő: MÁJUS 4.

a. Készítsétek elő a pályázatot!
Értelmezzétek a tartalmi követelményeket! Rendszerezzétek azokat az adatokat, amelyek a ti településetek bemutatása szempontjából fontosak!

b. Csoportokban írjátok meg a települést bemutató szöveget!

c. Olvassátok el egymás leírásait! Javítsátok a következő szempontok figyelembevételével:
- a szöveg tartalma;
- a szöveg szerkezete.

Ellenőrizzétek a helyesírást, ha hibát találtok, javítsátok ki!

d. Válasszátok ki a végleges szövegváltozatot, amellyel az osztály jelentkezik a versenyre!

A Maros folyó forrása Marosfőnél a Gyergyói-havasok és a Görgényi-havasok találkozásánál van. Innen alig pár kilométerre található az Olt forrása is. Míg a Maros átszelve Erdélyt 725 km-es út után Szegednél ömlik a Tiszába, az Olt áttöri a Déli-Kárpátokat, s közvetlenül a Dunába ömlik, itt „találkozik" a két testvérfolyó vize.

(www.erdely-szep.hu)

Maros forrása

Olt forrása

1 Kövesd a Maros és Olt útját a fejezet elején található térképen! Milyen domborzati formákat találsz a két folyó medrének különböző szakaszain?

Maros és Olt története ***eredetmonda***. Ezen belül ***természeti/földrajzi*** monda, mert egy természeti jelenség kialakulására, a két folyó eredetére ad sajátos magyarázatot. A földrajzi ismeretekkel igazolható valóság meseelemekkel ötvöződik. A folyók keletkezésének magyarázata egy mesei szálhoz kapcsolódik: Tarkő tündér Maros és Olt nevű leányainak történetéhez.

Maros és Olt

Csík megyében, Balánbánya fölött, magas sziklás hegy mered az ég felé: Tarkő ennek a neve.

Egy Tarkő nevű tündérasszonyról kapta a nevét ez a hegy, mert a tetején volt egy aranypalota, abban lakott a szépséges szép Tarkő nevű tündér. Gyönyörű két lánya volt ennek a Tarkőnek: Maros a neve az egyiknek, Olt a neve a másiknak. De Tarkő mégsem volt boldog: reggeltől estig ott ült nagy búsan a palota ablakában, nézett, nézett messze-messze kelet felé, folyt a könny szép szeméből, szállt a sóhajtás

az ajakáról. Mindene volt, aranya, ezüstje, gyémántja, mégsem volt boldog.

Nem volt igazi öröme a leányaiban, mert azok szüntelen civakodtak egymással. Marost, aki csendesebb természetű volt, igen bántotta, hogy Olt, a kisebbik, aki hevesvérű, lobbanó természet volt, mindenben különbnek véli magát a nénjénél. Nagy volt emiatt Tarkó szívének a szomorúsága, de még nagyobb volt a szomorúsága amiatt, hogy az urát, aki hatalmas nagy úr volt a tündérek között, olyan hatalmas nagy úr, hogy a királlyal egyenlőnek tartotta magát, a király száműzte az országából, mert egyszer fel is lázadt ellene.

A „mégsem volt boldog" állítás kétszer is szerepel ebben a bekezdésben. Értelmezd azokat a szövegbeli kifejezéseket, amelyek a boldogtalanság állapotát írják le!

Azt mondta a tündérek királya:

– Azzal büntetlek meg, hogy soha többet ne lásd a feleségedet. Kellett neked az én országom, hát legyen a te országod a tenger! A feleséged azonban itt marad. Itt maradnak a gyermekeid is. Soha többé nem fogod látni őket.

A Fekete-tenger mellett húzódott meg Tarkőnek az ura. Onnét sóhajtozott a felesége s a gyermekei után, akik még egészen kicsinyek voltak, amikor száműzte őt a király. Olyan kicsike volt mind a két gyermek, hogy már egészen meg is feledkeztek az apjukról. Nem tudták elgondolni, mi bántja édesanyjuk szívét.

Egyszer aztán Maros megkérdezte édesanyját:

– Mondjad, édesanyám, miért vagy oly szomorú? Miért, hogy sírás, sóhajtozás éjjeled-nappalod?

Mi az oka Tarkó bánatának? Folytasd a mondatot: „Sírok, sóhajtozok, mert...

– Hogy miért sírok, sóhajtozok szüntelen? Sírok, sóhajtozok, mert ti nem szeretitek egymást úgy, amint testvérekhez illenék. És sírok, sóhajtozok, mert édesapátokat száműzte a király, nem fogom látni soha többet, s nem látjátok ti sem.

– Hol van az édesapánk? – kérdezték egyszerre a leányok.

– Ó, jaj – sóhajtott Tarkó –, a ti édesapátok messze-messze, a Fekete-tenger

„nézett, nézett messze-messze kelet felé" Miért? Miért száműzte a király Tarkó férjét az országából? Milyen büntetést rótt rá?

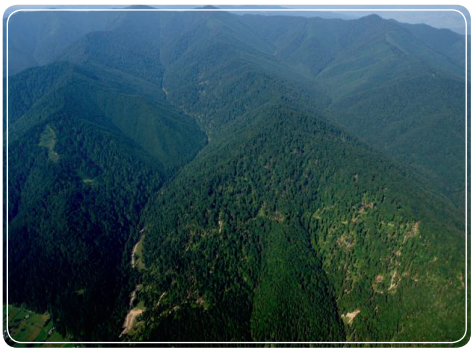

Tarkő hegység

mellett. Ott van az ő országa. Sem ő nem jöhet vissza onnét többet, sem nekem nem szabad odamennem.

– S minekünk sem szabad? – kérdezték a leányok.

– Hogyne volna szabad! Ha igazi testvérekként egyetértenétek, egyesült erővel elmehetnétek. Folyóvízzé változtatnálak titeket. Egyesült erővel áttörnétek a hegyeken, sziklákon, erdőkön, de mehetnétek virágos réteken is egy kis kerülővel, s ha itt-ott sziklára, hegyre találnátok, áttörnétek rajtuk, ha szavamat megfogadnátok. Nos, akarjátok-e, hogy folyóvízzé változtassalak?

– Akarjuk, akarjuk, hogyne akarnánk! – kiáltották a leányok lelkesen.

– Hát akkor csak várjatok, mindjárt hozom az aranyvesszőmet, azzal csak megsuhintalak, s folyóvízzé változtok abban a pillanatban.

Azalatt, amíg Tarkő az aranyvesszőért ment, hirtelen-váratlan a lobbanó vérű Olt azt mondta Marosnak:

– Mit gondolsz, Maros, kinek a nevével utazunk?

– Kinek a nevével? – csodálkozott Maros. – Hát ki az idősebb köztünk? Természetes, hogy az én nevemmel utazunk.

– Ohó – mondta Olt –, hiszen igaz, hogy te vagy az idősebb, de én vagyok ám a serényebb. Világos, hogy én járnék mindenütt elöl, én törném az utat, te meg szépen, lassan csak folydogálnál utánam. Hiába vagy az idősebb, nem utazom a neveddel!

– Hiába vagy serényebb, én sem a tiéddel!

Olt folyó

– Bizony, ha nem, külön-külön utazunk. Törődöm is én hegyekkel, sziklákkal, egyenest nekivágok, keresztültörtetek rajtuk, s megmutatom, hogy hamarabb látom az édesapámat, mint te!

– Hát csak rajta – mondta Maros. – Én szépen, csendesen a kerülő utakon járok, úgy, amint az édesanyám parancsolta.

Abban a pillanatban lépett be Tarkő az aranyvesszővel. Hosszan, sokáig ölelte-csókolta a leányokat, aztán rájuk suhintott az arany-

vesszővel. Egyszeribe kis patakocskává változtak mindketten, és elindultak, de nem együtt, hanem ketten kétfelé.

– Hát nem együtt indultok? – jajdult fel kétségbeesetten Tarkő. – Ó, jaj nekem, de jaj nektek is, ha vissza nem fordultok. Vissza, vissza, forduljatok vissza!

Maros folyó

De sem Maros, sem Olt nem hallotta, vagy nem akarta hallani az anyja szavát. Olt sebesen szaladt előre, lassan, csendesen, de másfelé haladt Maros, s ahogy továbbhaladtak, mind a ketten nőttek, növekedtek, folyókká dagadtak. Hej, ha láttátok volna, hogy rontott, vágtatott előre Olt! Hogy tört, zúzott mindent, amit útjában talált, sodorta maga előtt a fákat, a sziklákat! De amikor a Vörös-toronyi-szorosig ért, úgy elfáradt, úgy kimerült, hogy alig-alig folydogált előbbre. Meg-megállott, aztán továbbvánszorgott, majd ismét megállott, és sírt keservesen:

– Ó, jaj nekem, ó, jaj nekem! Miért nem hallgattam az édesanyám szavára! Itt kell elpusztulnom egyedül, nyomorultan, elhagyottan.

Hát, hallgassatok ide, amint így sírt, kesergett magában, egyszerre csak nagy zúgást-búgást, harsogást hall, s ím, látja, mint közeledik felé lassan, méltóságosan egy nagy-nagy folyó. S feléje csendül Marosnak a szelíd, hívó hangja:

– Jer, Olt, jer! Engem magába fogadott a Duna, elvisz az édesapámhoz. Jer, ó, jer, elvisz téged is.

Hej, de megörült Olt! Elfeledte a fáradtságát, odaszaladt a Duna keblére, s bezzeg most nem haragudott Marosra, ölelte-csókolta. Egymást átölelve látták meg édesapjukat, aki ott állt nagy búsan a Feketetenger partján, éppen azon a helyen, ahol a Duna a tengerbe szakad.

– Apám, édesapám! Nézz reánk, itt vannak a leányaid, Maros és Olt!

De ennél többet nem is szólhattak, elmerültek a tengerbe, s eltűntek benne nyomtalan.

(Benedek Elek nyomán)

2 **a.** Hol helyezkedik el a Tarkő-hegység? Honnan ered a Tarkő-hegység neve?
b. Mit tudunk meg a szövegből Tarkő tündérasszonyról? Olvasd újra a szövegben található kérdéseket is a feladat megoldásához!

c. „Hozom az aranyvesszőmet, azzal csak megsuhintalak”. Miért változtatja át leányait folyóvízzé Tarkő?

3 **a.** Írd ki a szövegből azokat a részeket, amelyekből megismerheted a lányok természetét! Hogyan nyilvánul meg ez beszédükben, cselekedeteikben?

	Maros	Olt
Milyen a természetük?		
Hogyan beszélnek?		
Mit cselekszenek, hogyan viselkednek?		

Értelmezd az idézeteket!

b. Mi késztette őket arra, hogy külön úton induljanak el? Milyen útvonalat választott a nagyobb lány, milyent a kisebb? Hogyan érkeztek a Vörös-toronyi-szoroshoz a folyóvá változtatott lányok?

c. Miben hasonlít a kisebbik lány útja a mesék hősének vándorlásaira? Miben különbözik?

d. A „hevesvérű, lobbanó természetű” lány útja során olyan tapasztalatokkal gazdagodott, amelyek megváltoztatták a testvéréhez való viszonyát. Melyek voltak ezek a tapasztalatok?

e. A monda elolvasása előtt megnéztétek, milyen utat tesznek meg a folyók a forrástól a tengerig. Az elbeszélő a mondában is bemutatja a folyóvá változtatott lányok útját. T-táblázat segítségével vessétek össze az útvonalakat. Mi az, ami megfelel a valóságnak, mi az, ami mesei?
Miért képzelhette a mondát megalkotó közösség a nagyobb lányt csendesebb természetűnek, a kisebbet pedig hevesvérűnek, lobbanékonynak?

4 Figyeld meg a mondában a földrajzi neveket! Csoportosítsd őket az írásmódjukra vonatkozó helyesírási szabályok szerint!

5 Lakhelyed környékén milyen földrajzi hely, képződmény, természeti jelenség keletkezéséhez kapcsolódik természeti monda? Gyűjts ilyeneket! Meséld el az osztálytársaidnak!

6 Írjatok természeti mondát! Gyűjtsetek érdekes földrajzi neveket! Használjátok a térképet! Válasszatok egyet, majd írjátok meg a keletkezéséről szóló, a nevét magyarázó mondát! (Pl. Csalhó, Babele-Vénasszonyok, Istenszéke stb.)

1 **a.** A képen a Vöröstoronyi-szorosról készült festményt láthatjátok. Soroljátok fel, milyen tájelemek jelennek meg a képen!

Barabás Miklós: *A verestoronyi szoros*, 1831

A nyári égen néhány felhőfoszlányt kent el a szél, csak ezek törik meg a képet, majd lejjebb a halvány körvonalú hegyormok. A középen magasló szikla egészen csupasz, csak a fény és az árnyék színezi kissé az egyhangú szürkeséget. Előtte, a völgyben kis mező, benne falu vagy néhány tanya húzódik meg, szinte egybemosódnak a távolban összebújó cseréptetők. Jobb és bal oldalon is sziklák védik a völgyet, ezek hátán már fák, bokrok is nőnek. A lábuknál hömpölyög, közöttük kígyózik az Olt. A folyóból csak egy kanyarulat látszik, eltakarják előlünk az ágak, levelek – ezek foglalják keretbe a látványt. A keret innenső oldalán csak a jobb felőli hegy oldalába vájt ösvény kanyarog, rajta a vásárból hazafelé tartó emberek poroszkálnak lóháton vagy gyalogosan.

b. Miket látunk fent-távol, lent-közel, középen, jobb oldalon, bal oldalon? A megfigyelt tájelemeket társítsátok a leírásokhoz! (Pl. fent-távol: *néhány felhőfoszlányt kent el a szél.*)

c.

	Színek	Formák
Milyen színek, formák láttatják a tájat?		
Hogyan jelzik a közeli és távoli tájelemeket?		

d. A kép megfigyelésével minél pontosabban írjátok le a leírásokhoz kapcsolódó színeket, formákat úgy, hogy elképzelhesse az is, aki nem látja.
Pl. • *néhány felhőfoszlányt elkent a szél:* fehér, szürkésfehér, szürke, világoskék színfoltok elmosódva kavarognak
• *halvány körvonalú hegyormok:* elmosódó, szürkés folt emelkedik ki középen
Folytassátok a sort távolról közelre haladva!

ABC

A két elemből álló színneveket egybeírjuk, például: *halványlila, sötétzöld, világossárga, fakósárga; zöldeskék, almásszürke, haragoszöld, szürkésfehér, barnásvörös; melegbarna, mélykék, törtfekete, püspöklila, vérpiros.*

Ha a színnév több mint két szóból áll, akkor megszámoljuk, hány szótag van benne: ha kevesebb mint hat, akkor egybeírjuk, pl. *búzavirágkék, gyöngyházszín, lazacrózsaszín, sütőtöksárga;* ha több mint hat szótag, akkor kötőjelezzük: pl. *vattacukor-rózsaszín.*

sütőtöksárga

vattacukor-rózsaszín

Ha egy színárnyalatot jelentő szót akarunk egy két szóból álló színnévhez kapcsolni, akkor különírjuk őket, például: *sötét rózsaszín, világos narancssárga, halvány kékeszöld.*

2

a. Most olvasd el újra a festmény alapján készült tájleírást! Ha egy kamera lenne a kezedben, milyen irányba mozogna, miközben a tájleírást olvasod?

b. Válassz egyet az alábbi lehetőségek közül! Írd meg te is a festményhez kapcsolódó tájleíró szöveget!
- Az égbolttól indulva filmezi a tájat, fokozatosan halad a folyó felszíne felé.
- A folyót és környékét veszi fel először, majd az ég felé irányítja a figyelmünket.
- A közeli képek megmutatásával indítja a filmezést, aztán egyre távolabbi képeket mutat.
- A táj egy pontjában állva filmez, onnan vezeti körbe a tekintetünket.

c. Ragadj ki egyetlen filmkockát az elkészített leírásból. Élesítsd ki!

3 **a.** Nézzétek meg az alábbi fényképeket! A táj mely részén állhatott a kiránduló, amikor ezeket a képeket készítette? Melyik kép milyen hatással van rátok?

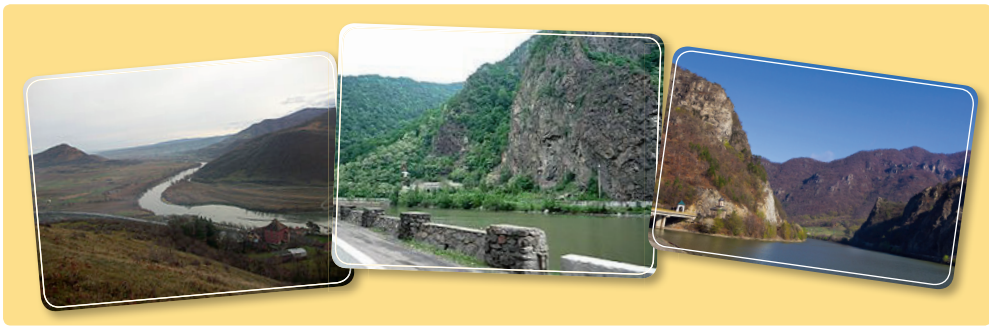

b. Zsóka melyik képről írhatta az alábbi tájleírást?

Az úttól, ahol állok, néhány méterre van egy zöld folyó. Az út szélén korlátok vannak. A korlátok szépek, mert terméskőből vannak. A folyó partján hegyek, szikla vannak. A szikla oldala szürke, de itt-ott zöld, mert az aljában fák, bokrok vannak. A hegy aljánál van egy szürke villanyoszlop. Csak ez utal arra, hogy itt emberek is vannak. A távolban van egy zöld hegyoldal.

c. Miért furcsa a Zsóka által írt szöveg? Mit tanácsolnátok, mire figyeljen jobban? Segítsetek neki, hogy a fogalmazás újraírásakor minél pontosabban tudja bemutatni a látványt!

Gyűjtsetek olyan szavakat, amelyek segítségével elkerülhető a tájleírásokban a szóismétlés!

Keressetek olyan szavakat, amelyek pontosabban leírják a tájelemek színét (pl. *világoszöld, mélyzöld* stb.)!

d. Figyeld meg! Számos színt meg tudunk úgy nevezni, hogy egy tárgy nevét egy rá jellemző színnel kapcsoljuk össze. Pl. *fenyőzöld, falfehér, citromsárga* stb. Alkoss hasonlókat! Próbáld ki, hogy társaid hogyan értik a színneveidet!

1 **a.** A **láb** jelentéseit értelmező szótári szócikk alapján emeljétek ki a festmény leírásából azokat a kifejezéseket, amelyekben egy domborzati forma neve és egy testrész szerepel!

b. A szócikk szerint a láb emberi vagy állati testrész. Magyarázzátok meg, hogy melyik jellemzője az, ami lehetővé teszi, hogy az asztal lábáról is *láb*ként beszélhessünk? Hát az melyik, amelyik megengedi, hogy a *hegy lábá*ról beszéljünk?

láb **1.** Embernek, szárazföldi állatnak állásra és helyváltoztatásra való végtagja. **2.** Tárgynak az a(z oszlopszerű) része, amelyen áll. **3.** Hegy(ség)nek, földhányásnak stb. az alsó része.

A *láb* testrésznek és az *asztallá*bnak, meg a láb testrésznek és a *hegylá*bnak is van egy-egy közös tulajdonsága, ami alapján azt is *láb*nak nevezhetjük, amin az asztal áll, meg a hegy alsó felét is. Így a *láb* szót a testrész megnevezéséről ***átvihetjük*** az asztal „tartóoszlopainak" vagy a hegy alsó részének megnevezésére is. Nagyon gyakran folyamodunk ahhoz, hogy egy-egy szót átvigyünk egy másik dologra, amellyel valahogy összefügg, amire hasonlít. Ezt ***metaforá***nak nevezzük. Az *asztalláb*, *hegyláb* típusú kifejezésekben a *láb* szót metaforikusan használjuk. Ez azért jó, mert így nem kell mindenre külön szót kitalálni, megtanulni, hanem ugyanazt a szót több dologra is tudjuk használni.

c. Minek van még „lába"? Mit gondoltok, miért lehet azt mondani, hogy *Lóg az eső lába.*, amikor úgy látszik, esni fog nemsokára?

d. Olyankor is használunk metaforákat, amikor nem akarunk „nevén nevezni" valamit. Például nem azt mondjuk, hogy *Ellopták a tízóraimat.*, hanem azt, hogy *Lába kélt a tízóraimnak.* Mi a különbség a két megfogalmazásmód között?

Gyűjtsetek olyan kifejezéseket, amelyekben egy tárgy nevét használjuk az emberi test valamely részének megnevezésére! Pl. *szájpadlás, térdkalács.*

Gyűjtsetek olyan kifejezéseket, amelyekben egy tárgy és egy emberi testrész szerepel! Pl. *a kancsó füle, az üveg szája.*
Mi a közös jellemzőjük az emberi testrészeknek és a metaforákban megjelenő „testrészeknek" az egyes példákban?

e. Amikor valami bonyolultabb dolgot szeretnénk könnyebben elképzelhetővé tenni a beszédpartner számára, a láthatatlanról, a kimondhatatlanról, az érzelmeinkről és érzéseinkről akarunk beszélni, sokszor metaforákat használunk.
Hasonlítsátok össze a következő kifejezéseket! Melyik érzékelteti jobban a megbántottság érzését! Miért?

- Nagyon megbántott!
- Lábbal tiporta az érzelmeimet!

Keressetek hasonló képszerű mondatokat, kifejezéseket, amelyek a megbántottság érzését közvetítik!

f. Alább az ember alsó végtagjával kapcsolatos képszerű szavak és kifejezések vannak. Társítsatok hozzájuk egy-egy rokon értelmű szót vagy kifejezést! Válasszatok ki egyet-egyet, és rajzoljátok le szó szerinti jelentésében!

- gyökeret vert a lába
- nyaka közé szedte a lábát
- feldobja a talpát
- gyerekcipőben jár

g. A képszerű kifejezésmóddal bőven él az irodalom is. Találjátok meg, melyik versrészlet melyik alábbi kifejezést próbálja képszerűen megragadni?

alkonyat

az idő múlása

a hajnal szépsége

„A hamuszürke égen a pitymallat
bazsarózsái nyiladoznak.”
(Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél*)

„Hálót fon az est, a nagy,
barna pók.”
(Juhász Gyula: *Tiszai csönd*)

„Szalad a puli pillanat,
fagyon koppantja körmeit.”
(József Attila: *Tiszazug*)

2

a. Hasonlítsd össze az első oszlop metaforáit a második oszlopbeliekkel! Milyen különbségeket figyeltél meg?

csillagszemű juhász	feljöttek a csillagok
álomvilág	elnyom az álom
föld buta	reszket a föld

A *feljöttek a csillagok* metaforában egy emberre jellemző mozgással írjuk le a csillagok megjelenését az égbolton. Vagyis egy emberi helyváltoztatást kifejező szót vittünk át a csillagok mozgására. Ez egy nagyon gyakori fajtája a metaforáknak. Az a neve, hogy ***megszemélyesítés***.

b. A kifejezéseket társítsátok a képekhez!

feljöttek a csillagok | reszket a föld | elnyom az álom

Miért humorosak a kifejezések megjelenítései?

Falun – városon?

1 **a.** Válasszátok ki az egyik képet! Mondjátok el egymásnak, hogy mit láttok?

Torockó

Csíkszereda

b. Nehéz volt-e a képekről beszélni? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem?

2 **a.** Társítsatok szavakat, kifejezéseket az előző feladat képeihez az alábbiak közül! Indokoljátok! Pl. A második képen látható épületek modernek, mert...

nyugodt, zajos, zsúfolt, tágas, közvetlenség, idegenség, modern, hagyományőrző

b. A ti településeteket milyen kifejezésekkel jellemeznétek? Szerettek ott élni? Indokoljátok a következőképpen:

- Azért szeretek itt élni, mert...
- Azért szeretnék máshol élni, mert...

c. Válassz az alábbi feladatok közül! Mielőtt a szöveg alkotásához fognál, válassz rendezőelvet és haladási irányt! Gondold végig a kiválasztott tájra jellemző színeket, formákat!

- Nézz ki az ablakon, és mutasd be a látottakat!
- Lakóhelyed egy általad jól ismert részéről készíts tájleírást!
- Készíts leírást egy faluról vagy városról! Olyat válassz, amely nem az otthonod, de ahol már többször is jártál!

1 Ha falun éltek, milyennek látjátok a városokat? Ha egy városban laktok, milyennek látjátok a falvakat?

Weöres Sándor: Falusi fiú a városról beszél

A városban mindenféle van! Nagy kirakat-ablakok,
mögöttük hosszú selyem, piros süveg a majmon!
Mennyi lárma! villamos csörömpöl, gépkocsi morog,
éjjel, éjjel távoli zeneként hallom.

A városban toronyóra, száz villanyóra
este ragyog mint a holdvilág!
A sarkon rendőr, a lépcsőn szunnyadó anyóka,
s a ligetben mennyi virág!

A városban könnyű, könnyű boldognak látszani,
pedig tilos a gyepre lépni, tilost jelez a lámpa szeme.
Tilos, tilos, tilos: ki jön velem játszani?
Sapkám hova lett? és én még megvagyok-e?

2 **a.** Ki lehet a versbeli beszélő? Indokold válaszodat a cím és a szöveg alapján!
b. A beszélő számára a városbeli látogatás esemény vagy élmény? Indokold válaszodat!

3 Milyen érzelmeket szólaltat meg a szöveg? Válaszd ki azt, amelyikkel egyetértesz! Indokold válaszodat!

örömet, lelkesedést, csodálatot, zavarodottságot, félelmet, szomorúságot, ijedtséget, csalódottságot, magányosságot

4 Képzeld el, hogy éppen most ott vagy a versbéli városban! Olvasd újra az első két szakaszt! Mit látsz? Mit hallasz?

Látható (vizuális) képek	Hallható (auditív) képek

5 **a.** Olvasd fel hangosan az első két szakaszt! Milyen érzelmeket szeretnél tolmácsolni? (pl. csodálatot, lelkesedést, ámulatot, meglepődést, ijedtséget)
b. Gyorsan vagy lassan olvastad? Miért?
c. Van-e jelentősége annak, hogy a sorok végén felkiáltójel van? Ha igen, miért? Ha nem, miért?

6 **a.** Olvasd újra az utolsó szakaszt! Milyen szerepe lehet a verszáró kérdéseknek? Hogyan hangoztatnád, hogy tolmácsolhasd a kérdések jelentését?
b. Milyen különbség lehet a következő mondatok jelentése között a vers egészének ismeretében:
- A városban könnyű boldognak lenni.
- A városban mindenki boldog.
- A városban könnyű boldognak látszani.

c. A városban „tilos a gyepre lépni, tilost jelez a lámpa szeme”. Ezt mindenki érti. De ha megszámolod, az utolsó szakaszban ötször fordul elő a *tilos* szó. Vajon mire vonatkozhat ez a sok tiltás: mit *nem szabad*, mit *nem lehet*? Írd le a véleményedet!

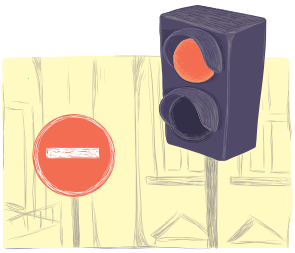

A lírai szövegek érzelmeket, hangulatokat, élményeket, gondolatokat, tapasztalatokat szólaltatnak meg. Ezekben a művekben az alkotók megnyilatkozása közvetlen, személyes.

A fenti verset Weöres Sándor írta. Ő a költő. A versben megszólaló én viszont az a kisfiú, aki a városhoz fűződő élményeiről beszél. A ***lírai én*** jelenléte nem mindig érhető így tetten, néha teljesen háttérbe húzódik.

7 **a.** Dokumentumfilmet forgattok a városról. Olvasd újra a verset, figyeld meg, hogy mit tudnál lefilmezni, milyen hanghatásokat tudnál rendelni az egyes részekhez!

b. Melyek azok a szöveghelyek, amelyeket nehezen tudnál megmutatni filmen?

8 Figyeld meg, hogy működnek a képszerű kifejezések a művészi szövegekben! Segítségedre lesznek a kérdések.

gépkocsi morog	• Ki vagy mi szokott morogni? • Mi jut eszedbe a morgásról? • Milyen érzéseket fejez ki, ha valaki morog? • Milyen érzés, ha rád mordulnak? • És az, ha valami morog? • Milyenné válik ez a gépkocsi így?
száz villanyóra este ragyog mint a holdvilág	• Milyen alakja van a villanyórák ablakának? • Milyen tulajdonsága van az üvegnek, ha ráesik a fény? • Milyen fényt áraszt a hold? • Milyen szerepe van a holdnak a sötét éjszakában? • Egy városban mi veszi át ezt a szerepet, ahol sokszor nem is látszik a holdvilág?
tilost jelez a lámpa szeme	• Milyen alakja van a jelzőlámpának? • Miért nevezi szemnek a lírai én? • Miben hasonlít a lámpa a szemre? • Miben nem?

1 Hogyan érzékeljük a körülöttünk lévő világot? Hunyd le a szemed, és képzeld el, hogy elindulsz sétálni! Milyen hangokat hallasz, milyen illatokat, szagokat érzel, milyen képeket „látsz” a következő útvonal mentén?

pékség → virágpiac → cukrászda → park → virágzó akácfákkal szegélyezett hömpölygő folyó

Írd le röviden, mit hallottál, milyen illatokat, szagokat éreztél, mit „láttál” képzeletbeli sétád során!

Lackfi János: Illatos utcák

Legalul bőszen túr egy vakond,
milyen egy város illata, mondd?
Van-e itt minden, ami csak kell?
Szagokat keresünk, jóember!

Jön a tél fagyosan, hópára,
nagyokat lehelünk megfázva.
Jön a nyár, kocsonyás kátránygőz,
fagyizunk, de biz a hőség győz.

Szaladás, kutyusok, szaglászás,
kerítés, fa töve mind-mind más.
Öreges kapualj, nyirkosság,
dohos és dalolós kiskocsmák.

Sok a hárs, ragacsos mézillat,
jön a busz, szaladok, még hívlak!
Kocsisor kavarog, nagy rakpart,
savanyú Duna-szag, elkaplak!

Kisülő kenyerek, pékségek,
csini kölniszagú szépségek,
piacon piruló sült kolbász,
habos és pralinés cukrászdák.

Csupa füst csülök, ez hentesbolt ...
Tulipán, rezeda, szép csokrok ...
Csupa por, papiros könyvraktár ...
Focizó pasasok, izzadság ...

Sok a ház, zakatol száz konyha,
az ebéd zamatát így ontja ...
Süt a nap, süt a hold sok házra,
milyen egy város szaglása?

praliné: kis méretű, gömb vagy kúp alakú töltött csokoládé

2 **a.** A vershelyzetben megszólaló vakondról tudjuk, hogy szaglása nagyon finom, mert a föld alatt a fény hiánya miatt látására nem támaszkodhat. De ki lehet a megszólított?

b. Figyeld meg a harmadik szakasz felsorolásait! Kinek a számára fontos még a szaglás? Mi megszagolnánk-e ezeket a helyeket?

3 Miből következtethetünk arra, hogy a várost az ott lakó ember nézőpontjából láttatja a szöveg?

4 „Jön a busz, szaladok, még hívlak”
Keresd ki azokat a kifejezéseket, amelyek a városi lét mozgalmasságát láttatják! Mi lehet a szerepük?

5 Miért szokatlanok és különlegesek ezek a képek?
A szaglás mellett még milyen érzékszervedre van szükséged, hogy elképzelhesd a leírtakat? Figyelj a látványra, hangzásra, szaglásra, tapinthatóságra!

- „kocsonyás kátránygőz”
- „Öreges kapualj, nyirkosság,
  dohos és dalolós kiskocsmák.”
- „Sok a hárs, ragacsos mézillat,
- „habos és pralinés cukrászdák”
- „Sok a ház, zakatol száz konyha”
- „piacon piruló sült kolbász”

6 Hogyan értelmeznéd a címet a vers zárósora alapján?
Illatos utcák – Milyen egy város szaglása?

Utazás

1 Melyik a legszebb hely, ahol valaha jártál? Mutasd be minél részletesebben egy 15–20 mondatos tájleírásban!

2 Az alábbiakban egy útikönyvrészletet (1.), valamint egy blogbejegyzésből vett részletet (2.) olvashattok Visbyről. Keressétek meg a térképen azokat a nevezetességeket, amelyekről a szövegekben olvashattok!

(1.) Visby

Gotland fővárosa. Lakossága mintegy 21.000 fő. Közigazgatási központ és püspöki székhely. A X. század óta folyamatosan lakott hely. Fénykorát a XII–XIV. században élte. Sokszor érte támadás, többször rombolták le. Több mint 20 temploma van.

A város mai napig megőrizte középkori hangulatát. A romok és a rózsák városának is nevezik. Kikötője fogadja a Gotland szigetére érkező hajókat. [...]

Visborg (vár) romjai (Visbogs ruiner – a kikötőnél). A várat a XVII. században rombolták le.

A város a védőfalakon belül középkori hangulatot tükröz. A favázas vagy kőből épült házakat oromzatos kiképzés jellemzi. A Strandgatanon látható közülük néhány. [...]

Régi gyógyszertár (Gamla Apoteket – Strandgatan). Kereskedőháznak épült a XVII. században. Földszintjén *iparművészeti tárgyak kiállítása* látható. [...]

Szentháromság-templom (Drotten – St. Hansgatan). A XIII. és XIV. században épült, egyhajós. Feltűnő az erőteljes *nyugati tornya*. Több gotlandi templomnak szolgált mintául. [...]

Liljehorn-ház (Liljehorn huset – Srandgatan). A díszes oromfalú házak szintén szép példája. XIII. századi.

(Németh Adél: *Svédország*)

1 Burmeister-ház
2 Gotlandi Régészeti Múzeum
3 Liljehorn-ház
4 Régi gyógyszertár
5 Szent Lars-templom romjai
6 Szentháromság-templom
7 Lőportorony
8 Szűz tornya
9 Silverhätten torony
10 Szent Kelemen-templom romjai
11 Szent Miklós-templom
12 Szentlélek-templom
13 Szent Per és Szent Hans-templom
14 Visborg vár romjai
15 Révkapitányság
16 Vendégház

(2.) Visby

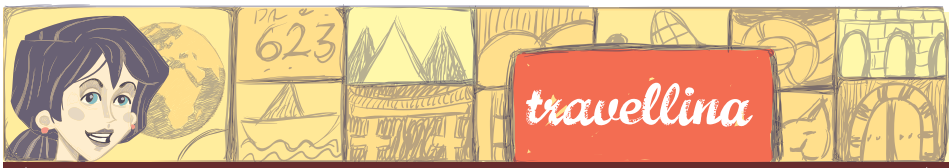

Címlap
Utazások
Világ-örökség
New York
Fotók
Tippek
Magyar-ország
Erdély
Minden más
Gasztró
Média
Magam-ról
English

2012. július 12., csütörtök

[...] Rövid repülőút után meg is érkeztünk a szerencsére napsütötte Visbybe, amely egy elragadó világörökségi város Gotland szigetén.

[...] A sziget kedvelt nyaralóhely, és elvileg helyi viszonyok közt rengeteg olcsó szálláslehetőség van ifjúsági szállókban, sajnos ezek mindegyike Visbyn kívül található. Így két választás marad: autót bérelni és így olcsóbb szállást kivenni, vagy a sziget legnagyobb városában drága szálláson lakni. Itt most az utóbbi érte meg jobban, így a történelmi városfalakon belül foglaltam le egy szobát egy hangulatos kis panzióban (Sju små rum). A család a földszinten lakott, az emeleten pedig három aprócska szoba volt, egy közös fürdőszobával. Berendezése remek példa arra, hogy néhány egyszerű kiegészítővel a legpuritánabb teret is lakberendezési magazinokra kívánkozó enteriőrré lehet varázsolni.

Gyorsan ledobtam a csomagokat, és már neki is lódultam a városnézésnek. Végtelenül bájos utcák, takaros házikókkal. Az itt lakók nagyon nagy gondot fektetnek az ablakok díszítésére – hangulatos, bár csak jelzésértékű függönyök (jellemzően az ablak felső harmadáig leeresztett római roló), az ablakpárkányon lámpák, gyertyatartók, orchideák vagy épp hajómakettek.

A világörökségi jelölést a régi templomai miatt érdemelte ki a város.

A tengerparton aztán nem várt meglepetés: egy lángosos bódé fogadott. A feltétek igencsak szokatlanok voltak: chili-rákos, kaviáros és desszertként fahéjas-cukros. Kicsit hezitáltam, hogy megér-e nekem 65 koronát a kísérlet, de aztán csak kikértem egy rákosat – hm, ahogy ezt mondani szokták, érdekes volt.

Este addig kóboroltam, amíg már alig álltam a lábamon, aztán bezuhantam az ágyba.

(travellina.hu)

3 **a.** Hasonlítások össze, miképpen írja le az útikönyv, illetve a blogbejegyzés a Visbyre vonatkozó információkat! (Pl. az útikönyv szerzője leírja a városban található látványosságokat – a blog írója nem nevez meg egyetlen látványosságot sem, általában beszél róluk)

- Hol helyezkedik el Visby?
- Mekkora a területe?
- Mekkora a főváros lakossága?
- Hogyan lehet megközelíteni?
- Milyen látványosságok fogadják a turistákat?
- Mit tudunk meg a tengerpartról?

b. Miben segíthet egy turistának az útikönyv, miben a blogbejegyzés?

c. Ti vagytok az útikönyv szerkesztői, a blog írói. Melyik képet tennétek az útikönyvbe, melyiket a bloghoz, esetleg melyiket mindkettőhöz? A szövegek mely részeihez társítanátok? Indokoljátok választásotokat!

1 **a.** Tervezzetek meg egy utazást a világ bármely pontjára! Készítsetek utazási tervet:

- mivel utaznátok?
- mikor mit néznétek meg?
- a szállást, étkezést hogyan oldanátok meg?

Segítségetekre lehetnek a kiválasztott országot bemutató útikönyvek vagy az interneten található utazós blogok.

b. A szállás lefoglalásához hogyan kérnétek segítséget egy utazási irodától? Milyen kérdéseket tennétek fel?

c. Válasszatok egy-egy helyzetet az alábbiak közül! Gyűjtsetek kérdéseket!

1. A Balatonnál nyaraltok. Szeretnétek ellátogatni Tihanyba, de nem tudjátok, hogy mikor indul a legközelebbi hajó. Egy járókelőtől érdeklődtök.

2. Nagymamád olaszországi utazása során pizzareceptet kért az egyik faluban tett látogatáskor. Kérdezd meg tőle a hozzávalókat és az elkészítés módját!

3. Ugyanoda mentek kirándulni az osztályotokkal, ahol nagytatád gyermekként már járt. Faggasd őt erről a kirándulásról!

4. Egy buszos kiránduláson vesztek részt a családoddal. Édesapád egy térképes alkalmazást szeretne a telefonjára. Téged kérdez ezekről az alkalmazásokról.

5. Házi dolgozatot kell írnod egy külföldi országról. Nem emlékszel pontosan arra, hogy milyen információkat kért a tanár. Kérdéseiddel felhívod azt az osztálytársadat, aki mindig mindent lejegyez.

d. Különböznek-e a kérdéseitek? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem?

e. Találkoztok egy világutazóval, aki már járt azon a helyen, ahová terveztétek az utazásotokat. Tegyetek fel minél több kérdést úti célotokról!

Az előző feladatok során információkat gyűjtöttetek. Kérdéseiteket ***kérdő mondat***okat használva fogalmaztátok meg. A továbbiakban az ilyen mondatokat vizsgáljuk meg.

2 **a.** Péntek éjjel a Vörös Palotából ellopták a világ legnagyobb gyémántját. Az épületben nem volt más, csak a portás és a néma takarító. A helyszínen egy jegygyűrűt, egy szőke parókát és egy kulcscsomót találtak.

Szituáció: nyomozás gyémántrablás ügyében

Szereplők: egy detektív, egy portás és egy néma takarító

Feladat: A detektívnek ki kell derítenie, ki volt a tettes.

Írjatok egy szövegkönyvet! A jelenetben minimum négy-négy kérdést tegyen fel a detektív a portásnak és a takarítónak! A kérdések alapján derüljön ki, hogy ki a tettes!

szövegkönyv: színpadi előadások, rádiójátékok szövegét, esetleg az adott produkcióhoz tartozó utasításokat tartalmazó írás.

Játsszátok el egy másik csoport előtt a jeleneteteket!
A csoportoknak az a része, amelyik nem vesz részt a jelenetben, figyelje meg a detektív kérdéseit a két kihallgatás során!

b. Milyen különbségeket láttok a portásnak és a takarítónőnek feltett kérdések között?
Miben különbözik egymástól a két kérdéstípus? Emeljétek ki azokat a szavakat, amelyek csak a portásnak feltett kérdésekben fordulnak elő, és abban segítenek, hogy a megfelelő körülményre kérdezzünk rá!

A takarító kérdéseit úgy kellett megfogalmazni, hogy igennel vagy nemmel lehessen rájuk válaszolni. Ez ugyanis bólogatással is helyettesíthető. Az ilyen típusú kérdések (pl. *A portás lopta el a gyémántot? Látta már ezt a kulcscsomót?*) ***eldöntendő kérdés***ek. Azért hívják őket így, mert a rájuk adott válaszban azt kell eldönteni, hogy igaz vagy nem igaz az, amit a kérdés megfogalmaz.

A *Mikor látta utoljára a gyémántot?* típusú kérdésekre viszont a néma takarítónő nem tud válaszolni. A portás ellenben pontos választ adhat. Az ilyen kérdéseknél ugyanis azt várjuk a megkérdezettől, hogy egy olyan információval szolgáljon, aminek a hiányát a mondatban megjelöltem. A fenti példában a *mikor* szó jelöli azt, amit nem tudok, amire kíváncsi vagyok. Az ilyen szavakat ***kérdőszó***nak hívjuk. Azokat a mondatokat, amelyekben ilyen kérdőszóra várjuk a kiegészítő információt, ***kiegészítendő kérdés***eknek nevezzük. A várt információ a kérdőszót fogja „felváltani” a válaszban. Pl. *Kié a szőke paróka? – A szőke paróka a 12-es szobában lakó cirkuszi kellékesé.*

c. Az elhangzott kérdések közül mindenki írjon ki három eldöntendő és három kiegészítendő kérdést! Ha elkészültetek, adjátok át a mellettetek ülőnek! Ő válaszoljon a kérdéseitekre! Válaszaival tesztelje munkátokat, hogy az eldöntendő kérdésekre valóban *igen*nel/*nem*mel lehet-e válaszolni, a kiegészítendő kérdésekre pedig valamilyen információ megadásával!

d. Milyen különbséget vesztek észre a kétféle kérdés hanglejtésében? Rajzoljátok le a dallamívüket!

Kiegészítendő kérdések: eső dallamív

Ki ette meg a csokit?

Hova mentek nyaralni?

Ezeknek a mondatoknak a dallamívében nincs semmi különleges, hiszen azt, hogy ezek kérdő mondatok, a kérdőszavak már elárulják nekünk. Így nincs szükség rá, hogy a dallamív mutassa meg: kérdésnek szánja a beszélő.

Próbáljátok ki! Hasonlítsátok össze a fenti kiegészítendő kérdéseket pl. annak a mondatnak a dallamívével, hogy *Péter ette meg a csokit*.

Eldöntendő kérdések: emelkedő-eső dallamív

A szakács volt a gyilkos?

Elmentetek az előadásra?

Tegnap voltál végül kóruspróbán?

e. A fenti eldöntendő kérdésekben hol van a dallamív csúcsa? Jelöljétek meg mindhárom példában azt a szótagot, ameddig emelkedik a hanglejtés, és ami után esik! Milyen általánosítást tudnátok megfogalmazni?

f. A fenti mondatokat súgjátok a mellettetek ülő fülébe. Mit vesztek észre?

g. Fel tudjátok olvasni az alábbi kiegészítendő kérdést az alábbi két különböző dallammintának megfelelően? Mi a különbség a két dallam között? Melyikkel (hol) találkoztatok?

Kérdés: *Ekkor ki lakott a 127-es szobában?*

3 **a.** Egészítsd ki az alábbi párbeszédeket a kérdések hiányzó szavával! Honnan tudtad, melyik a megfelelő kérdőszó?

A testneveléstanár kölcsönadja a labdáját az órák után focizó fiúknak. A meccs végén Barnabás megkérdezi a többiektől:
– Ez a labda ..... van?
– A tanártól – felelik kórusban a többiek.

Tercsi néni két macskája közül az egyik nem tért haza. Másnap a szomszédasszony aggódva kérdezi:
– ..... tűnt el a macska?
– Tegnap este.

Franciska folyton kölcsönadja a szép, csillámos filceit a többieknek, de a nap végén az egyik hiányzik.
– A lila csillámos filcem ..... van? – kérdezi a többiektől.
– Sacinál – válaszolja valaki. – Haza is vitte.

b. Lóri késve érkezik meg órára, ezért a padtársa, Ágoston eléje csúsztat egy cédulát. Azonban Ágostonnak folyik a tolla, és véletlenül tintapaca került pár szó helyére, ezért Lórinak rá kell kérdeznie a szóra, amit nem tud elolvasni. Fogalmazd meg Lóri kérdését külön mondatban minden lepacázott szó esetében!

A ..... kétségbeesetten keresett ..... nagyszünetben az ..... n.

Karikázd be a kiegészítendő kérdéseidben a kérdőszókat! Figyeld meg, hol helyezkednek el az igéhez képest! Fogalmazd meg a szabályt:

A kérdőszó helye a mondatban ..... .

c. Ellenőrizd a szabályodat az a. pontban lévő kiegészítendő kérdéseken! Ha szükséges, fogalmazd újra a szabályt!

d. Pletykás Pötyi lelkesen újságolja a legújabb híreket Kötözködő Katának:

Petra reggelenként a lelátó mögött titokban Ricsivel találkozgat.

Kötözködő Kata viszont nem éri be ennyivel, hitetlenkedve beleköt a mondat minden egyes szavába. Fogalmazd meg Kötözködő Kata *Miért* kérdőszóval kezdődő kérdéseit!

A Kata kérdéseiben jelöld a mondathangsúly helyét!

Hol áll a kérdőszó az igéhez képest?

e. Beleillenek a **d.** pontban tapasztaltak az előzőekben megfogalmazott szabályodba? Hogyan egészítheted ki a megfogalmazott szabályt?

4 Az alábbiak mind kérdő mondatok, de nem mind arra valók, hogy információt kérjünk velük.

- Hogy érzed magad?
- Szerinted ez vicces?
- Kérsz egy kávét?
- Kérsz egy pofont?
- Megmondanád mennyi az idő?
- Megmondanád a telefonszámodat egy vadidegennek?
- Arrébb mennél?
- Kinek képzeled magad?
- Nem szégyelled magad?
- Mi az, aminek nincs lába, mégis egész nap jár?
- Nincs itt hideg?
- Melyik kör szögletes?

a. Sorold be őket a táblázat megfelelő cellájába! Melyik mondat nem sorolható be egyikbe sem? Mire használjuk az ilyen kérdéseket?

<table>
<tr><td colspan="3">választ várunk rá</td><td rowspan="3">nem várunk rá választ</td></tr>
<tr><td colspan="2">válaszként mondjon valamit a beszédpartner</td><td rowspan="2">válaszként tegyen valamit a beszédpartner</td></tr>
<tr><td>mondjon egy információt, amit nem ismerünk</td><td>döntsön</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

b. Mire használjuk az utolsó oszlopba sorolt mondatokat?

1 **a.** Soroljátok fel azokat az országokat, ahová kirándulásaitokat terveztétek!

b. Írjátok le, milyen nemzetiségű emberek élnek a felsorolt országokban?

c. Jegyezzétek le azt is, hogy milyen nyelvet beszélnek!

Tudtad?

A legtöbb ország nevében megjelenik annak a népnek a neve, amelyik az adott ország lakosságának a zömét alkotja. Pl. Lengyelországban a lengyelek vannak többségben, Portugáliában a portugálok. A népek által beszélt nyelvet is megtudhatjuk a nép nevéből. Pl. a lengyelek lengyelül beszélnek, a portugálok portugálul. Ugyanakkor vannak olyan országok is, amelyeket másképp hívnak az ottlakók, mint a világ többi része. Pl. Magyarországot a lakosai Magyarországnak nevezik, de az idegenek számára Ungaria, Hungary, Ungarn, Hongrois stb. Lakosai magyarok, nyelvük a magyar, idegenek számára pedig a nép neve ungur, maghiar, Hungarian, Ungar stb., nyelve pedig maghiară, Hungarian, Ungarisch stb.

Tudtok-e még olyan európai országról, amelynek a lakói másképpen nevezik magukat, mint az idegenek őket? Mit gondoltok, hogy a románban miért szerepel a magyarok kétféle megnevezése?

d. Olvasd fel az alábbi mondatokat úgy, hogy tedd be a zárójelben lévő szavakat a pontok helyére! Hogyan hangsúlyozod a szavakat, amikor a nép nevéről van szó, hogyan amikor a nyelvről? Írásban hogyan jelzed a kiejtésbeli különbséget?

Egy ..... (orosz, tanár) látogatta meg az iskolánkat.

e. Az alábbi mondatokba írd be a megfelelő változatot!

..... (magyar, óra) olvastunk a pad alatt.
Ennek a ..... (magyar, óra) fekete a számlapja.
Ausztria is egy ..... (német, ország).
A tavaly ..... (német, ország) nyaraltunk.

Nyitott füllel a világban

Tudtad?

Egyes nyelvek a hangsúlyt ékezetekkel jelölik, szemben a magyarral, ahol az ékezet az időtartam jele. Vagyis a magyarban a *kérek* és a *kerék* szó is az első szótagján hangsúlyos. A spanyolban például, ha úgy írjuk: *célebre*, ez azt is jelzi, hogy az első szótagot kell nyomatékosabban ejteni. A szó jelentése: 'híres, neves, ünnepelt'. Ha viszont úgy írjuk, hogy *celebré*, az utolsó szótagra kell helyezni a nyomatékot. Ekkor a szó 'megünnepeltem' jelentésű.

Nemcsak abban különbözhetnek a világ nyelvei egymástól, hogy a szavak mely részére teszik a hangsúlyt, hanem abban is, hogy hogyan alkotják meg a mondataikat.

1 Misi és Mişu a horvát tengerparton nyaralnak. Misi Debrecenből érkezett, és nem tud románul, Mişu pedig Jászvásárról, és nem tud magyarul. Misi németet tanul, Mişu viszont franciát, így idegen nyelven sem tudnak értekezni. De nagyon szeretnének beszélgetni, ezért úgy döntenek, hogy kikeresik a szavakat a szótárból.

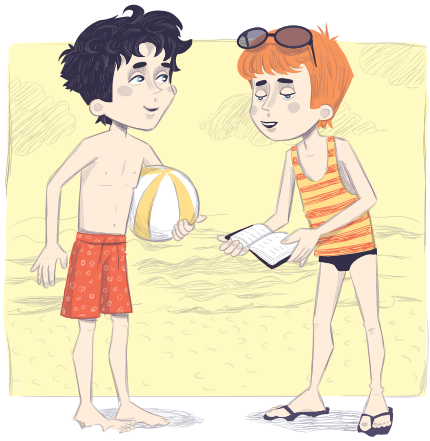

Mişu ezt a mondatot mondja:
A férfi val kalap mellett stég van az apa enyém.
Misi mondata pedig így hangzik:
Acel înalt bărbatul acolo de înghețată chioșcul lângă meu fratele mai mare.

a. Hogy hangzott volna Misi és Mişu mondata a saját anyanyelvükön?
b. Miért nem sikerült a másik nyelv szabályainak megfelelő, jól érthető mondatot létrehozni a szótár segítségével?
c. T-táblázatot használva fogalmazzatok meg különbségeket a magyar és a román mondatok szerkesztése között a fenti példák alapján!

2 Egyik kiránduláson Misi és Mişu szemtanúi egy farkas és egy kutya harcának az egyik erdészháznál.

a. Misi beszélget a szüleivel a témáról. Illesszétek be a megfelelő helyre az alábbi mondatokat: 1) A kutya megtámadta a farkast.
2) A kutya támadta meg a farkast.
3) A farkast támadta meg a kutya.

Misi apja: – Hogy kezdődött?
Misi: – ..... .
Misi anyja: – Biztos, hogy jól láttad? Annyi itt a macska, nem azokra ugrott rá vajon?
Misi: – Nem. Tisztán láttam. ..... .
Misi apja: – Tényleg? A háziállat a vadállatot? De hát fordítva szokott lenni.
Misi: – Akárhogy is szokott lenni, most így volt. Láttam. .....
.....

b. Mișu végig figyelt, és megkereste a *kutya*, a *megtámad* és a *farkas* szót a szótárban, majd a beszélgetés végén így szólt: *„Nu înțeleg, ce susții. Câinele a atacat lupul sau lupul a atacat câinele?”*
Mi lenne a helyes válasz Mișu kérdésére?

c. Szerintetek miért nem értette meg Mișu a Misi állítását a szótár alapján?

d. Mi a különbség a két román mondat (1. *Câinele a atacat lupul.* 2. *Lupul a atacat câinele.*) és a két magyar mondat (1. *A kutya támadta meg a farkast.* 2. *A farkast támadta meg a kutya.*) jelentése között?

3

Észrevehettétek már, hogy nemcsak a más anyanyelvű emberek beszéde különbözik a magyar beszédtől, de a magyar emberek is sokféle magyar nyelvet beszélnek. Legkönnyebben azt vesszük észre, ha valaki másképp ejti ki a szavakat, mint ahogy mi szoktuk, vagy ahogy a mi környezetünkben szokták. Vagyis más ***akcentus***sal beszéli a magyart, mint mi. Például ha nálunk úgy természetes, hogy *Hány o^{u}ra van?* akkor feltűnik, ha valaki úgy kérdezi: *Hány óra van?*, és megjegyezzük, hogy más akcentussal beszél, mint mi. Az is feltűnik, ha más szavakat használ valamire, mint amit mi szoktunk. Ha nálunk *pityóká*nak hívják azt, ami a környezetismeret tankönyvben *burgonya*, akkor feltűnik, ha más *krumpli*nak vagy *csicsóká*nak nevezi.

a. Figyeld meg az alábbi szópárokat/szósorokat! Találkoztál-e mindegyik változattal? Készíts T-táblázatot! Egyik oszlopába írd azokat a változatokat, amelyeket te is szoktál használni! A másikba azokat a változatokat, amelyek szerinted szélesebb körben elterjedtek!

- kő – kő$_{ü}$ – k$_{ü}$ő
- ember – embër – embör
- szép – szíp – szjep
- lábom – lábam
- jöttök – jösztök
- kopri, hitvány, csenevész, cingár
- megputykul, felpörcölködik, felháborodik, felvesz
- kukorica, málé, tengeri, törökbúza
- koverta, boríték, plikk, koperta
- kúla, tömbház, blokk, csinzsák

b. Figyeld meg, mi a különbség az alábbi mondatpárok között! Te melyiket használod? Találkoztál-e a másik változattal? Ha igen, milyen helyzetben?

- Van itthon valaki? – Van-e itthon valaki?
- Mindjárt jön, épp most akasztja fel a kabátját. – Mindjárt jön, épp most akassza fel a kabátját.
- Megint találkoztam Péterrel. – Megint találkoztam a Péterrel.
- Mi a hagyma zöldjét is megesszük. – Mi a hagyma zöldjét is megegyük.
- Holnap nem kell menjek edzésre. – Holnap nem kell mennem edzésre.

Mit gondoltok, fontos-e, hogy legyen egy olyan nyelvváltozata egy nyelvnek, amit a nyelv minden beszélője ismer és megért? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem?

Ha nem csak nyitott szemmel, hanem nyitott füllel is járunk, akkor nagyon sok tapasztalatra tehetünk szert arról, hogy hányféleképpen beszélnek az emberek magyarul. Ha elég sokat utazunk, és elég sokat figyelünk, egy idő után ki tudunk találni sok mindent egy emberről abból, ahogy beszél (pl. honnan jött, mivel foglalkozik, körülbelül mennyi idős stb.).

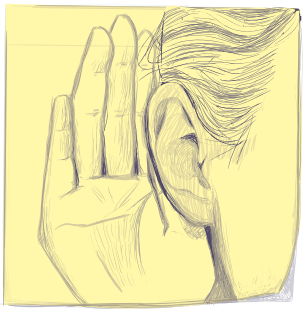

A fejezet végi értékelő feladatokat lásd a 212. oldalon.

NAGY NAP A MAI

Ünnepeik, ünnepeink

1 Írjátok le, mi jut eszetekbe az alábbi fogalmakról!

ÜNNEP

HÉTKÖZNAP

2 Fejezd ki rajzzal, festménnyel, színfoltokkal, mit jelent számodra az ünnep, illetve a hétköznap!

Songkran – Thaiföld

Az április 13-a és 15-e közötti időszak Thaiföldön a hagyományos thai újév kezdete. A fesztiválnak nagyon komoly és lényeges eleme a megtisztulás és a megújulás: április 13-án, korán reggel összegyűl az egész család, hogy kifejezzék tiszteletüket az idősebb rokonok iránt: illatos vízzel mossák meg a szülők és a nagyszülők kezét, megajándékozzák őket, ők pedig megáldják a fiatalokat, és jó szerencsét kívánnak nekik. Hasonlóan a szerzeteseket és a Buddha-szobrokat is megmosdatják a tisztelet jeleként. Az utcákon viszont a felhőtlen jókedvnek hódolnak: vízipisztollyal, vödörrel locsolnak egymásra hideg vizet a járókelők.

(www.exploreronline.hu nyomán)

a. Hányadikán kezdődik a Songkran?
b. Melyik napszakban kezdődik az ünneplés?
c. Hogyan fejezik ki a fiatalok tiszteletüket az idősek iránt?
d. Kik locsolják egymást az utcán?

Holi – India

A Holi a legnépszerűbb indiai ünnep, a színek fesztiválja. Mozgóünnepről van szó, azaz minden évben máskor van: február utolsó és március első hete körül, telihold idején. A fesztivál napokig tart, így ünneplik a tavasz kezdetét, az újjászületést és a jó győzelmét a gonosz felett. Az emberek máglyával űzik el a gonoszt, majd porfestékkel, színes festékes vízzel locsolják egymást.

a. Mit jelent a mozgóünnep?
b. Mikor szervezik meg a Holit?
c. Mit ünnepelnek a Holi alkalmával?
d. Mivel locsolják egymást az emberek Holi idején?

Lampionünnep – Kína

Ez az ünnep a kínai nemzet legnagyobb hagyományos ünnepének, a tavaszünnepnek a része. Egy ősi rendelet szerint ezen a napon a közterületeken, a lakóházakban, különösen a forgalmas városnegyedekben és a kulturális központokban lampionokat kell kifüggeszteni. Az emberek ilyenkor nemcsak a különböző színű és formájú lampionok szépségében gyönyörködnek, hanem úgynevezett dob-, sárkány- és oroszlántáncot is járnak, népdalokat énekelnek, petárdákat robbantanak. Ennivalót, szimbolikus papírpénzt áldoznak a halottaknak és őseiknek.

(www.otptravel.hu nyomán)

a. Melyik hagyományos ünnepnek része a lampionünnep?
b. Milyenek a kifüggesztett lampionok?
c. Mivel ünnepelnek még a lampionok kifüggesztésén kívül?
d. Mi a szerepe az ennivalónak és a papírpénznek az ünnep idején?

3 **a.** Melyik évszakhoz kapcsolódnak a fenti ünnepek? Emeld ki azokat a sorokat, amelyekkel alátámaszthatod a válaszod!
b. Melyik ünnep melyik országban zajlik? Keresd meg őket a térképen!
c. Melyik ünnepekben játszik fontos szerepet a tűz? Melyikben a víz?

4 Válassz egy ünnepet a három közül, és folytasd a mondatokat!

Érdekesnek tartom, mert .....
Hasonlít a mi egyik ünnepünkre abban, hogy .....
Szívesen részt vennék az ünnepen, mert .....

A fenti szövegek tőlünk igen távoli országok ünnepeit mutatták be. Mégis fedezhettünk fel hasonlóságokat saját ünnepeinkkel.

Az emberek – nemzetiségtől függetlenül – az évet ünnepekre és hétköznapokra osztják. Hétköznapból több van, mégis nagyobb figyelmet fordítunk az ünnepeinkre. Ekkor sokkal fontosabbá válik, hogy boldogok legyünk. Betartjuk az ünnephez kapcsolódó, évszázadok óta kialakult hagyományokat is: öltözködésben, viselkedésben, sőt abban is, hogy mit szokás ilyenkor enni.

Az egyházi ünnepek közül a keresztények számára fontos a húsvét és a karácsony, de számos, akár felekezetenként más-más ünnepnap ékelődik a hétköznapok közé. Az állami ünnepek az ország történelmének fontos eseményeire emlékeztetnek (Románia esetében január 24., december 1.). A nemzeti kisebbségek számára a nemzeti ünnepek is legalább olyan fontosak (nekünk, magyaroknak március 15., augusztus 20. és október 23.). Ezen felül minden családnak megvannak a saját ünnepei: születésnapok, névnapok, házassági évfordulók. Ugyanígy iskoláknak, településeknek, más közösségeknek is lehetnek saját ünnepeik.

Az ünnepek mellett számos jeles napot tartunk számon: világnapokat, nemzetközi napokat (pl. nők napja, Föld napja), évfordulókat, emléknapokat. Egy-egy várt vagy váratlan életesemény is különlegessé tehet egy napot, okot adhat az ünneplésre.

A legfontosabbak mégis a „szürke” hétköznapok, hiszen nélkülük lehetetlen volna megélni az ünnepet.

5 Szerkessz naptárat a minta alapján! Töltsd ki a fenti szövegben említett ünnepekkel! Jelöld más-más színnel az egyházi ünnepeket, állami ünnepeket, jeles napokat! Kiegészítheted a szövegben nem említett napokkal is. Külön színnel írd bele a családi és helyi jelentőségű ünnepeket!

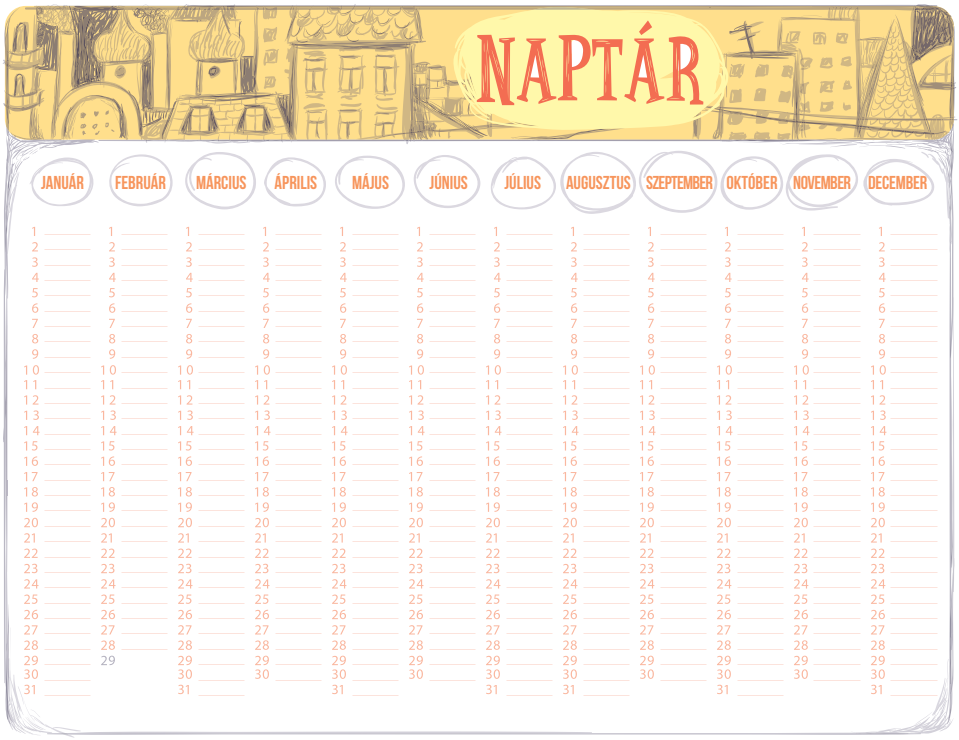

1 Legyen az osztálynak saját ünnepe!

Írjatok **meghívó**t a következő címzetteknek: diáktársak, tanárok, szülők, polgármester! A meghívónak feltétlenül tartalmaznia kell:

- a címzett megszólítását,
- milyen alkalomból hívjuk meg,
- ki hívja meg,
- pontosan mikorra,
- hova.

ABC Az esemény időpontjának megadásához használd mintának a következő meghívórészleteket! Jegyezd meg a dátumok írásának helyes formáit!

Időpont: 2018. április 5.

Időpont: 2018. 04. 05.

... 2018. április 5-én tartandó ...

2018. április 5–6. között kerül sor ...

2018. április folyamán várjuk visszajelzésüket

2018 áprilisában értesítjük

várhatóan április 5. után értesítjük

2018 nyarán kerül sor

április 1-jei rendezvényünkre

április 1-i rendezvényünkre

április 1-ji rendezvényünkre

2 Legnagyobb ünnepeink alkalmából jókívánságainkat is kifejezzük egymásnak.

a. Figyeljétek meg az alábbi képeslapokat, üzeneteket! Melyik írásmóddal találkoztatok gyakrabban?

ABC

A helyesírási szabályzat szerint az ünnepek neveit kis kezdőbetűvel kell írni, tehát: *karácsony, húsvét, pünkösd, újév* stb.

b. Az ünnepi jókívánságok egyéb szavainak nagy kezdőbetűvel való írását sem indokolja semmilyen szabály. Mit gondoltok, mégis miért fordulhat elő jókívánságokban, képeslapokon gyakran a nagybetűs írásmód?

ABC

Rendszeresen ismétlődő (országos vagy nemzetközi) rendezvények, kiállítások, fesztiválok nevét írhatjuk nagy kezdőbetűvel. Pl. *Kolozsvári Magyar Napok, Ezer Székely Leány Napja.*

3 Gyűjtsetek minél több ilyen rendezvénynevet! Mielőtt összeírnátok, keressetek rá az interneten, hogy a szervezők milyen formában használják!

4 Állítsatok össze egy olyan helyesírási kvízjátékot a következő magyar nyelv napjára (november 13.), amely az ünnepek, dátumok, rendezvények helyesírásáról szól! Használjátok a helyesírási szabályzatot!

kvíz: a szellemi játékok egy formája, amelyben a játékosok egyénileg vagy csoportban kérdéseket igyekeznek megválaszolni. A kvízjáték lehet általános műveltségi vagy egyetlen témakörre vonatkozó.

5 Bogi azon aggódik, hogy szülinapja és névnapja nem kap elég figyelmet. Ő azonban a dátumok és ünnepek helyesírására nem figyelt eléggé. Javítsd a szövegét!

2005 június 5.-én születtem, május 15. van a névnapom. Amilyen peches vagyok, épp valamelyik egybeesik a Csíksomlyói Pünkösdi Búcsúval. Sakkor nem Szülinapom vagy Névnapom van, hanem búcsú. 2016. ősze óta új osztályba járok, ők még nem tudják a szülinapomat. Vajon fel fognak köszönteni?

1 Hogyan köszöntöd fel szívesebben barátaidat jeles napokon: szóban vagy írásban? Miért? Miben különbözik a kétféle lehetőség?

2 Gyűjts jókívánságokat! Mit mondasz annak, aki: ballag; házasodik; születésnapja, névnapja van; utazásra indul; vizsgázni készül; sikeresen érettségizett; kisbabát szült; újév napján meglátogat?

3 **a.** Írjatok egy-egy párbeszédet, amiben elhangozhatnak az alábbi mondatok!

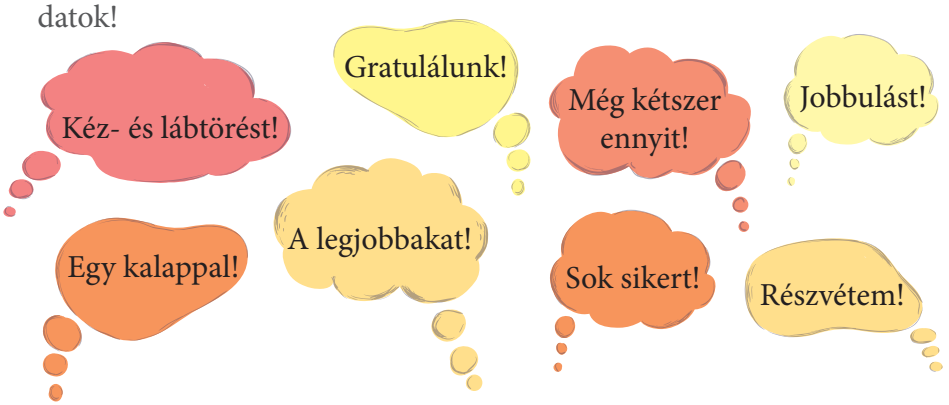

b. Mi a közös a fenti mondatok formájában? Egészítsétek ki őket igékkel (és szükség esetén egyéb szavakkal)!

c. Melyik mondatot nem tudtátok kiegészíteni? Keressetek még példákat olyan mondatokra, amelyeknek a kimondásával tettet hajtunk végre! (Pl. a bocsánatkérés tettét végre lehet hajtani úgy, hogy azt mondjuk: *Bocsánatot kérek!*)

4 A román nyelvben a *La mulți ani!* köszöntési forma számos helyzetben használható. Gyűjtsétek össze ezeket a helyzeteket, és írjátok le, hogy az adott helyzetben magyarul mit mondanánk!

5 A fentiekben sokféle kívánsággal, jókívánsággal találkoztatok. Ezeket különböző módon köszönhetjük meg. Gyűjtsétek össze az általatok ismert megköszönési formákat!

6 Az ünnepek, különleges életesemények életre szóló élményt jelenthetnek. Az általad átélt eseményeket élménybeszámoló formájában oszthatod meg a hallgatókkal/olvasókkal.
Meséld el szóban a legemlékezetesebb születésnapodat osztálytársaidnak! Kezdd azzal, milyen várakozásaid voltak, hogyan készültél rá, majd számolj be időrendben az ünnepség részleteiről, végül foglald össze, miért emlékezetes számodra a nap!

Ünnepeltek

A Lászlók neve, akiknek ünnepére gyűltünk össze, szláv eredetű: a Vladiszláv szó szerint annyit jelent: ‘hatalom’ és ‘dicsőség’. A nevet nálunk kétségkívül Szent László királyunk tisztelete terjesztette el, aki alighanem a legnépszerűbb volt az Árpád-ház magyar szentjei között, s aki a szláv nevet bizonyára lengyel édesanyjától, Richezától (Rikszától) kapta.

Szent Lászlót úgy ábrázolják, mint sok csatában győztes hőst: pajzsán a magyar címerrel, kezében csatabárddal vagy karddal.

Szent László napja a legtöbb vidéken időjósló nap. A kabai juhászok szerint a László-napi időjárás megmutatja a következő hónapok időjárását. Úgy tartják, ha László-napon esik az eső, akkor még hatvan napig esni fog. Csíkszentimrén a Szent László-napi esőzésből nedves időjárásra következtetnek, a csíkkozmásiak szerint ezért igyekezni kell a szénacsinálással, mert az esőzések miatt az Olt mellékéről

mindent elvisz a víz. A kászonfeltíziek pedig a Szent László-napi mennydörgésből gyenge zabtermést jósolnak. Csíkszentsimonban, ahol június 27-én tartják a falu templombúcsúját, a László-nap egyben házasságjósló nap is.

Akiről azt mondják, hogy *felül Lackó (a nyakára)*, az a nyári hőségtől tikkadtan heverészik, lustálkodik. Némely vidéken tágabbá vált a szólás jelentése: nemcsak a nyári mezei munkától elfáradt, hanem általában a dolgozni nem akaró, rest emberrel kapcsolatban használják. Lackó helyett néhol Lacit mondanak, de feljegyezték a szólásnak ilyen változatait is: *Laci ült a hátára, nyakába tette Lackó a kört, hozzákötötte Laci a lovát*, s ezek egyaránt azt jelentik, hogy 'ráunt a munkára, nem akar vagy nem szeret dolgozni, lustálkodik'. Valaha június 27-én és a szomszédos napokban voltak a legfőbb, leghíresebb vásárok, az ott felállított lacikonyhákkal – és az azokban kapható lacipecsenyével – együtt.

(Móser Zoltán: *Ma László napja vagyon*)

1 Ki volt a László név első híres magyar viselője? Fogalmazz meg három kérdést vele kapcsolatban, amire válaszol a szöveg!

2 Milyen jóslások kapcsolódnak László napjához?

3 Nézz utána a saját nevednek! Milyen eredetű, mit jelent, milyen híres emberek viselték ezt a nevet?

4 Gyűjts névnapokhoz kapcsolódó időjóslásokat! Bizonyos jeles napokhoz tilalmak is kapcsolódnak a néphagyományban. Gyűjts ilyeneket!

5 **a.** Olvasd el a következő, Szent László királyról szóló mondákat!

- *A Tordai-hasadék*
- *Szent László pénze*
- *Szent László füve*
- *Szent László és a lányrabló kun*

b. Készíts vázlatot: mit tudtál meg belőlük Szent Lászlóról!

Az alábbi szöveg ***történeti monda***, mivel legfontosabb eleme egy valós történelmi esemény, jelen esetben a székelység tatárok elleni győzelme. A monda ehhez fűz csodás magyarázatot. A történeti mondák gyakran kapcsolódnak egy jeles személyiséghez, királyhoz, esetünkben Szent Lászlóhoz.

Szent László legyőzi a tatárokat

Végighordozták Székelyföldön a véres kardot.

– Jön a tatár! Jön a tatár!

A fegyverbe hívás nyomán gyülekeztek a székely hadak, és megindultak a tatár hordák elé. Amikor a maroknyi sereg szembetalálkozott a tatárokkal, megrettent. Ameddig a szem ellátott, mindenütt ellenség. Annyian voltak a tatárok, mint fűszál a réten.

Megkezdődött az ütközet, egymásnak feszült a két sereg, s egyhamar kiderült, hogy a székelyek nem bírhatnak a hatalmas túlerővel. Lépésről lépésre szorultak hátra, szorultak neki a hegyeknek, hiába küzdöttek vitézül, hiába harcoltak oroszlánként.

S akkor végső kétségbeesésükben kiáltozni kezdtek.

– Szűz Mária, segíts meg! Szent László király, harcolj velünk!

A nagyváradi székesegyházban ekkor tompa nesz támadt, majd kövek csikordultak, s a szent király sírjának márványfedele lassan megemelkedett, s elfordult. Nem volt, aki elámuljon rajta, mert a templom üres volt.

A kétszáz éve halott király fölemelkedett sírjában, kilépett a kriptából, megigazgatta magán ruháját, fegyvereit, s legendás csatabárdját megmarkolva megindult a templom kijárata felé. A mázsás kapuszárnyak hangtalanul kitárultak előtte. Odakinn egy valószínűtlen fényben égő felnyergelt paripa várakozott. A király rápattant, s a ló néhány ugrás után elemelkedett a földről, patáival a levegőt taposva vágtatott a királlyal a város fölött.

A tatárok diadalmas üvöltéssel lendültek előre, az egész sereg megmozdult, nem volt kétséges, ezzel az utolsó rohammal elsöprik a magyarokat.

De az előrelendült had megtorpant, a rendezett sorok fölbomlottak, a tatárok arcán páni félelem.

– Előre! Utánuk! – kiáltották a magyarok, és újult erővel rontottak az ellenségnek. Ők maguk nem láthatták, hogy seregük fölött, vörös paripán egy hatalmas termetű koronás férfi lovagol. Szent László király – mert hiszen ő volt – a tatárok sűrűjébe rontott, s fáradhatatlanul forgatta óriási csatabárdját.

– Segíts, Szent László király – hallatszott újra a székelyek sorai közül, s megkettőzött erővel, bátorsággal vetették magukat a tatárokra.

A tatárok között egyre nagyobb lett a riadalom, egyes seregrészek már megfutottak, hiábavaló volt vezéreik parancsa, szöges korbácsa, futottak a vörös lovon ülő vitéz elől.

– Nyilazzátok le! – ordítoztak a tatárok, és ezer meg ezer íj húrja feszült meg, s felhőnyi nyílvessző szállt a különös lovas felé. De a nyílvesszők úgy hatoltak át rajta, mint a levegőn, a vörös lovas férfi sérthetetlen volt.

Most már a tatár vezéreknek is inukba szállt a bátorságuk, futásnak eredt az egész tatár sereg. A székelyek még jó darabig üldözték a fejvesztetten menekülőket, sokat megölve s foglyul ejtve közülük.

Addigra a vörös lovas, koronás férfi eltűnt a harcmezőről.

A magyarok összeterelték a harcmezőn gazdátlanul maradt lovakat, összeszedték az elszórt fegyvereket, hadizsákmányul ejtették a tatárok hátrahagyott szekereit, kiszabadították a rabszíjra fűzött foglyokat.

A magyar vezér büszkén nézett végig a csatatéren, elvonultak előtte a hadizsákmánnyal telt szekerek, lova lába elé borultak a kiszabadított foglyok, s ott terelgették előtte a hadifogságba esett tatárokat is.

Egy öreg tatár hadifogoly kiugrott a sorból, és így kiáltott a magyar vezérnek:

– Nem a magyar, nem a székely, nem te győztél le minket, hanem az a László, akit segítségül hívtatok.

A nagyváradi székesegyház egyik papja gyanútlanul ment az oltár felé, s döbbenten látta, hogy a szent király sírjának márványfedelét leemelték. Odarohant a sírhoz. Üres. Kétségbeesetten szaladt a püspöki palotába.

– Atyám, eltűnt Szent László királyunk teste.

Nagy felbolydulás támadt a püspöki palotában, a főpap és kísérete sebtiben a templomba sietett. De amire odaértek, a márványlap ismét a helyén volt.

– Esküszöm, az előbb még üres volt a sír – mondta a pap.

– Emeljétek le a márványlapot – rendelkezett a püspök.

A kíséret nekifeszült, s nagy erőlködve leemelték a márványlapot.

A püspök döbbenten látta, hogy a szent király kipirulva fekszik sírjában, homlokán verejtékcseppek fénylenek..., és mintha mosolyogna.

(magyar népmonda)

1 Mit értesz azon, hogy Székelyföldön végighordozták a véres kardot? Hogy fejezi ki ezt másképpen a szöveg?

2 Minek hatására áll újra hadba a halott király? Miért volt szükség rá?

3 Értelmezd a következő kifejezéseket: *inukba szállt a bátorságuk, fejvesztetten menekültek, páni félelem*! Kikre vonatkoznak ezek a szövegben?

4 A *Maros és Olt* mondája kapcsán megállapítottuk, hogy a mondák a valósághoz kötődnek, de csodás elemeket is tartalmaznak. Emeld ki a szövegből a történelmi tényekkel bizonyítható részeket! Keresd ki azokat is, amelyek nem valószerűek, csodásak!

5 Mi a csodatétel bizonyítéka a nagyváradi templomban?

6 Képzeld el, hogy te vagy a nagyváradi pap, aki a tatár veszedelem közepette üresen találta Szent László sírját, majd a püspökkel és kíséretével újra meglátogatta a sírt. Írj élménybeszámolót ennek a jeles napnak az eseményeiről! Vedd sorba az eseményeket! Kezdd a legkorábbival, haladj a legkésőbbi felé!

7 **a.** Olvasd fel az alábbi mondatot! Jelöld a hangsúlyokat a tanult módon!

Szent László legyőzte a tatárokat.

b. Megfelelően hangsúlyozva olvasd fel az alábbi mondatokat is! Jelöld a leghangsúlyosabb szót! Karikázd be az igét!

Szent László győzte le a tatárokat, nem Mátyás király.

Szent László legyőzte a tatárokat, nem igaz, hogy vereséget szenvedett.

A tatárokat győzte le Szent László, nem a törököket.

A fenti mondatokban láthattátok, hogy a leghangsúlyosabb szó mindig az ige előtt állt. Ha valamire kitüntetett figyelmet szeretnénk irányítani (például egy szembeállítás miatt), azt hangsúllyal szoktuk kiemelni. Ha nem maga az ige a mondathangsúlyos szó, akkor az igét közvetlenül megelőző szó első szótagjára esik a mondat legerősebb nyomatéka.

Váltakozás és ismétlődés

Az ünnepek szabályos időközönként ismétlődnek, hétköznapokkal váltakoznak, megadva életünk ritmusát.

1 Keress olyan elemeket, amelyek szabályosan ismétlődnek, visszatérnek

- a természetben;
- az emberi testben, az ember életmódjában;
- az iskolai és családi életben.

2 Keress ismétlődéseket és váltakozásokat az alábbi képeken!

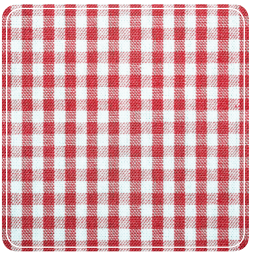

3 **a.** Milyen szabályos ismétlődéseket fedezel fel az alábbi versben?
b. Egészítsd ki a verset a hiányzó helyeken a megadott szavak valamelyikével! Indokold választásod!

Weöres Sándor: Égi csikón léptet a nyár

Égi csikón léptet a nyár,
tarka idő ünnepe jár,
táncra való, fürdeni jó,
nagy hegy alatt hűsöl a tó.

Hogyha kijössz, messzire mégy,
hogyha maradsz, csipdes a .....
Habzik az ég, mint tele-tál,
tarka ..... szőttese száll.

pók, szúnyog, légy *ég, idő, fellegek*

c. A jelentésen kívül mire figyeltél még a megfelelő szó kiválasztásakor?

A ..... szónál a sorvégi magánhangzók összecsengése segített. Mivel az első szakasz páros rímekbe van szedve (a a b b), feltételezhetjük, hogy a második is. Így a *mégy* szóra rímelő szót választjuk ki: *légy*.

Lehetséges rímképletek még:
a a a a (bokorrím)
a b a b (keresztrím)
x a x a (félrím)
a b b a (ölelkező rím)

d. Figyeld meg a vers rímelését (szavak hangzása, hosszúsága, jelentése)! Milyen hatása van?

A ..... szónál az *idő* az eredeti változat, erre a sorok hosszúságából lehet következtetni: minden sor nyolc szótagos.

e. Olvasd el hangosan a verset, hagyd érvényesülni a ritmusát! Hol érzel szünetet a sor közben?
Vontatott vagy pörgős a ritmus? A vers szövegéből milyen szavak támasztják alá válaszodat?
f. Hallgasd meg a vers zenés feldolgozásait! (Rákereshetsz a világhálón.)
Olyan a ritmusuk, amilyenre a felolvasásod alapján számítottál? Kifejezik a vers hangulatát? Melyik előadást tartod találóbbnak a vershez?

g. Válaszd ki kedvenc sorodat a versből! Milyen színeket és formákat idéz fel benned? Készíts illusztrációt a sorhoz, amely a színek és formák ritmusára épül!

Ajándékozás

Nemes Nagy Ágnes: Köszöntő

Névnapodra mit vegyek?
Vegyek húzós egeret?
Vonatot és síneket?
Kék építő-köveket?

Nem, már tudom mit vegyek:
néked tavaszt rendelek,
bodzafát és kék eget,
rajta csokros felleget.

Megrendelem jó előre
a virágot a mezőre,
tél után a lomb-nyílást,
betegségre gyógyulást.

És ha meglesz egy napon:
bedobom az ablakon.

1 Mi a közös az első szakaszban felsorolt játékokban? Mivel tudnád még folytatni a sort?

2 **a.** Melyek azok az ajándékok a versben, amelyek természetüknél fogva lesznek, nem az ember hozza létre őket?
b. Milyen szavak segítségével tudja ajándékozható dolgokként bemutatni ezeket a vers beszélője?

3 **a.** Rangsorold a versben felvetett ajándékötleteket aszerint, hogy mennyire tartja értékesnek a beszélő!
b. Szerinted mi hiányozna a címzettnek legjobban a felsorolt ajándékok közül, ha nem lenne?

4 Figyeld meg, hogyan tervezi átadni az ajándékot a beszélő! Miben különbözik ez a megszokott ajándékozási módtól? Milyen kapcsolatot feltételez a beszélő és a címzett között?

Az ajándékba kapott tárgyak gyakran okoznak fejtörést: vajon hogyan is kell használni, mire kell figyelni? Erre nyújt megoldást a ***használati útmutató.*** Az alábbiakban egy festékgolyós (paintball) pisztoly használati útmutatójából olvashatsz részletet.

1. 8 évnél idősebb gyermekeknek ajánlott. Ennél fiatalabb személyeknek nem szabad a használat környezetében tartózkodni.
2. Gyermekek felnőtt személy felügyelete mellett használják a terméket.
3. A terméken tilos bármilyen módosítást vagy átalakítást végezni.
4. Mindig viseljen védőszemüveget! Védőszemüveg viselete kötelező minden személynek, aki a játéktér közelében tartózkodik.
5. Ne célozzon állatokra, más személyekre! A játékterületet mindig úgy válassza ki, hogy senkinek ne okozhasson sérülést!

6. Ne használja a terméket állatok idomítására!
7. A golyók nem alkalmasak fogyasztásra. Ha a golyókban lévő folyadék szembe kerül, azonnal öblítse ki pár percen keresztül tiszta vízzel, és azonnal forduljon orvoshoz!

8. Ne célozzon arcra és közeli célpontokra! Kizárólag távoli célpontokra lőjön!

9. A termék kizárólag kültéri használatra alkalmas.

10. A golyók csak akkor jelölnek találatot („repednek szét”), ha kemény felületet találnak el.

11. Használat után tisztítsa meg a játékterületet a golyók maradványaitól! A foltokat törölje le meleg szappanos vízzel!

12. A golyókat 16–26 °C közötti hőmérsékleten tárolja, megőrizve ezzel a minőségüket!

13. A termék biztonságos és rendeltetésszerű használatáért minden felelősség a felhasználót terheli. [...]

(www.tvproducts.hu)

1 Válaszolj a kérdésekre a szöveg alapján!

- Hány éves kortól használható a játék?
- Kinek kötelező a védőszemüveg viselése?
- Mi a teendő, ha a golyóban lévő folyadék szembe kerül?
- Mikor repednek szét a golyók?
- Mivel törölhetők le a golyók által hagyott foltok?
- Milyen hőmérsékleten kell tárolni a golyókat?

2 Igazak vagy hamisak a következő állítások?

Kizárólag távoli célpontokra szabad célozni.	I	H
A termék biztonságos használatáért a gyártó felelősséget vállal.	I	H
A terméket állatok idomítására is lehet használni.	I	H
Gyermekek csak felnőtt felügyelete mellett használhatják a terméket.	I	H

3 Keress olyan mondatot, amely:

- tájékoztatja a vásárlót, tényt közöl;
- utasítja a vásárlót, hogy valamit tegyen;
- utasítja a vásárlót, hogy valamit ne tegyen.

4 Olvasd fel hangosan a kiválasztott mondatokat! Figyeld meg a hanglejtésüket!

Az előző utasításszövegben pontvégű és felkiáltójel-végű mondatokat találunk. Az előbbinek a hanglejtése enyhén ereszkedő.

Ezeket ***kijelentő mondat***oknak nevezzük. A tájékoztatás mondatformája jellemzően kijelentő mondat.

Az itt látott felkiáltójel-végű mondatokat meredekebben ereszkedő hanglejtéssel ejtjük, ami többnyire nagyobb hangerővel is társul. Ezek ***felszólító mondat***ok. Ahogy a fenti szöveg is mutatja, ez az utasítás, tiltás, parancs, figyelmeztetés stb. jellegzetes mondatformája.

A kijelentő és felszólító mondatokat, valamint a korábban megismert felkiáltó és kérdő mondatokat ***mondatfajták***nak nevezzük.

5 A használati útmutató utasításai ismeretlenek számára íródtak. Ezt tükrözi a megfogalmazás is. Ennél tapintatosabban (kérés), de erélyesebben (parancs) is kifejezhetjük magunkat a helyzettől és a beszélők közötti kapcsolattól függően.

Írjatok egy-egy párbeszédet, amelyben az alábbi felszólító mondatok elhangozhatnak! Derüljön ki a szövegből, hogy ki kinek, milyen helyzetben mondhatja ezt éppen így!

Tedd fel azonnal a védőszemüveget!

Kérlek, tedd fel a védőszemüveget!

Könyörgöm, tegye fel a védőszemüveget!

6 **a.** Keress olyan mondatokat a használati utasítás szövegéből, amelyek tiltást fejeznek ki! Írd a táblázat megfelelő oszlopába!

Felszólító mondattal	Egyéb mondattal

b. Honnan tudod egyik, illetve másik esetben, hogy tiltásról van szó?

7 Egy jótékonysági akció keretében elajándékozod kedvenc kisiskolás kori játékodat. Készíts öt pontból álló használati utasítást az új tulajdonos számára!

Nádas Péter: Hazug, csaló

Akkor tavasz volt, s már tudtam írni.

Amikor mentem az iskolába, láttam valami furcsát. Egy nagy, fekete kocsiban valami sűrű, fekete massza főtt. Fával tüzelték a kocsit, és a masszát beleengedték a talicskába. Büdös volt. Akkor még nem tudtam, hogy ez a szurok. De érdekes volt nézni, ahogyan az utat csinálták vele. És ahogy kihűlt. Mentem az iskolába.

Aztán az első szünetben eszembe jutott, hogy mégis jobb lenne az útépítőket nézni, mint itt üldögélni, hiába. Hiszen írni már tudtam. Egy lapot kitéptem a füzetemből, s a következőket írtam a lapra:

KEDVES TANITÓNÉNI
KÉREM HOGY ENGEDJE EL
FIAMAT MERT MA VAN
A SZÜLETÉSNAPJA ÉS
AZT AKARJUK ÜNNEPELNI

És aláírtam az apám nevét. Szép, nyomtatott betűkkel.

Amikor megkezdődött az óra, a cédulát kivittem a tanító néninek. A tanító néni elolvasta, bólintott, és megengedte, hogy hazamenjek. Boldog voltam. És nem mentem haza. Órákig álltam a járda szélén, egészen addig, míg a munkások abba nem hagyták a munkát, és mosakodni nem kezdtek; derékig meztelenül, egy bádoglavórban, a nyitott ajtajú szerszámosbódé előtt. Nagy kannákból csorgatták egymás karjára a vizet. De ez már nem érdekelt úgy. Csak az, hogyan lesz a fekete masszából az út. Azt hiszem, még ma is egészen jó útépítő lennék, ha szükség lenne rám. Mindent jól megjegyeztem. Minden mozdulatot. Még a mosakodást is.

Este csöngettek. Engem küldtek a szüleim, nyitnám ki az ajtót. Egy elegáns hölgy állt a sötét lépcsőházban. Kalapban, s a kezén kesztyű. Nagyon hasonlított a tanító nénire, de a tanító néni soha nem hordott ilyen elegáns ruhát. Egyszerű ruhákban járt. És valahogy olyan hihetetlennek tűnt, hogy a tanító néni áll itt. És ő csengetett.

De mégis. Kesztyűs kezével végigsimította a hajamat, aztán kicsit erősebben megszorította a nyakam. Ahogy a tanító néni szokta. Aztán átnyújtott egy tábla csokoládét. De miért? És mondta, hogy szeretettel üdvözöl a születésnapomon, és mondta, hogy gondolta, meglátogat a születésnapom alkalmából, és szeretne együtt ünnepelni velünk, és ezért vette föl ezt a szép ruhát, és ezért vette fel a kalapját, és ezért hozta a csokoládét is, mondta a tanító néni, és olyan vidáman nevetett, ahogy az ember ünnepélyes alkalmakkor nevet.

Álltunk a sötét előszobában.

Az ajtó még mindig nyitva volt, mert nem tudtam becsukni. Valahogy nem tudtam megmozdítani a kezem, pedig tudtam, hogy az ajtót be kéne csukni. És nem tudtam semmit mondani. Pedig tudtam, hogy azt kéne mondanom, hogy köszönöm, és azt kéne mondanom, hogy tessék bejönni. De nem tudtam semmit mondani. A tanító néni úgy csinált, mintha ezt észre sem venné. Pedig láttam, hogy észreveszi. De könnyedén elindult az előszobában, mint aki már sokszor járt nálunk.

Az ajtó alatt kiszűrődött a fény. A tanító néni magas sarkú cipője kopogott az ajtó felé, aztán megállt, s kesztyűs kezével az ajtón kopogott. Nem az ujját görbítette be, hanem finoman ugyan, de az egész öklével kopogott. Az ajtót kinyitotta, s még egy pillanatig várt a fényben, hátha én is utánamegyek. De nem tudtam megmozdulni. Pedig szerettem volna, ha nem megy oda be, vagy ha történik valami más. Aztán az ajtót becsukta.

És a sötét előszobában csak az a keskeny fénycsík maradt, ami az ajtó alól kijött. Úgy éreztem, hogy ott rögtön valami szörnyűség történik. Ott, ahonnan az a fény kijön. Valami olyan szörnyűség, amit elképzelni sem tudok. Próbáltam elképzelni. De csend volt. Mintha a szüleim nem is lennének a szobában, s a tanító néni se ment volna oda be. Talán nincs is senki a szobában. Csak a fény, ami kijön. Ám a kezemben ott volt a születésnapi csokoládé. Pedig nekem ma nincsen születésnapom. Majd csak lesz. Valamikor. Még várni kell rá.

Beszaladtam a fürdőszobába. Az ajtó hangosan csapódott. Rájöttem, hogy azért csapódott ilyen hangosan az ajtó, mert én csaptam be

magam mögött. De nem tudtam megnyugodni. Itt még sötétebb volt. A kezemben puha lett a csokoládé. Belebotlottam a kádba. A tenyerem megérezte azt a rést a kád és a fal között, ahová fürdés közben mindig benéztem, s hiába néztem, mert nem lehetett belátni az aljára. Ez egy nagyon mély rés volt. Ez a rés segít. A csokoládét bedobtam ide a résbe, de sajnos koppant egyet a kád mögött, ezt jól hallottam, pedig nem akartam hallani ezt a koppanást, mert azt szerettem volna, ha egészen a földszintig vezet a rés, s a csokoládé leesik.

A csokoládé a kád mögött; ez így még rosszabb volt.

Futottam tovább, a szobámba, s itt is nagyot csattant az ajtó, mert becsaptam, pedig most nem szabadna csapkodni az ajtót, hanem nagyon csendesen, a sötétben, a tárgyak között elbújni valahová. Álltam a szobában, mozdulatlanul. Olyan mozdulatlanul, mintha nem is lennék.

Voltam. Mert a szomszéd szobából áthallatszott a beszélgetés, meg halk nevetések, de hiába füleltem, nem hallottam, hogy mit beszélnek. És miért nevetnek?

És ez a szörnyűség nem akart elmúlni. És a csokoládé a kád mögött. Reszkettem is. Hiába féltem, mert nem jött senki sem.

Még ma sem tudom, hogy mitől féltem ennyire. És arra sem emlékszem, hogyan kerültem aztán a szoba közepéről az ajtóhoz, s még mindig reszketve, de azért már bátrabban, hogyan szorítottam az ajtóra a fülem. Nem tudom, mitől félhettem így, hiszen a szüleim soha nem vertek meg, és soha nem büntettek. Talán nem is tőlük, hanem magamtól féltem, miközben magamért reszketve az ajtóra szorítottam a fülem? Ma sem tudom.

Az ajtó másik oldalán nem volt semmi izgalom. Olyan nyugodt beszélgetés. Mintha a tanító néni nem is lenne ott. Vagy ha ott van, akkor is olyan ez a beszélgetés, mint minden este. Olyan álmosítóan nyugodt. Amitől el lehet aludni, mintha mese lenne. És halkan lenyomtam a kilincset. Hunyorogva léptem a kivilágított szobába.

A csillár esti fénye. Teáztak. Mosolyogtak. Mintha nem történt volna semmi. Mintha észre sem vennék, hogy bennem most mi történt. Mintha nem látnák, hogy az asztalhoz sompolygok, a fotel karfájára ülök, és óvatosan az anyám keze alá hajtom a fejem.

És az anyám keze megsimogatta a kezem. És a fejem. Csak úgy, mellékesen, beszéd közben. De aztán elhúzódtam. De beszéltek hozzám, és én is mondani tudtam valamit. Csak erről a születésnapomról nem beszélt senki.

Elment a tanító néni, és minden olyan maradt, mintha ma éppen olyan este lenne, mint más estéken. Vacsoráztunk. Mosakodtam. Lefektettek, de az anyám nem mesélt, és én nem mertem kérni, hogy meséljen. De megcsókolt. És ez is olyan volt, mintha előtte mesélt volna már.

Mégis minden megváltozott.

Ma sem tudom, hogy miről beszéltek a szomszéd szobában. De nem is fontos.

És az a csokoládé, ott a kád mögött? A következő takarításkor előkerült? Vagy tényleg olyan mély lett volna az a rés? Még sokáig figyeltem, hogy mi lesz. Mert a csokoládét nem tudtam kivenni a kád alól. De nem lett semmi.

Az olvasott szöveg ***novella***, amely egy rövid terjedelmű, prózai formájú elbeszélő alkotás kevés szereplővel. Főhőse hétköznapi ember, a történet az ő életének egy jelentős eseményét mutatja be.

1 Ki a történet főszereplője? Hány éves lehet? Miből következtetsz erre?

2 Mit gondolsz, tudta a főszereplő kisfiú, hogy hibát követ el, amikor az édesapja nevében levelet írt a tanító néninek?

3 Mit gondolsz, miért engedte el a tanító néni a kisfiút? Fogalmazd meg 5-6 mondatban a tanító néni gondolatait, amikor a kisfiú kiviszi a cetlit!

4 Mi a véleményed, jól döntött a tanító néni? Miért?

5 Mit gondolsz, mi történt a szobában? Miről beszélgettek a szülők és a tanító néni? Írd meg a párbeszédet!

6 Mit gondoltak a szülők a fiukról a történet végén? Este, a kisfiú lefektetése után megbeszélték a történteket. Írd meg a párbeszédet!

7 Kinek a nézőpontjából ismerjük meg a történetet?

a. Keressetek olyan helyeket a szövegben, ami arra utal, hogy sok mindent nem tudunk meg abból, ami történt!

b. Keressetek olyan részleteket is, amelyeket csak az elbeszélő tudhat, senki más!

c. Keressetek utalást arra a szövegben, hogy a gyereknek és a felnőtt főszereplőnek/elbeszélőnek a látásmódját, tudását is megismerheti az olvasó!

A történet egyes szám első személyben íródik, egy énelbeszélő mondja el gyermekkori történetét. Az elbeszélő korlátozott tudású, hiszen a történteknek számos olyan részlete van, amit nem tudhat, így elbeszélni sem tudja. Ez az elbeszélő azonban nem azonosítható a szerzővel még akkor sem, ha a szerző beépíti saját élményeit, emlékeit, élettapasztalatait.

a. Alkossatok csoportokat, majd válasszatok egyet az alábbi feladatok közül:

- Írjátok meg a történetet a tanító néni nézőpontjából!
- Írjátok meg a történetet a szülők nézőpontjából!

b. Milyen újdonságokat mutattak meg írásaitok az eredeti szövegben megismert történethez képest?

8 **a.** A főszereplőt a szurok csábítása indítja el a csalás útján. Keress további példákat a sötét, a fekete szín megjelenésére! Mit jelképezhet ez a szín?

b. Ha a szurok a csábítás, mi a szerepe a csokoládénak a történetben? Mit tesz vele, hogyan gondol rá a főszereplő?

9 Miért fontos ez a történet a főszereplő életében?

10 Miért kaphatta a szöveg ezt a címet, hogy *Hazug, csaló*?

Ünnepi lakomák

1 Ünneplésünkhöz szervesen kapcsolódik a főzés, az étel felszolgálása és közös elfogyasztása. Az ünnepi asztalnál a házigazdának vagy megbízottjának a feladata, hogy kínálja az ételeket, italokat.

a. Szerinted miről szólhat egy *Kínálgató* című szöveg? Olvasd el József Attila ilyen című versét!

József Attila: Kínálgató
(részletek)

Ne feledd, hogy régi szabál:
Csak mértékkel egyél, igyál.
Kövérség korai vénség,
Tehát móddal ó vendégség.
Az angyalok sose esznek
Mégis gyönyörűek lesznek.

PULYKAMELL JÓASSZONYMÓDRA
Pulykamelltől hull a hajad,
Jobb tehát, ha tálban marad.

UBORKA- ÉS SALÁTAFÉLÉK
Lúdtalpat kapsz uborkától
Ne is égy belőle mától.

b. Mire biztatnak a vers sorai? Hogy viszonyul ez a címhez?

2 Írj egy kétsoros „kínálgatót” kedvenc ételedről József Attila stílusában! Tartsd a rímet és a ritmust is!

3 József Attila előbb idézett verse az alkalmi versek közé tartozik, mivel konkrét alkalomra született, egy ünnepi vacsorára, melyet nővére és annak férje rendezett előkelő vendégeknek. Alkalmi vers kapcsolódhat ünnepekhez, jeles napokhoz, évfordulókhoz, családi eseményekhez.

Idézzetek fel olyan ünnepeket, amelyekhez hozzátartozik a versmondás!

Csokidarabos muffin

25 perc
(előkészület: 10 perc; sütés: 15 perc)

Hozzávalók/6 adag

- 100 g vaj (olvasztott)
- 220 g cukor
- 2 db tojás
- 150 g joghurt (natúr)
- 5 ek tej
- 280 g finomliszt
- 4 tk sütőpor
- 150 g étcsokoládé (apróra vágott vagy csokicsepp)

Elkészítés

A cukrot és a vajat habosra keverjük.

Hozzáadjuk a tojást, a joghurtot, a tejet, a lisztet, a sütőport, és sima tésztát keverünk belőle.

Belekeverjük a csokidarabokat, majd a tésztát muffinformákba öntjük.

Előmelegített sütőben megsütjük.

(www.nosalty.hu)

1 Melyik hozzávaló kerül legkésőbb a tésztába?

- vaj
- sütőpor
- csokidarabok

2 Igazak vagy hamisak az állítások?

Először a cukrot a tojással kell elkeverni.	I	H
A sütőt elő kell melegíteni sütés előtt.	I	H
A csokidarabokat a muffin tetejére kell szórni.	I	H
A vajat a masszába kerülés előtt felolvasztjuk.	I	H

3 Milyen háztartási eszközökre nincs szükség a fenti sütemény elkészítéséhez?

mérleg, evőkanál, nyújtófa, sütő, tepsi, reszelő, muffinforma, tál, daráló

4 Olvassátok el az alábbi rövid beszélgetéseket! Ha így fogalmazunk, mi derül ki a válaszokból azon kívül, hogy a sütemény megsült és szép?

– Megsült jól a sütemény?
– Megsülni megsült.

– Olyan szép lett a süti, mint a képen?
– Hát szépnek szép lett.

5 Olvassátok fel az alábbi mondatokat! A két mondat első része írásban teljesen megegyezik. Mi a különbség a felolvasásuk módjában?

Lisztet adtam hozzá, elkevertem, formába öntöttem.
Lisztet adtam hozzá, a sütőpor viszont kimaradt.

6 **a.** Az alábbi párbeszédek a cukrász és a kukta között zajlanak le. Olvassátok fel őket úgy, hogy a válaszokból a hallgató azt érthesse, hogy a sütemény végül nem sikerült! Figyeljetek a hangsúlyra, hanglejtésre!

– A cukrot és a vajat habosra keverted?
– A vajat habosra kevertem...

– Adtál hozzá lisztet és sütőport?
– Lisztet adtam hozzá...

– Előmelegített sütőben sütötted 15 percig?
– 15 percig sütöttem…

b. A mondatok felolvasásai közben arra gyanakodhatunk, hogy a kukta folyamatosan elhallgat valamit a cukrász elől. Egészítsétek ki a kukta mondatait a lehetséges, ki nem mondott részekkel!

A kukta mondatai mindig egy sajátos hanglejtést követnek. Ezt így rajzolhatnánk le:

Lisztet_ adtam hozzá.

A *lisztet* részt, ahogy az ábrán is látszik, ilyen éneklően emelkedő dallammal ejtjük. Utána rövid szünetet tartunk (ezt jelöli az alulvonás: _). A szünetet követő részben az első szótagra erős hangsúlyt teszünk.

7 **a.** Mi nehezíti meg a megértést az alábbi recept olvasásakor?

Végy körtvélyt, hámozd meg, s metéld négy darabokra. Hánd vajba, rántsd meg benne. Azután tedd egy csuporba, főzd meg édes mustban, melyet megforraltak. Tégy fahajat s ánizst belé.

(Bornemisza Anna szakácskönyve 1680-ból)

b. Próbáld kikövetkeztetni az ismeretlen szavak, szóalakok jelentését! Ha nem sikerül, nézz utána Zaicz Gábor *Etimológiai szótár*ában!

c. Szerinted mit nem értenének Bornemisza Anna egykori olvasói a muffinreceptből?

8 Hasonlítsd össze a két receptet!

- Milyen mondatfajtákat használ? Segítenek-e az írásjelek?
- Mennyire pontosan adja meg a hozzávalókat?

A recept alapján készülő étel sikeréhez fontos, hogy a hozzávalók mennyiségét pontosan ismerjük. A hanyagul leírt számok nagy galibát okozhatnak, ha félreolvassuk. Ezért nem árt tudni, hogy írjuk le betűkkel a számokat.

Egybe kell írni: 1-től 2000-ig minden számot: pl.
harmincnégy, ötszázegy, ezerkilencszáznegyvenkettő.
2000 fölött csak a kerek számokat írjuk egybe: pl.
ötezer, négyszázezer, kilencmillió.
Kötőjellel kell írni a 2000 fölötti nem kerek számot a szám végétől számított hármas tagolás szerint: pl.
2001 – *kétezer-egy*, 4 631 – *négyezer-hatszázharmincegy*,
504 315 – *ötszáznégyezer-háromszáztizenöt.*

9 Az alábbi ételek egy-egy ismert ember családnevét tartalmazzák:

Pálffy-rostélyos
Kossuth-kifli
Esterházy-torta
Széchenyi-lepény

Nézz utána, hogyan készülnek ezek az ételek, és kik voltak a névadók!

Kossuth Lajos

Esterházy-kastély Fertődön

gr. Széchenyi István

Feltűnő, hogy olyan betűk, betűkapcsolatok szerepelnek a fenti családnevekben (pl. *y, th, ch* stb.), amelyeknek megfelelő hangokat a mai helyesírás szerint másképp jelölnénk (pl. *i, t, cs*). A családneveket azonban néha nem a kiejtés szerint kell írni, hanem úgy, ahogy az a hagyományban fennmaradt. A helyesírásban ezt nevezzük a ***hagyomány elvé***nek.

10 Gyűjts még olyan családneveket, amelyeket a hagyomány elve szerint írunk! Van-e régies írásmódú családneve valakinek az osztályban, iskolában, településeteken? Az utcák, terek, épületek névadói között? Az írók, költők között, akiktől olvasol?

1 Tekintsd át figyelmesen az alábbi plakátot, és olvasd el a hozzá kapcsolódó hírt!

A Gyerekmosoly Alapítvány kezdeményezésére több csíkszeredai cukrászdában lehet március 25. és április 10. között sütijegyet vásárolni, hogy azzal rászoruló gyerekek meglepetéséhez járulhassanak hozzá a segíteni vágyók.

(www.helyihirek.ro)

a. Mi az, ami elsőként feltűnik a plakáton? Miért?
b. Aki meg szeretne hívni sütizni egy rászoruló gyereket, annak mit kellene tennie a plakát szerint?
c. Ha Csíkszeredában járnál, részt vehetnél még az akcióban?
d. Ki indította a jótékonysági akciót? Nézd meg, a plakáton hogy van feltüntetve!

2 Ha településeden lenne lehetőség ilyen típusú jótékonyságra, csatlakoznál-e? Miért?

3 Mit gondolsz, értenék-e egy csíkszeredai cukrászdában, ha *almás tésztát* vagy *muroktortát* kérnél? Hát nálatok? És Budapesten?

4 Találjatok ki közösen olyan jótékonysági rendezvényt, amellyel rászorulókon segítenétek! Készítsétek el a plakátját is!

Plakáton vagy más nyomtatványon előfordulhat, hogy hosszabb szavakat el kell választani. Az automatikus elválasztás nem mindig ismeri fel, melyik szabályt kell alkalmazni, ne bízz benne vakon! Ismerd a szabályokat!

5 **a.** Válogass az alábbi szavak közül példákat a megadott szabályokra! Amelyik szabályt már ismerted, az elé tegyél pipát, amelyiket nem, oda felkiáltójelet!

szend-vics, ta-xi, pe-ches, masz-sza, a-rany-al-ma, sü-te-mény, te-a, Szé-che-nyi, Bá-tho-ri

- Ha két magánhangzót jelölő betű áll egymás mellett, a szót elválaszthatjuk a kettő között:
- A két magánhangzó között álló egyetlen mássalhangzót jelölő betűt elválasztáskor a következő sorba visszük át:
- Ha két magánhangzó között több mássalhangzó áll, csak az utolsó mássalhangzót jelölő betűt visszük át a következő sorba elválasztáskor:
- A kettőzött többjegyű betűk elválasztásakor az elválasztójel előtt és után is ki kell írni a mássalhangzót jelölő betű mindkét jegyét:
- A két szóból összetett szavakat a szavak határán választjuk el:
- A hagyományos írásmódú családnevek esetében a régies betűk írásjegyeit nem választjuk el egymástól:
- Az *x*, bár két hangot jelöl (*k* + *sz*), szóelválasztáskor úgy járunk el vele is, mint az egy mássalhangzót jelölő betűkkel:
- A *ch* betűkapcsolat elemeit soha nem választjuk el egymástól, mivel együtt jelölik a [*h*] hangot:

b. Keress további példákat az egyes szabályokra!

A fejezet végi értékelő feladatokat lásd a 215. oldalon.

ÁLMOK ÉS ÁLOMVILÁGOK

Én és az álmok

Ha álmodunk, okosabbak leszünk

Nem véletlenül mondják: aludj rá egyet. Az alvás után ugyanis rendszerezettebbé és könnyebben értelmezhetővé válnak gondolataink.

Amerikai kutatók bebizonyították, hogy tényleg jót tesz, ha „alszunk rá egyet". Egy összetett feladat vagy tudásanyag elsajátítását követően az alvás – és az álmodás – segíti az agyat annak értelmezésében és rendszerezésében.

A Harvard Medical School kutatói 99 önkéntest kértek meg arra, hogy üljenek számítógépes képernyő előtt, és véssék be agyukba egy háromdimenziós útvesztő képét. Öt óra elteltével el kellett találniuk

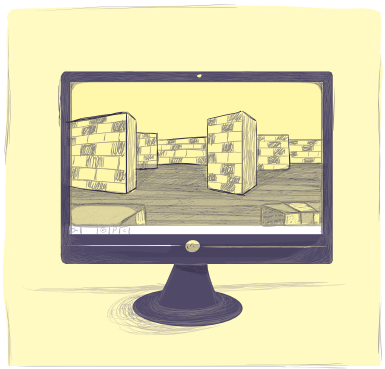

a célponthoz, miután kirakták őket a virtuális labirintus egy tetszőleges pontján.

Azok a résztvevők, akik a feladat elsajátítását követően szundíthattak egyet, és eközben álmodtak a feladatról, kevesebb idő alatt értek célba – írják a kutatók a *Current Biology* című folyóiratban. Ők tízszer jobb teljesítményt nyújtottak, mint azok, akik ébren maradtak vagy nem álmodtak. Az eredmény arra enged következtetni, hogy jobban teljesíthetnek azok, akik munka közben alhatnak egyet feladatukra.

Robert Stickgold professzor, a kutatás vezetője úgy nyilatkozott a *The Daily Telegraph* című brit lap internetes kiadása szerint, hogy miután csaknem száz éve vitatkozunk az álmok szerepén, végre kiderült, hogy segítségükkel dolgozza fel, építi be és érti meg agyunk az új információt. Az álmok bizonyítják, hogy az alvó agy is több síkon dolgozik az emlékeken, jelzik, hogy az agy más, tudat alatti részei keményen dolgoznak a feladat megoldásán, és az álmok voltaképpen e folyamat mellékhatásai.

Stickgold professzor szerint a jelenség segítségével javíthatjuk a tanulás és az emlékezet hatékonyságát. Például jobb, ha este, közvetlenül alvás előtt keményen tanulunk, mintha délután tesszük, illetve ha szundítunk egyet egy intenzív délutáni tanulást követően.

(www.nyest.hu)

1 Milyen helyzetekben szoktuk mondani, hogy „aludj rá egyet”?

2 Mit vizsgáltak a Harvard Medical School kutatói a kísérletük során?

3 Milyen feladatot kellett teljesíteniük a kísérletben részt vevő önkénteseknek?

4 Hogyan teljesítették a feladatot azok a résztvevők, akik szundíthattak egyet a feladat elsajátítása után?

5 IGAZ vagy HAMIS?

a. A feladat elsajátítása után három órával kellett a résztvevőknek célba érniük a virtuális útvesztőben.

b. Akik nem álmodtak, nehezebben teljesítették a feladatot, mint akik álmodtak róla.

c. A kutatásról a *Current Biology* és a *The Daily Telegraph* munkatársai is beszámoltak.

6 Robert Stickgold professzor szerint miért fontos a szövegben leírt kutatás?

7 Mikor szoktatok tanulni? Tapasztaltátok-e már, milyen hatással van a tanulásra az alvás? Milyen tapasztalataitok vannak? Ti próbáltátok-e vagy kipróbálnátok-e a Stickgold professzor által javasolt tanulási programot? Miért?

8 Írjátok meg egy szülő és egy gyerek képzeletbeli beszélgetését, amelyben a gyerek a Harvardon zajló kutatásokra hivatkozva lefekvés előttre halasztja a tanulást!

9 Fogalmazzatok meg három kérdést, amit feltennétek egy szakértőnek, aki az álmokkal foglalkozik, és sokat tud róluk!

Balázs Imre József: Álomháló

Van nekem egy álomhálóm,
Jól jön, hogyha álmom várom.
Hogy ne várjak hiába,
Felkötöm a csillárra.
Hogy jól aludjam éjjel,
Markolom fél kézzel.
Ha arra jár egy álom,
Megfogja a hálóm,
S nem szabadul belőle –
Ez a dolog előnye.
Hogyha nem jön egy sem,
Mindhiába fekszem,
Kezem zsibbad átfázva –
Ez a dolog hátránya.

1 Szerintetek mennyi idős lehet a fenti szöveg beszélője? Miből derült ez ki számotokra?

2 Magyarázzátok a szöveg alapján, mire jó egy álomháló! Mi az előnye, mi a hátránya?

3 Hogyan viszonyul ehhez a témához a beszélő? Mit tudunk meg a gondolatairól, érzelmeiről?

4 Készítsetek illusztrációt a versben megjelenő álomhálóról és arról, hogy hogyan alszik vele a vers beszélője!

5 Ti szeretnétek-e álomhálót? Miért?

6 Írjatok le egy érdekes álmot elbeszélő szöveg formájában! A címe legyen: *Ezt fogta az álomhálóm*!

Egy sajátos álomvilág

Varró Dániel: *Túl a Maszat-hegyen*

1 Gyűjtsétek össze az *álom* és a *mese* közös vonásait és különbségeit!

2 Az eddigi tapasztalataitok alapján mit feltételeztek arról a szövegről, amiről azt tudjátok, hogy mese? Milyen elvárásaitok vannak vele szemben?

3 **a.** Az alábbi idézet szerint miért olvasnak az emberek mesét?

„Talán, mióta ember él a földön, azóta hajtja fejét álomra a mese megnyugvásával, vagy egyszerűen csak elidőz néha a jó és a rossz harcán, hogy majd azzal a hittel feltöltődve élje tovább mindennapjait, hogy van igazság, van szépség, van jobb jövő."

(Vámos Ágnes)

b. Egyetértetek-e a fenti állítással?

Az alábbi sorok Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* című kötetének előhangjából származnak. Olvassátok fel kifejezően, megfelelően hangsúlyozva a szöveget!

Kedves kis olvasók, sziasztok,
Elmondok nektek egy mesét.
Hogy príma lesz-e? Hó, mi az hogy!
Vagy azt mondjátok, hetykeség
(Mi nem használ szavunk becsének),
Hogy így dicsérgetem? Bocsánat,
Dehát azt mégse mondhatom,
Hogy uncsi lesz, és rossz nagyon.
Hisz akkor, lássátok be, kölkök,
Félbehagynátok már emitt
E kis mesét, amit pedig
Direkt a számotokra költök.
Szóval, hogy jó-e, rémes-e?
Maradjunk annyiban: mese.

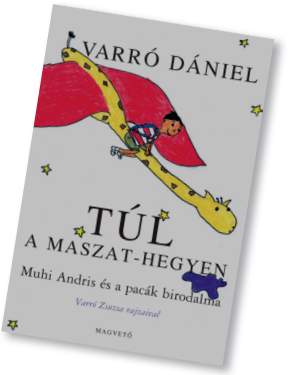

1 Sikerül-e egyből jól olvasnotok? Mi okozott/okozhat nehézséget a pontos, kifejező felolvasásban?

2 Jelöljétek meg a szövegben azokat a sorokat, mondatokat, amelyeknek megértése gondot okoz!

a. Vannak-e ezekben a mondatokban ismeretlen szavak? Ha vannak, keressétek meg a jelentésüket egy értelmező szótárban!

b. Ha minden szó jelentését tisztáztátok, találtok-e olyan részt, amelynek a megértése mégis gondot okoz? Miért? Beszélgessetek róla közösen!

3 **a.** Mit várunk egy bevezető szövegtől? Milyen információk szoktak megjelenni a bevezetésben? Mit árul el a fenti bevezető rész szerzője a történetről, a szereplőkről?

b. Milyen elvárásokat ébreszt a fenti verses bevezető szöveg az olvasóban? Milyennek ígéri a szöveget? Sikerül-e felkeltenie az érdeklődéseteket? Miért?

4 Keressetek a részletben olyan szavakat, kifejezéseket, amelyek miatt úgy érzitek, hozzátok szól a beszélő a bevezetésben! Olyanokat találtok-e, amelyekről inkább azt gondolnátok, hogy nem nektek szól?

Meghozza a kedvedet a szöveghez az,

- hogy verses formájú?
- hogy a szerző mesének nevezi?
- ahogy a szerző az olvasóhoz beszél?
- ahogy a szerző önmagáról és a szövegről beszél?
- hogy ilyen szavakat használ a beszélő: *hetykeség, becs, príma, direkt, uncsi, kölkök*? Melyik szó használata tetszik, melyik nem, és melyik nincs rád hatással? Miért?

A *Túl a Maszat-hegyen* című szöveg bevezetőjében meghívást kapunk, hogy elmélyüljünk egy történetben, amelyről még csak annyit árul el a beszélő, hogy mese. Olvasd el a szöveget, és figyeld meg, mitől meseszerűek vagy álomszerűek az egyes képek, figurák, mozzanatok!

1 Találsz-e az alábbi részletekben ismeretlen szavakat, kifejezéseket, nehezen érthető, bonyolult részeket?

2 Olvasd fel kifejezően, hangsúlyozva a részleteket!

3 Figyelj arra is, hogyan kell olvasni a zárójelbe tett részeket! Emlékszel még, ki szólal meg és kihez beszél a zárójeles részekben?

4 Adj címet az egyes részleteknek, és válaszolj a hozzájuk kapcsolódó kérdésekre!

1.

Egy verőfényes szerda reggel
(Vagy péntek volt? Már nem tudom.)
Hősünk a többi kisgyerekkel
Focizgatott az udvaron.
Egyszer csak elgurult a laszta,
S hősünk utána lett szalasztva:
[...]
Ó, volt ott annyiféle játék
Az óvodának udvarán
(Mert hősünk óvodába járt még,
Nem említettem ezt talán),
[...]

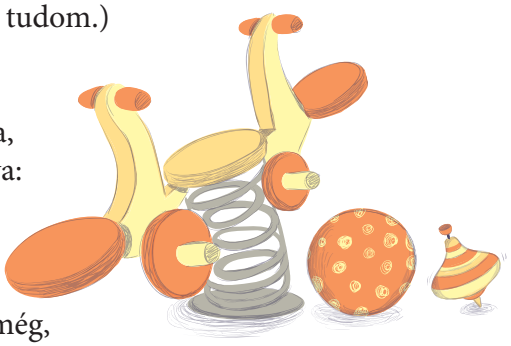

A labda (mert hogy igazából
Mégiscsak arról volna szó –
Szólj rám, ha eltérnék a tárgytól,
Te sok kis nyájas olvasó),
Szóval – legyünk már túl a lasztán –
Az csak gurult, gurult, és aztán
Megunt gurulni, és megállt.
Kifújta Andrisunk magát,
Mert elfogyott szusz és lehellet
(Régen futott ilyen sokat),
Aztán fölnézett, és nocsak,
Egy kislány állt a labda mellett,
Ki, megvallva az igazat,
Csupa kosz volt, csupa maszat.
[...]
„Szia! Úgy hívnak, hogy Johanna.
Maszat Johanna" szólt a lány
(És egy gödröcske nyílt ki nyomba
Az arca egyik oldalán),
„Téged hogy hívnak?" „Muhi Andris"
Szólt Andris, s hozzátette azt is:
„Leszel a barátom?" „Leszek."

5 Ki a történet két főhőse? Hol és hogyan ismerkednek meg egymással?

6 Keresd ki a szövegből azokat a szavakat, amelyek ugyanazt jelentik, mint az alábbiak:

- laszta
- szusz
- maszat

7 Magyarázd, mit jelent az alábbi mondat: „*És egy gödröcske nyílt ki nyomba/ Az arca egyik oldalán*"!

2.

Hisz vége lett az óvodának
(Ahogy már megbeszéltük ezt),
A sors kegyetlen ujja intett:
El kellett válni hőseinknek.
Kezdődik majd az iskola,
S egymást nem látják tán soha.

[...]
És eltelt három hosszú nyár is,
És eltelt három hosszú tél,
Andris Jankát felejti máris,
Nem bánja, mit csinál, hol él,
De egy nap a postás kopogtat,
És egy lapot hoz Andrisomnak
(Meg volt címezve jól a lap:

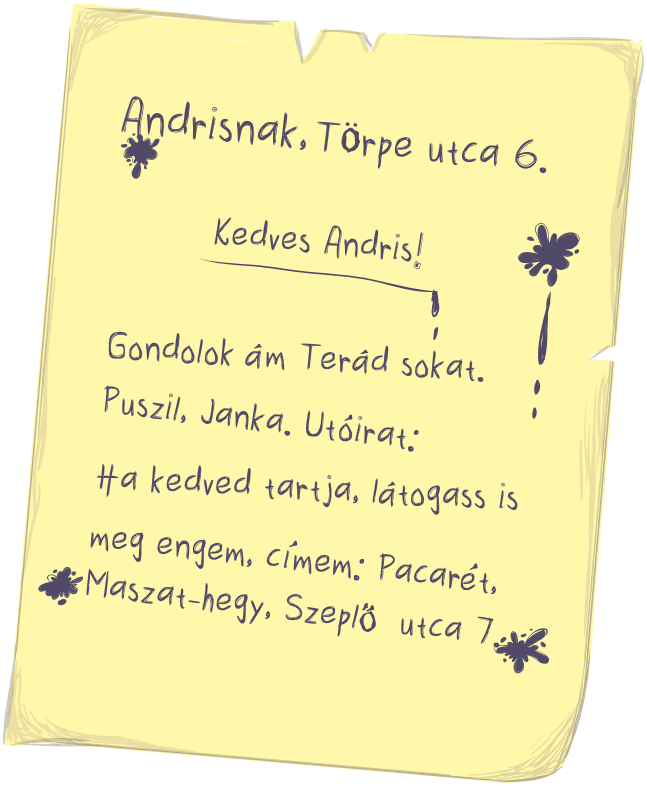

És hősünk gondolt egyet akkor,
És rögtön fölkerekedett,
Föl ám, a Törpe utca 6-ból,
Egy percig sem várt, gyerekek,
Volt otthon túrórudi, kóla,
Azokat gyorsan bepakolta
Egy hátizsákba (mit tegyen?
Az ember mégis kénytelen
Valamit enni, míg barangol)

8 Hogyan alakul a hősök sorsa az óvoda után?

9 Mi a két szereplő pontos címe?

10 Hová indul Andris, és mit visz magával?

11 Magyarázd meg, mit jelent ez a sor: „A sors kegyetlen ujja intett”!

3.

Johanna – lányhősünk nekünk,
Kit Andris Jankának becézett
(Ezután mi is csak így tegyünk)
[...]
Elindult iskolába mármost
Jankánk, ezt tudjuk biztosan,
A Maszat-hegyi Általános
Iskolába járt – piszkosan,
Mosatlan cimpa, szurtos orrtő,
Léptétől cuppogott a fertő,
Ahogy ment iskolába épp.
[...]
Elindult iskolába Janka,
De nem ért oda sohasem,
Mert hirtelen egy furcsa hangra
Figyelt föl... reccsent odafenn
Valami... egy búsképű, roppant
Piros vödör fejére pottyant...

S bár rúgkapált, ellenkezett,
Hideg, szappanszagú kezek
Ragadták meg hősnőnket orvul –
Siess, mesémnek hőse, te,
Jöjj, Andris! Janka helyzete
Félő, hogy még rosszabbra fordul.

12 Hová járt iskolába Janka?

13 Milyen veszélybe keveredett az iskolába vezető úton?

14 Mit gondolsz, hogyan alakul tovább hőseink története?

15 Képzeld el, hogy Andris találkozik egy szomszédjával, aki megkérdezi tőle, hová indul! Írd le a beszélgetésüket!

1 Olvasd el az alábbi párbeszédeket!

a. Milyen ismeretlen szavak és kifejezések vannak bennük? Mit jelenthetnek? Tisztázd a jelentésüket!

b. Képzeld el, milyen szereplők között, milyen helyzetben hangozhatnak el! Beszélgessetek róluk!

c. Írj 3–4 mondatban lehetséges előzményt és folytatást a részletekhez !

„Ő kell nekem” – szólt Andrisunk bezsongva. –
„Jaj, csak egészen elfogyott a szuflám…”
„Édes gazdám, elviszlek én! De mondsza,
Úgy szálljunk, mint a szél, vagy mint a villám,
Vagy mint a gondolat?” „Úgy, mint a szél.
Vagy ha lehet, kicsit lassabban inkább.” –

De víz bennem nem fog kotyogni,
Ez, látom már, dugába dőlt,
Csak felvigyázni, állni őrt,
Mások fejére rápotyogni,
Mi szégyenemhez biztos ok…
Rászedtetek, ti piszkosok!
„De kicsodák?” – A takarítók.
Lemostak volna legalább!
Mért babráltál ki velem így, ó,
Partvis Attila, te galád? –

Szóval hogy, nem lehet esetleg,
Hogy te vagy a…? –„Mi?” – Hát, tudod,
Az elveszett trónörökösnek
A sarja, ilyen lányutód.
„Hú, az lehet!” – És erre téged,
Mert hogy az ellenségedéknek
Fülébe jutott, láb alól
Most el akarnak tenni jól!
„Fú, kinek áll ez érdekében?
A Paca cárnak?” – Neki hát.
Azért megyünk a hegyen át
Ahhoz, ki megvéd tőle szépen. –
„A jó Pali kalóz?” – Ki más?
„Akkor futás!” – Akkor futás!

– Azt mondja csak meg, semmi mást,
Hogy hol tanyázik az a randa
Partvis Attila-féle banda,
És megyek. – „Mész is? Kár nagyon.
Pedig van ez a programom”
Sajnálkozott a házigazda,
„Gondoltam, hátha érdekel…”
– Menedzser-foci 2000?
A Büdös úrnak megvan? Azta!

„Izé... némber! Vagyis... szivecském!
Csicsás ruhájú csecse nőm!
Nem hoztál... döntést... a nevünkben?
Nem voltál felséges levünkben
Egész véletlenül kanál?”
És így felelt a hölgy: – Talán.

„Az internetet bevezettem
Mindenhová az övezetben.
Csak megnyomok egy gombot én,
S a Maszat-hegy mindkét felén
Pacák lepik el a világot
Pár óra múlva, bruhaha!”
– És nem lesz semmi galiba?
A pacáim elég lilák ott?
Mert tudod, ez a sok kütyü... –
„Jaj, ne légy ilyen együgyü!
Lilább lesz, mint pöttyintve tollal.
Még meddig nyugtatgassalak?
Haladni kell, Pacám, a korral,”

1 Azonosítsátok a fenti párbeszédeket a teljes szövegben! Kik között zajlanak? Milyen esemény előzi meg/követi őket a történetben? Olvassátok fel őket szerepekre osztva!

Olvassátok el a teljes szöveget!
Varró Dániel:
Túl a Maszat-hegyen

2 Keressetek a történetben olyan eseményeket, fordulatokat, amelyekhez hasonlóval már mesékben is találkoztatok! Keressétek meg az adott mese részletét! Keressetek különbségeket a két esemény, fordulat között!

3 Foglaljátok össze a *Túl a Maszat-hegyen* című történet eseményeit! Készítsetek történetpiramist, cselekményvázlatot a szöveghez!

a. Meséljétek el külön Andris történetét, Janka történetét és a Maszat-hegy, a maszat-hegyiek történetét! Mi a közös, mi a különböző ezekben a történetekben?

b. Képzeljétek el, hogy Janka meséli el Andris egyik kalandját Makula bácsinak! Írjátok meg ezt az elbeszélést!

c. Olvassátok el, vizsgáljátok meg, és javítsátok egymás megírt szövegeit, majd írjátok újra a sajátotokat a javítások alapján!

4 **a.** Keressetek a fenti idézetekben (vagy a teljes szövegben) olyan részeket, amelyekre:

- páros rím jellemző!
- keresztrím jellemző!

b. Milyen hatása van a különböző rímfajták váltakozásának a szöveg olvasásakor?

5 Számoljátok meg a rímelő sorok szótagjait! Keressetek példát olyan rímelő sorokra, amelyeknek:

- egyforma a szótagszámuk!
- különböző a szótagszámuk!

A *Túl a Maszat-hegyen* rokonságot mutat a mesékkel. Olyan helyzetek, szereplők, helyszínek vannak benne, amelyekkel a mesékben is találkozunk (pl. az elrabolt királykisasszony, a jó és a rossz harca, szokatlan, varázslatos lények, tájak). Hosszabb, részletesebb a meséknél. Meseregény, amely több kisebb történetet fon egymásba. Verses formájú alkotás.

Már az ókori görögök is írtak hosszú, mesés történeteket versben.

Ők ***epos***nak nevezték műveiket. A legismertebb görög eposzok Homérosz *Iliász* és *Odüsszeia* című alkotásai, de ismerünk híres népi eposzokat is, mint például a finnek *Kalevalá*ja. A magyar költők közül is többen írtak eposzt, például Zrínyi Miklós *(Szigeti veszedelem)*, Vörösmarty Mihály *(Zalán futása)*. A *Túl a Maszat-hegyen* szerzője ***verses meseregény***ként emlegeti munkáját. A hosszabb terjedelmű, versben írt, epikus alkotások ***elbeszélő költemények***. Varró Dániel művének tehát őse lehet a két leghíresebb magyar elbeszélő költemény: Petőfi Sándor *János vitéze* és Arany János *Toldi*ja.

6 Az elbeszélő költeményben lírai és epikus vonásokat is felfedezhetünk. Gyűjtsetek példákat ezekre a *Túl a Maszat-hegyen* szövegéből!

Az álmok hősei

Ha a történet szereplőit kell felsorolnod, biztosan eszedbe jut a fiú és lány főhős, azaz Andris és Janka. Olvasd el még egyszer, hogyan mutatja be őket a szöveg!

Andris bemutatása:

Andris helyes, szelíd gyerek volt,
Könnyen szerzett barátokat,
Az arca derűs és kerek volt,
Zömök test, gömbölyű kobak,
Ez ő, előttünk áll egészen –
Csak annyival még hadd tetézzem
(S megismerkedtünk övele):
Legfőbb ismertetőjele,

6.

Hogy mindig ott bujkált a szája
Csücskében egy csibész mosoly,
Mikor viccel, mikor komoly,
Sose lehetett tudni nála,
S e vigyor, mondom, így igaz,
Vidor volt, huncut és pimasz.
[...]
Mert okos, jószívű gyerek volt,
Tudta, mi számít, és mi nem,
Az arca derűs és kerek volt
(De ezt már mondtam, azt hiszem),
Tudott fejből szavalni verset,
S barátja volt sok furcsa szerzet,
Morzsamanók és porcicák,
Kiket más ember meg se lát.
[...]
Kis olvasóim, Andrisunkról
Sok mindent mondhatnék el én,
Hogy gombfocizni nem tudott jól,
Hogy fázott 2000 telén,
Hogy volt nővére, bátyja kettő,
S hat évesen nagybácsi lett ő –
Hat évesen! Nem döbbenet?
De mondok én egy ötletet:
Ha bennetek kíváncsiság van
Andris iránt még, gyerekek,
Írjatok neki levelet,
S kérdezzetek csak tőle bátran.
Ott él a Törpe utca 6-ba,
Ígérem, meg lesz tőle hatva.

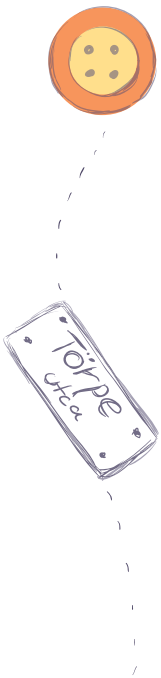

1 Figyeld meg Andris leírását!

a. Milyen információkat tudunk meg róla? Sorolj fel két olyan tulajdonságot, amelyet szerinted érdemes tudnia az olvasónak, és két olyat, ami fölöslegesnek tűnik!

b. Figyeld meg, milyen sorrendben mutatja be Andris jellemvonásait az elbeszélő? Jól követhető, logikus leírást készít-e a hősről? Tetszik neked ez a leírás?

c. Kövesd Andris és Janka viselkedését a történet során! Hogyan kezdenek beszélgetésbe idegenekkel? Hogyan szereznek barátokat és ellenségeket? Keress olyan szövegrészeket, amelyekből ez kiderül!

Janka bemutatása:

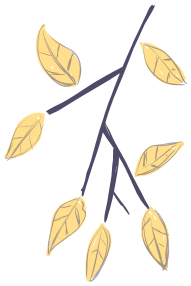

Ott állt a kislány. Eddig ült.
Nem padon, hintán, falovacskán –
Egy bokor ágán. Azon aztán
Csak idedűl és odadűl,
Hintázik rajta egyedül.
Egyedül, ahogy most is ott állt,
Nem játszott senki se vele,
Mert arca, térde, tenyere
Piszkosabb volt a megszokottnál,
És ezért (láttunk már ilyet),
Csúfolták őt a többiek.
[...]
Ó, Janka nem közénk való volt,
Elütött tőlünk nagyon ám.
Koszossága sem holmi hóbort,
Hol ő lakott, ez hagyomány.

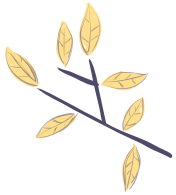

[...]
Mesélt sokat, egy messzi hegyről,
Minek Maszat-hegy a neve,
Ahol nincs szappan, se kefe,
Hol egy kislánynak dísz a piszka,
„Nahát" mondják „De sok csinos
Maszat van rajtad és piszok!"
És kicsúfolják, aki tiszta.
[...]

De hogy ki ő? Ki Janka? Rejtély.
A többi kérdéstől ez eltér,
Mert erre (most még), gyerekek,
Nincs egyértelmű felelet.
Hősnőnket egy viharos, ádáz,
Csúf reggelen mint kisdedet
Makula bácsi lelte meg,
az öreg, maszat-hegyi pákász.

[...]
De tudjuk, óvodába még
Idejárt hozzánk, Budapestre.
A szomszéd úr tanácsa volt:
„Lásson törülközőt, lavórt
Ne csak könyvekbe belefestve!
Hadd legyen vállaltan trehány,
Tanult, világlátott leány."
[...]
De utálta, ha nem csalódom,
Csúfolták rútul és bután,
Andrist szerette ott csupán.

2 Figyeld meg Janka leírását!

a. Mit tudunk meg a történet elején a származásáról és a lakóhelyéről? Milyen szokások, milyen életmód jellemzi Janka otthonát?

b. Miért járt Janka Budapesten óvodába? Hogy érezte ott magát?

c. Figyeld meg, milyen információkat árul el az elbeszélő Jankáról, és milyen sorrendben mutatja be az egyes jellemvonásait!

d. Mi derül ki Jankáról a történet folyamán? Hogyan változik, hogyan fejlődik az események hatására?

e. Hasonlítsd össze a történet elején megismert Jankát és Andrist a történet végén megjelenő főszereplőkkel! Milyen különbségeket látsz közöttük?

3 Olvasd újra azokat a részeket, amelyek a szereplők külső megjelenését mutatják be! Hogyan képzelitek el a két főszereplőt?

4 Az alábbi képek a két főhőst ábrázolják Varró Dániel költeményének különböző színpadi feldolgozásaiban.

Fotó: Puskel Zsolt. A fénykép felhasználása a Revizor kritikai portál hozzájárulásával történt.

Fotó: Éder Vera. A fénykép felhasználása a Budapest Bábszínház hozzájárulásával történt.

a. Nézd meg a képeket, és állapítsd meg, követi-e a színpadi szereplők megjelenése a szövegben leírtakat!
b. Keress hasonlóságokat és különbségeket az egyes ábrázolások között! Mi az, ami mindegyik Andrisban és mindegyik Jankában közös?
c. Válaszd ki, neked melyik ábrázolás tetszik a legjobban!
d. Tervezd meg, hogy néznének ki az általad megálmodott szereplők! Rajzold le őket!

5

a. Keress a szövegben olyan részleteket, amelyekben Andris a népmesék főhőseihez hasonló hős módjára viselkedik! Keress olyan részleteket is, ahol ez másképpen van! Valódi hősnek tartod-e Andrist? Miért?
b. Hasonlít-e Janka az eddig olvasott mesék hősnőihez? Miben hasonlít, miben nem? Neked rokonszenves-e? Miért?

6

Válassz ki ötöt az alább felsorolt szereplők közül, és mutasd be őket 2-3 mondatban!

a. Könnyű vagy nehéz volt öt szereplőt kiválasztani? Miért? Miért éppen ezeket a szereplőket választottad?
b. Keresd ki a szövegből azokat a részeket, amelyek bemutatják az általad választott szereplők külsejét!

- Lajhár
- Emil bácsi
- Makula bácsi
- Szösz néne
- Isberetlen Angol Költő
- Egyenes
- Csálé
- jó Pali kalóz
- Turgenyev, a burgonya
- Valóságos Izé
- Kis Prünty
- kék szemű, daliás Luk gróf
- Nagy Zsiráfmadár
- Bús, Piros Vödör
- Partvis Attila
- Morzsányi Géza
- Lecsöppenő Kecsöp Benő
- Büdös Pizsamázó
- Parafa
- Babaarcú Démon
- Szeplőtlen Szilvia
- Ábrándozó Devizalevelező
- Paca cár
- Fölöltözött Ödön
- Huszadik Foltnélküli János herceg

c. A leírás alapján készíts könyvillusztrációt!

d. Ha színpadon kellene eljátszanod a történet valamelyik mellékszereplőjét, kit választanál? Miért? Keress egy részt, amelyben az általad választott szereplő beszél! Olvasd fel vagy tanuld meg, és mondd el a szövegét!

e. Írd meg rövid elbeszélő szövegben a szereplő élettörténetét úgy, ahogy ő mesélné el!

f. Mutasd be állóképben két általad választott szereplő viszonyát!

g. Rajzold le az egyik szereplő telefonját! Milyen háttérképe van, milyen üzenetei érkeztek éppen és kitől, milyen applikációkat használ, milyen játékokat játszik, milyen zenét hallgat stb.?

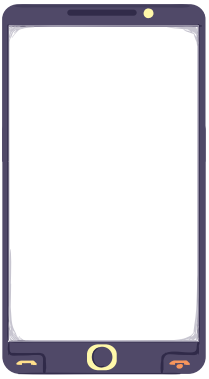

1 A szereplők nevei tulajdonnevek. A tulajdonneveket nagy kezdőbetűvel írjuk. Figyeld meg az előző feladatban megjelenő névlistát! Írj ki a listából olyan szereplőket jelölő kifejezéseket, amelyben nagy kezdőbetűs és kis kezdőbetűs elem is van!

2 **a.** Figyeld meg, milyen közszavak jelennek meg a tulajdonnevek után a szereplők megnevezésében? Mire utalnak ezek a szavak?

b. Mi a különbség a *Paca cár, Huszadik Foltnélküli János herceg* és *Szösz néne, Emil bácsi, Makula bácsi* kisbetűs szava között? Melyik esetben milyen információt ad a szereplőről ez a szó?

c. Milyen viszonyban vagyunk azokkal, akiket néninek, bácsinak szólítunk?

d. Mi változik Andris és Emil bácsi viszonyában a börtönben, ha a végén Andris így szól hozzá: *„Eleget hallottunk, Emilkém”*?

3 Figyeld meg, milyen megnevezésekben van a tulajdonnév előtt (is) közszó! Mire utalnak ezek a közszavak?

ABC

A személynevek után megjelenő olyan közszavak, mint pl. a *néne, bácsi, gróf, cár, kalóz* stb. a szereplő megnevezéséhez tartoznak. Általában annak koráról, rangjáról, tisztségéről vagy foglalkozásáról közölnek információt. A szereplő neve elé illesztett minősítő szavak a szereplő egy tulajdonságára utalnak. Egyes esetekben ezek a tulajdonságra utaló szavak a személynév részei. Ilyenkor nagybetűvel írjuk (pl. ***Isberetlen***

Angol Költő, ***Bús, Piros*** *Vödör* stb.). Más ilyen közszavak kisbetűvel írandók (pl. a ***jó*** Pali kalóz, a ***kék szemű, daliás*** Luk gróf). Ezeket nem tekintjük a név részének akkor sem, ha a szövegben mindig együtt járnak a névvel, mint viselőjük jellemzője.

4 Keress példát más szereplők vagy történelmi személyiségek nevéhez tapadó közszavakra! Írd be a táblázatba, hogy hol jelennek meg a személynévhez képest!

A személynév után	A személynév előtt	Mindkét pozícióban
pl. Mátyás király	pl. igazságos Mátyás	pl. igazságos Mátyás király

5 Kérdezd meg a szüleidtől, miért ezt a keresztnevet választották neked!

6 A szereplők neve árulkodik tulajdonságaikról. Gondolj Janka névváltozására! Ha te az egyik tulajdonságod alapján választhatnál magadnak családnevet, mi lenne az?

1 **a.** Melyik szereplő beszél az alábbi részletben? Minek alapján ismered fel?

Zöld gyep, árgyas erdő, búcsú déked,
Búcsú déked vidáb, gyári lagzi,
Begtört szívvel sebbi bást deb kérek,
Csak hogy... hapci!!!

b. Írj ki a részletből olyan szavakat, amelyeket a szereplő nem úgy ejt ki, ahogyan te kiejtenéd! Mely hangokat ejti másképpen? Miért?

Tudtad?

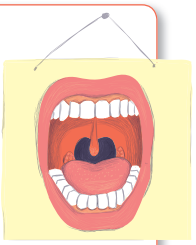

Az orr- és szájüreg között található egy nyelvcsapnak vagy ínyvitorlának nevezett „csapóajtó”, amely a két üreget elzárja egymástól, ha szükséges (pl. amikor egyszerre szeretnénk enni és lélegezni), és egybenyitja, ha épp arra van szükség. A *m*, *n* és *ny* hangok kiejtésekor ez a csapóajtó nyitva van, így ezeket a hangokat úgy ejtjük ki, hogy mindkét üreg közvetíti a rezgést. Ezért nevezzük őket orrhangoknak. Ha valami elzárja az orrüreget (pl. befogjuk az orrunkat, vagy náthásak vagyunk), akkor a rezgés a szájüregben marad, így *m* helyett *b*, *n* helyett *d*, *ny* helyett pedig *gy* hangot ejtünk.

c. Írj legalább tíz szóból álló „náthaszótárt”! Válassz minél több olyan szót, amelyben több orrhang is szerepel! (Pl. *gyobdövégy = gyomnövény*)

2 **a.** Olvasd el az alábbi részleteket! Figyeld meg, melyik szereplőről mit árul el a beszéde!

Makula bácsi

„Rám eshet az esső, nem szégyellem aztat,
Nincs nekem esernyőm, nem vagyok én gazdag,
De lelkemnek vizek sosem gazsuláltak,
Nem ok nélkül hínak engem Makulának!...”

Egyenes és Csálé

Így szólt az Egyenes: „Vágjunk csak át
Itt egyenest.” „Nem, menjünk arra körbe!” –
Mondta a Csálé. És a két barát
Hajba kapott: „Te babkaró!” „Te görbe!”
„Na jó, nem kell, hogy mindjárt nekem ess.”
S kérdezte hősünk: „Tudjátok ti, merre
Kell menni?” „Persze. Csak hát… tüzetes
Izét igényel…” csűrt-csavart a Csálé.
„Nem” – mondta őszintén az Egyenes.

A Büdös Pizsamázó

„Ühümm, ez mind nagyon szép.
Beszéljük is meg egy tea
Vagy egy szörp mellett ezt… De a
Kakaó, hm-hm, az se rossz ám.
Vagy legyen mégis szörp? Igen…”

Morzsányi Géza

– Csiricsáré számüzött
Nagyhercegének rámbizott
Ügyben jelentem: sajnos titkos
Küldetésemben, miszerint
Lemosni csúfos maszatunk
Egy kislányt lopjak el, ki piszkos,
S Maszat Johanna álnevű,
Válságos helyzet állt elő.

Egy tál habos fürdő fölé lett
Lógatva már a célszemély,
Mikor váratlanul belépett...

Ki fog derülni most a stikli!
Itt vannak, ó jaj, máris – itt ni.
Már tök közelről hallani,
Nyakunkon Paca és Pali!

b. Keresd ki a részletekből azokat a szavakat, fordulatokat és megfogalmazásokat, amelyek az adott szereplő beszédére jellemzőek! Melyik vonására utalnak a szereplőnek ezek a sajátos szavak és fordulatok?

c. Miért beszél másképpen Makula bácsi és Andris? Melyikük beszéde áll közelebb hozzád? Miért?

A fenti példákon látszik, hogy a szereplők különböző vonásai köszönnek vissza a beszédükből. Az Egyenest *egyenes beszéd* jellemzi, a náthás figurának gondja van az orrhangokkal. Aki hajlamos a habozásra, lustálkodásra, az sok szünetet tart, és sok kitérőt tesz a beszédben. Emellett az idősebb szereplők (Makula bácsi, Emil bácsi) régies szavakat használnak, a fiatalabbak (Andris, Janka) a fiatalok nyelvén szólalnak meg. A titkosügynök jelentésében a hivatali nyelv sajátos szavai, bonyolult fordulatai bukkannak fel (pl. *célszemély, miszerint, helyzet állt elő* stb.).

1 Olvasd el a következő két részletet, amelyekben Andris különböző szereplőtársaival beszél! Melyik szövegben kihez beszél Andris? Keress olyan szavakat és mondatokat, amelyekből kiderül, hogy milyen viszonyban van azzal, akihez beszél!

A

„Csókolom. Bocsánat, ha későn...
(Tessék elnézni kegyesen)
Muhi Andrisnak hívnak, és én
A Lajhár bácsit keresem.
A Zsiráfmadár bácsi mondta,
Hogy van neki egy telefonja,
Ilyen mobilja van neki,
És folyton azt pityegteti.
Szóval hogy egy kevés időre
(De csak ha ez nem volna baj)
Esetleg így izé, szóval...
Kölcsön szabadna kérni tőle?”

B

„Figyu, na, izé, szóval az van,
Hogy megkaptam a lapodat,
És aztán egy csomót buszoztam,
Meg róttam ott az utakat,
Vándoroltam hat este, hat nap
(Mert gondoltam, meglátogatlak),
És lett ilyen titkos út,
Azon végig, és akkor úgy.
Na, és az Ismeretlen Költő,
Aki egyébként angol is,
Az meg volt fázva, tök muris
Hangon beszélt, és kijelölt ő
Nekem két pajtást (kenyerest),
A Csálét meg az Egyenest.
De ezek meg, amit nem értek,
Nem tudták, melyik út vezet
Badarországon át felétek,
És balhéztak, meg ilyenek,
Mindegy, szóval ott vacakoltak,
És iszonyú sok paca volt ott,
És alkonyult, meg állt a bál,
És jött a Nagy Zsiráfmadár.”

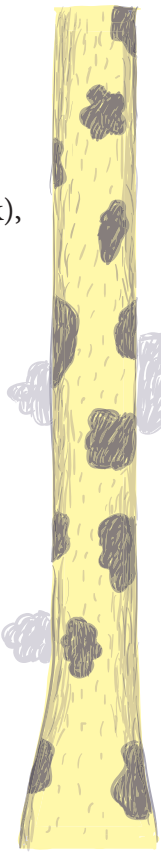

2 Keress olyan szavakat, fordulatokat az A. szövegben, amelyeket Andris nem használna a B. szöveg címzettjével való beszélgetésben és fordítva! Magyarázd, miért van így!

3 **a.** Adjátok elő a fenti részleteket úgy, hogy figyeljetek a hangsúlyozásra és a beszédszünetekre, de egészítsétek ki őket arcjátékkal, mozdulatokkal is!
b. Milyen különbségeket láttok a két részlet előadásmódja között? Mi lehet a magyarázata ezeknek?

4 Figyeld meg, miből derül ki számodra, hogy a fenti részletek hangzó beszédben jöttek létre, és nem írott szövegek!

5 Képzeld el, hogy Andris nem tud személyesen beszélni szereplőtársaival, ezért Emil bácsi segítségét kell igénybe vennie, hogy a B. részletben megfogalmazott üzenet eljusson a címzetthez! Segíts neki, hogy írott szöveggé alakítsa a mondanivalóját!

6 Listázd a beszélt és írott szövegek különbségeit!

1 Olvassátok el a következő szereplőket bemutató verseket:
Szösz néne, *A Bús, Piros Vödör dala*, *Lecsöppenő Kecsöp Benő*!

Szösz néne

Fönt a Maszat-hegy legtetején,
ahol érik a Bajuszos Pöszméte,
és ahol sose voltunk még, te meg én,
ott ül a teraszán Szösz néne.
Ott ül a teraszán
vénkora tavaszán,
néha kiújul a köszvénye.

Ott ül dudorászva egy ósdi hokedlin,
szimatol körülötte az öszvére,
hogyhogy sohasem tetszik berekedni
a nagy dudolásban, Szösz néne?
Hogyhogy a köszvény,
hogyhogy az öszvér
nem szegi kedvét, Szösz néne?

Hát, tudjátok, ez úgy van, gyerekek,
nálam csupa szösz az asztal, a kerevet,
csupa szösz a tévé, csupa szösz a telefon,
szösz van a padlón, csempén, plafonon,
szösz van a hokedlin, szösz van a nokedlin,
szösz van a hajamon, a fülemen, a szöszömön,
öszvér, köszvény, semmi se búsít,
nem szegi semmi se kedvem, köszönöm.

Futnak a Takarítók a teraszhoz,
sipitoznak máris: „Szösz néne,
Csupa szösz a függöny, csupa szösz az abrosz,
nem lesz ennek rossz vége?
Csupa szösz a nyugdíj, csupa szösz a TAJ-szám,
szösz van a porcica kunkori bajszán,
szösztelenítsünk, portalanítsunk,
föltakarítsunk, Szösz néne?”

Fönt a Maszat-hegy legtetején,
ahol érik a Bajuszos Pöszméte,
és ahol sose voltunk még, te meg én,
dudorászik a teraszon Szösz néne:
„Szösztelenítés, portalanítás,
föltakarítás? Kösz, még ne.”

A Bús, Piros Vödör dala

Vagyok a vödör – szállj, dalom! –
ki szomjúság és fájdalom
alól
dalol.

Üres vagyok és hontalan,
szívembe únos-untalan
bebú
a bú.

Ó, ért öröm, nem is kevés,
ivott belőlem fecske, és
füle-
müle.

A Kék Lapát! A Zöld Lavór!
Volt életemben pár lamúr –
zománc-
románc.

Oly ifjú voltam és szeles,
úsztam a lét mosószeres
vizén...
Biz’ én
pucoltam pacát, foltot is,
lehettem volna boldog is
simán...
S ti mán

el is feledtetek, nosza.
Rám ült az elmúlás kosza.
Mocsok
tocsog

körül, bármerre nézek én,
piszok került elém, belém,
alám.
Na, lám.

Hisz szép vagyok még és deli,
hát mért nem töltötök teli?
Az ok,
gazok,

mi, hogy beposhadt vénkorom?
Kit ellepett a szén, korom.
s feled-
ve lett.

kit benőtt fű és moha már,
nem lehet abból soha már
vidor
vödör?

Lecsöppenő Kecsöp Benő

Jöhet pogácsa, bableves,
veszedelem csak arra les,
ki melegszendvicset kajol –
figyelj te jól
reám:

Ha kérdik, kérsz-e szendvicset,
és azt mondod, hogy rendicsek,
soha ne kérj rá kecsöpöt,
mert lecsöpög,
le ám!

Lecsöppenő Kecsöp Benő,
a szendvicsen ő a bökkenő.
Lecsöppen ott, lecsöppen itt,
csupa kecsöp a bőrdzsekid.

Majszolhatsz bármi egyebet,
veszély csak akkor fenyeget,
ha a fogad hotdogra fáj,
hát készen állj,
komám!

Ha kérdik, kérsz-e hotdogot,
jobb, hogyha ezt megfontolod,
sose tetess rá kecsöpöt,
mert lecsöpög,
le ám!

Lecsöppenő Kecsöp Benő,
a hotdogon ő a bökkenő.
Lecsöppen itt, lecsöppen ott,
csupa kecsöp a farmerod.

Mert ő a göcs, a bökkenő,
az új ruhádra csöppenő,
talajt csöpögve megkenő
(holott a hőség rekkenő),
nincs más veszély, csak ő, csak ő:
Lecsöppenő Kecsöp Benő

2 Olvassátok fel, vagy tanuljátok meg és mondjátok el kifejezően ezeket a verseket!

3 Vizsgáljátok meg a versek rímét, ritmusát!

4 Adjátok elő a verseket rap-dalszövegként!

5 Zenésítsétek meg a verseket!

6 Hallgassátok meg a versek Presser Gábor által megzenésített változatát!

7 Figyeld meg a versekben az ismétlődéseket!

a. Számold meg, hányszor fordul elő a *szösz* szó *Szösz néne* versében! Mi mindenről állítják a szereplők, hogy „csupa szösz”?

b. Olvasd el *Szösz néne* versének első és utolsó versszakát! Mi az, ami egyforma a két versszakban? Mi különbözik?

c. Keress azonosságokat és különbségeket az alábbi két versszak szavai, megfogalmazásai között!

Lecsöppenő Kecsöp Benő,
a szendvicsen ő a bökkenő.
Lecsöppen ott, lecsöppen itt,
csupa kecsöp a bőrdzsekid.

Lecsöppenő Kecsöp Benő,
a hotdogon ő a bökkenő.
Lecsöppen itt, lecsöppen ott,
csupa kecsöp a farmerod.

d. Mi a különbség a *Bús, Piros Vödör* dalának kötetbeli és megzenésített változata között? Melyik az a versszak, amelyik az egyikben többször szerepel? Mit gondolsz, miért éppen ezt a versszakot választotta refrénnek a dalszerző? Milyen hatása van?

Szösz néne és a takarítók sorra elmondják, hogy mi minden van a néne házában, ami „csupa szösz”. Ha egy szövegrészben egymás után említünk olyan dolgokat, amikre ugyanaz érvényes, azt ***felsorolás***nak nevezzük.

Ismétlésről beszélünk, ha a szövegben többször előfordulnak ugyanazok a szavak szókapcsolatok, fordulatok vagy egész mondatok (sorok, versszakok). Az ismétlődő részek hatással vannak az olvasóra: nyomatékosítják a gondolatot, vagy felerősítik az érzelmi, hangulati hatást. A fenti példákban a többször előforduló szavak, sorok, versszakok a játékosság, a humor eszközei. Keressetek a teljes szövegben más ismétléseket!

Az álmok birodalma: álomutazások

1 Olvassátok el az alábbi népmeserészletet!

Mennek, mendegélnek, egyszerre egy nagy likhoz érnek. Ebből a likból olyan erős, büdös pára jött ki, hogy ha madár repült át fölötte, beleszédült, s szörnyű halált halt ott. Mondja Gyurka: – Feleség, forduljunk másfelé, mert baj lesz. De az asszony meglátott egy gyönyörű

szép virágot, s azt mondta: ő bizony leszakítja, ha addig él is. Hiába istenkedett neki Gyurka, odament a lik szádához. Hát – Szűz Mária, ne hagyj el! – csak beesék a likba, s úgy eltűnt, hogy híre, pora sem maradott. Oda Gyurka nagy hirtelen, hogy ő is utána menjen, de elejébe áll egy ősz öregember, s azt mondja neki: – Bé ne menj, ha életed kedves, mert onnét soha ki nem jössz!

(*Feketeország* – magyar népmese)

a. Hol zajlanak a fenti részlet eseményei?

b. Miből sejthetjük, hogy kellemetlen, veszélyes helyre érkezett a főhős?

c. Keress a *Túl a Maszat-hegyen* történetben az ősz öregemberéhez hasonló figyelmeztetést! Melyik szereplő figyelmezteti melyik szereplőt egy veszélyes helyre? Melyik helyszínről beszél? Mit árul el róla?

2 Olvasd el az alábbiakban két helyszín (a titkos út és a Maszat-hegy) bemutatását! Figyeld meg, milyen részleteit, jellemzőit írja le a két részlet az adott helyeknek!

A

Hősünket (jól emlékszem arra?)
A titkos úton hagytuk el,
Azon kanyargott jobbra-balra,
Hol völgybe le, hol hegyre fel,
Száz ház (mit mind benőtt a repkény)
Mellett ment el fütyülve, hetykén,
Az őszi szél hajába túrt...

S egyszer csak véget ért az út.
Egy keresztúthoz ért el András,
(Ki végül mindig ott lukadsz),
Egy úttesthez, min sok kukac
Formáju gép követte egymást,
Hernyótalp által görgetett
Megannyi bádogszörnyeteg.

B

Mert hát a Maszat-hegyen innen
(Hol te laksz, olvasóm, meg én)
Nem is sejtjük mi, hogy mi minden
Van ott a hegy túlsó felén.
Van ott porhintés, szurka-piszka,
Ott szebb a szutykos, mint a tiszta,
Nappalnál szebb a szürkület.
Ott nem mos senki sem fület,
Böfögni illik, és a járda
Pocsolyával van ott tele,
Az ember vígan lép bele.
Hogy otthon aztán összejárja
Sáros cipőben a lakást.
Arrafelé ez így szokás. [...]
Ott nincs szalvéta, rongy, se kendő,
A tisztaság ott büntetendő,
Kihág, ki vízzel incseleg,
És mosómedvék sincsenek.

3

a. Melyik szöveg alapján tudnánk könnyebben rajzot vagy filmet készíteni az adott helyszínről? Miért?

b. Milyen részei, elemei jelennek meg a helyszíneknek a szövegekben? Milyen sorrendben említi őket a beszélő? Emelj ki a részletekből egy-egy felsorolást!

c. Milyen információkat tudtál meg a részletekből, amelyeket nehéz lenne képen ábrázolni, de segít abban, hogy elképzeljük az illető helyszínt?

d. Milyen hangulatot ébreszt benned a két leírás? Melyik van rád erősebb hatással? Miért?

4 **a.** Figyeld meg, hogyan mutatja be az elbeszélő a maszat-hegyiek életmódját, szemléletét! Foglald össze az alábbi sorok alapján, hogy miben különböznek az ottani szabályok a mieinktől!

Ott szebb a szutykos, mint a tiszta,
Nappalnál szebb a szürkület

Mivel a *szutykos* és a *tiszta*, a *nappal* és a *szürkület* szavak egymás mellé kerültek a verssorokban, felhívják a figyelmet ellentétes jelentésükre és hangulati hatásukra. Az írók, költők gyakran említenek ellentétes fogalmakat egymás mellett, hogy éreztessék a különböző dolgok közötti feszültséget. Ezt nevezzük ***ellentét***nek.

b. Kövesd a piszkos–tiszta ellentétet a teljes szövegben: milyen események, szereplők, helyszínek kapcsolódnak az egyik, milyenek a másik fogalomhoz?

c. Keress további ellentéteket a szövegben!

5 Nevezz meg a szövegben három fontos helyszínt! Miért tartod fontosnak ezeket?

a. Mutasd be ezeket a helyszíneket néhány mondatban valakinek, aki nem olvasta a szöveget!

b. Tervezz meg egy hat képkockából álló képregényt az egyik általad fontosnak tartott helyszínen zajló eseményekről!

6 **a.** Keress a szövegben olyan részleteket, amelyekben az alábbi helyszínekről szerzünk információkat! Mit tudunk meg róluk?

- régi spájz
- Szösz néne háza
- a Babaarcú Démon vára
- börtöncella
- a Büdös Pizsamázó lakása

b. Készíts illusztrációt ezekről a helyszínekről!

7 **a.** Képzeld el, hogy ott teremsz valamelyik helyszínen! Képzeld el, mit láthatsz, hallhatsz, érezhetsz ott! Írd meg tapasztalataidat egy leíró szövegben!

b. Olvassátok el és javítsátok egymás leíró szövegét, majd mások javításai és javaslatai után írjátok újra a sajátotokat!

1 **a.** Figyeld meg az alábbi, helyekre utaló szavak írásmódját!

- Maszat-hegy
- Németvölgyi út
- Badarország
- Víg Tintahal

b. Melyik az a fenti sorozatból, amely nem földrajzi név? Mit nevez meg?

ABC

A Víg Tintahal egy fogadó neve, tehát ***intézménynév***.
Az intézménynevek – néhány esetet nem számítva – több szóból állnak. Ezek összetartozását úgy jelezzük, hogy a névben lévő minden szót nagy kezdőbetűvel írunk.

2 Keressetek példát valós tulajdonnevekre, amelyeket ugyanezek szerint a szabályok szerint írunk!

Badarország	Maszat-hegy	Németvölgyi út	Víg Tintahal

3 Miért jelenik meg ugyanaz a helyre utaló szó kétféleképpen az alábbi két részletben?

„Rögvest az óvodához ért, –
Mit Budán járt ki mindezért”

„És Jankát végül beiratta [...]
Egy kis, budai óvodába.”

ABC

Ha egy tulajdonnévhez az *-i/-beli* toldalékot kapcsoljuk, akkor megváltozik a helyesírása, és egyes elemei kis kezdőbetűsök lesznek.

4 Lapozd fel a helyesírási szabályzatot, és írd le helyesen:

- Badarország + -i
- Németvölgyi út + -i

1 Tanulmányozd az alábbi szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

Mauritiust Isten jókedvében teremtette. A látvány robbanásszerűen borítja el az érzékeket: az ember és a természet békés harmóniáját itt átélheted. A tenger zamata, a természet és a szokatlan ételek ízei zavarba hozzák a látogatót. Az illatok titokzatosan ölelnek körül. A segatánc zenéje s a kreol dallam lágyan fészkeli be magát a füledbe, a napsugár és a szellő simogatása pedig kellemesen borzongató. Bizarr, fekete vulkánhegy és valószínűtlenül kék lagúnák ölelkeznek. Strandok és hullámok. Itt szó szerinti a pihenés jelentése. A tenger színe változó: a fekete ébentől a kéken és türkizen át egészen az elefántcsont árnyalatáig káprázтatja a hajózót. Ne álmodozz az elveszett Paradicsomról! Látogasd meg!

2 Hol találkozhatsz a fentihez hasonló képekkel és szövegekkel?

3 Miben hasonlít és miben különbözik a fenti szöveg az útikönyvek leírásaitól?

4 Olvasd el a szöveg kezdő mondatát, és figyeld meg, milyen információt ad! Felkelti-e az érdeklődésedet? Miért?

5 Kinek szól a szöveg, és miből derül ez ki? Milyen formában, milyen hangnemben szól a beszélő a megszólítotthoz? Vajon mi lehet a célja ezzel?

6 Olvasd újra a záró mondatot! Mire és hogyan próbál rávenni a szöveg?

7 Találkoztál-e hasonló céllal írt szövegekkel? Adj példát rájuk!

Gyakran találkozunk olyan szövegekkel, amelyek első pillantásra bemutatásnak, leíró szövegnek tűnhetnek. Ám nem azzal a céllal íródtak, hogy ismertessék egy adott hely vagy tárgy tulajdonságait. Az ilyen szövegekben a leírás gyakran nem is a valóságot tükrözi, hanem kiszínezi, megszépíti, vonzóbbá teszi azt. A leírás hátterében az a rejtett szándék áll, hogy az olvasóban vágyat ébresszen a bemutatott dolog iránt, és rávegye, hogy hajlandó legyen áldozatot hozni (pl. pénzt adni) azért, hogy hozzájusson az ígért élményhez. Ezek a ***reklámszöveg***ek.

1 Gyűjtsetek olyan reklámszöveg-részleteket, szlogeneket, amelyekben tetten érhető valamilyen rejtett szándék! Figyeljétek meg, hogyan próbálnak hatni ránk!

2 Képzeljétek el, hogy egy badarországi utazási irodában dolgoztok, és végezzétek el a feladataitokat!

a. Rajzoljátok meg Badarország térképét Varró Dániel szövege alapján!

b. Írjatok a fenti példák alapján reklámszöveget, amely Badarországot kívánatos úti célként mutatja be egy nyaraláshoz!

c. Készítsetek vonzó pillanatképeket a szövegetek illusztrálására!

d. Tervezzétek meg a teljes utazás programját és költségvetését!

e. Készítsétek el a badarországi nyaralást népszerűsítő reklámfüzetet!

3 Képzeld el, hogy olyan varázserővel vagy varázscipővel rendelkezel, amely azonnal eljuttat oda, ahol lenni szeretnél. Hova mennél? Mutasd be minél részletesebben álmaid helyét!

Az álommesemondó

1 Korábban már észrevettük, hogy a szövegben sok az elbeszélői ***kiszólás***. Érdekesnek vagy bosszantónak találod ezt az elbeszélői szokást? Miért?

2 **a.** Keresd meg azokat a részeket a szövegben, amelyekben a történet nem halad előbbre, hanem a beszélő az alábbi témákról elmélkedik!

A kártyaszenvedélyről; A nátha kellemetlenségeiről; Más mesékről és más hősökről; A rímről, a gondolatokról és a fecsegésről; Démonokról és rémálmokról; A változásról és a szemléletváltásról; A pénzről; A szerelemről

b. Válassz ki egyet a részletek közül, olvasd fel hangosan, kifejezően!

c. Állapítsd meg, mit gondol a beszélő az adott témáról a részlet alapján! Egyetértesz-e vele? Miben? Miért?

d. Fogalmazz meg választ a beszélő elmélkedésére!

3 **a.** Olvass el egy népmesét úgy, hogy az elbeszélésmódra figyelsz!

b. Találsz-e benne kiszólásokat, közbeékelt elmélkedéseket? Melyik fordul elő benne? Milyen formában?

c. Hasonlítsd össze a népmesék és a *Túl a Maszat-hegyen* elbeszélésmódját! Melyiket tartod megfelelőnek egy történet elbeszéléséhez? Miért?

A *Túl a Maszat-hegyen* elbeszélésmódja ***szaggatott***, mivel az elbeszélő folyton kitérőket tesz, abbahagyja a mesélést, majd visszatér hozzá. Ezzel megtöri az elbeszélés ritmusát. Így a szöveg kevésbé gördülékeny, nehezebben követhető, mint az általunk megszokott elbeszélő szövegek esetében, de érdekesebbé válik számunkra az elbeszélő figurája: nézőpontja, gondolatai és stílusa.

4 Keress olyan részeket, amelyekből az derül ki, hogy:

- a történet elbeszélője egyben szereplője is a történetnek!
- a történet elbeszélője egy Varró Dániel nevű költő!

Korábban az elbeszélő figurájáról azt állapítottuk meg, hogy nem kell azonosnak tekintenünk a szerzővel. A *Túl a Maszat-hegyen* fecsegő, csapongó elbeszélője viszont játszani kezd ezekkel a szerepekkel, és úgy beszél önmagáról, mint egy költőről, aki a szövegben többször megjelenik szereplőként, de egyben ő az, aki a teljes szöveget írja.

1 Olvasd el az alábbi *részletet* Békés Pál *A kétbalkezes varázsló* című meseregényéből!

A záróünnepély utolsó eseménye az álláselosztás volt. Az ősi ceremónia azt szolgálja, hogy a munkahelyeket pártatlanul, kizárólag a szerencsére bízva osszák el. Néhány elsős tanonc becipelt a terembe két hatalmas rézüstöt, egyikbe a végzős tanoncok neve került, a másikba az állások egy-egy szelet papíron. A Nagy Rododendron kiengedte ketrecéből a Varázsdarázst. A kék-sárga csíkos Varázsdarázst egykor vérengző fenevadként tartották számon, ma azonban már csak közönséges hivatali poszméh, s a Szerencsetündért szolgálja. Évente egyszer jelenik meg az álláselosztó ceremónián. Ide-oda cikázik a két üst között, találomra a papírszeletkék közé döf, és összepárosítja a neveket a munkahelyekkel. Most is így történt. Dongónak úgy rémlett, hogy a Varázsdarázs rápillant, és kárörvendően hunyorog a fullánkja fölött. Nem valószínű, hogy tévedett volna. És akkor már tudta, hogy minden hiába: övé a legrosszabb állás az egész évfolyamon.

2 Figyeld meg, hogyan fogalmaz, milyen szavakat használ a fenti részlet elbeszélője! Miben különbözik tőle a *Túl a Maszat-hegyen* elbeszélőjének nyelvhasználata?

3 Keress olyan szavakat, fordulatokat és megfogalmazásokat, amelyek nem találnának a meseregény elbeszélőjének nyelvhasználatához!

A meseregény-részlet elbeszélője olyan nyelvváltozatot használ, amely nem vonja magára az olvasók figyelmét, hiszen olyan szavak, megfogalmazások és nyelvi megoldások vannak benne, amelyek az általunk gyakran olvasott nem irodalmi szövegekre is jellemzőek (pl. híradó, újságcikkek, ismeretterjesztő szövegek stb.). Ezzel szemben a *Túl a Maszat-hegyen* elbeszélőjének beszédében sok olyan nyelvi sajátossággal találkozunk, amelyek eltérnek a köznapi írott szövegek nyelvhasználatától.

4 Gyűjtsetek a szövegből szavakat, szófordulatokat, amelyek azt bizonyítják, hogy a szöveg mai, fiatalokra jellemző nyelven íródott! Keressetek olyan részleteket is, amelyek a régebbi költők műveire emlékeztetnek! Töltsétek ki a táblázatot!

Mai nyelvre jellemző szavak, szófordulatok	Régebbi nyelvre jellemző szavak, szófordulatok

5 Fordítsátok le a *Túl a Maszat-hegyen* elbeszélőjének szavait, megfogalmazásait *A kétbalkezes varázsló* elbeszélője számára!

Túl a Maszat-hegyen	A kétbalkezes varázsló
elstartol	
szuri	
bemószerol	
pörgős	
snassz	
sztori	
majré	
spurizik	
parázik	
frászt hoz rá	
összeállt a kép	

6 Gyűjtsetek további szavakat, kifejezéseket, és folytassátok a szótárt!

Arról már volt szó, hogy a magyarul beszélő emberek különböző nyelvváltozatokat használnak, és hogy a különböző vidéken élők különbözőképpen beszélnek. De különbség lehet a fiatalok és az idősebbek, a különböző foglalkozású, érdeklődési körű stb. emberek beszéde között, hiszen mindenki sok kisebb-nagyobb közösség, csoport tagja. Az ilyen csoportok tagjainak a beszédét más-más sajátosságok jellemzik, amelyekhez akarva-akaratlanul alkalmazkodunk.

A különböző csoportok, amelyekhez tartozunk, meghatározzák a nyelvváltozatunkat. Így az, ahogy szólunk másokhoz, sok mindent elárul rólunk. A beszéd a viselkedésünkhöz tartozik, ezért a személyiségünket tükrözi az is, hogy pl. bőbeszédűek vagy szűkszavúak vagyunk, egyszerűen vagy bonyolult módon fogalmazzuk meg a mondandónkat, de az is, hogy milyen hangerővel, hanghordozással, hangnemben beszélünk, vagy hogyan öntjük szavakba mondanivalónkat.

Szeplőtlen Szilvia szép királyné, de a király tart tőle, mert *„hideg, mint a kokakóla,/ És ajka biggyed, gúnyja metsz”*.

1 **a.** Mit gondolsz, hogyan mondja ki Szeplőtlen Szilvia a következő mondatot: *Nagyszerű király vagy, édesem!*

A amikor Foltnélküli János helyesen jár el egy fontos államügyben?

B amikor Foltnélküli János új gombfocikapukra költi az állami kincstár tartalékait?

Mondd ki a mondatot először úgy, ahogy az első, majd ahogy a második helyzetben mondaná a szereplő!

b. Figyeld meg, miben különbözik az, ahogyan az A. és B. helyzetben elhangzik a mondat! Milyen hangon, milyen hanglejtéssel mondtad ki? Milyen arcjáték, mozdulatok kísérhetik az egyik vagy a másik megszólalást?

2 **a.** Melyik helyzetben lehetne a mondat mondanivalóját másképpen megfogalmazni? Hogy hangzana ez a mondat?

b. Mit gondolsz, miért nem az általatok írt mondatot használná inkább Szilvia?

Szeplőtlen Szilvia mondata esetében volt egy olyan helyzet (A.), amelyhez talált a mondat. Ilyenkor a beszélő hanghordozása, a mondat hanglejtése, az arckifejezés és a gesztusok is alátámasztják a mondat tartalmát.

A B helyzetben a mondat nem illett a helyzethez, a kísérő mozdulatok, a mimika és a hanglejtés pedig ellentmondtak annak, ami a szavakkal kifejezésre jutott. Ilyenkor arra következtetünk, hogy a beszélő ***ironikusan*** beszél. Az ***irónia*** megértéséhez nem csak arra kell figyelnünk, amit mond a beszédpartner, hanem arra is, ahogyan mondja.

3 Írj le te is két különböző helyzetet, amelyekben másképp kell értenünk az alábbi mondatokat:

- Ez szép volt.
- Mesélj még!
- Te mindig tudod, mit kell mondani.

4 Olvasd el az alábbi részletet, és válaszolj a kérdésekre!

Mi hozzád képest Harry Potter?
Afféle könyv már sok kopott el,
Rájuk borult a feledés.
Te ihlettel vagy tele, és
Nem holmi hókuszpókuszokkal.
Mit nekem muglik és kvidics!
Inkább te, versikém, vidíts,
Versengj nagy, régi ópuszokkal!
Te szép vagy, rímes, dallamos
(S nem vagy csapongni hajlamos)

a. Írd ki, milyen szavakat használ a beszélő a *Harry Potter*, illetve a saját műve kapcsán! Milyen a szavak hangulati hatása? Melyiket ítéli értékesebbnek? Miért?

b. Komolyan veszed-e olvasóként ezt az értékítéletet? Miért?

c. Milyen jelek utalnak arra, hogy talán másképp kell érteni, amit az elbeszélő mond?

Az írott szövegben az iróniát nehezebb érzékeltetni, mert nincs hanglejtés, sem mimika vagy gesztusok. Ennek ellenére az irodalmi szövegekben gyakran fordul elő irónia. A szavak, amelyekkel a beszélő leírja a *Harry Potter*t és a saját művét, túlzónak tűnnek. Ráadásul ezzel a gondolattal zárja a dicséretet: „*S nem vagy csapongni hajlamos*”. Ez a kijelentés egyértelműen ellentmond annak, amit az olvasó a szöveg olvasása során tapasztalt, ezért ironikusan értjük. Ha valaki önmagát teszi nevetségessé ilyen módon, akkor ***önirónia***ról beszélünk.

d. Keress a szövegben más ironikus részeket, iróniára, önirónia utaló jeleket!

5 Olvasd el az alábbi részleteket!

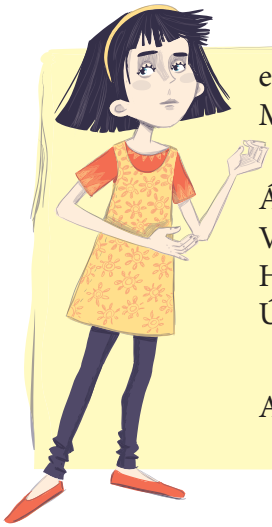

egyszer este, mikor már
Meg volt töltve az ég bögréje hideg kakaóval

Ám ahogyan lepereg márkás anorákról a zápor
Vagy mint szófogadatlan lánygyermekről az intés,
Hogy „Ne nyalintsd tetejét le a joghurtos poharaknak!”,
Úgy pergett le ez is Muhi Andris hadseregéről.

A reggel felhörpölte az éjszaka barna, hideg kakaóját

a. Milyen metaforákat vagy hasonlatokat ismersz fel az idézetekben?
b. Mitől humoros vagy ironikus hatásúak ezek a képek?
c. Gyűjts más szóképeket a szövegből, és figyeld meg, milyen hatással vannak az olvasóra!

1 Olvasd el a Janka álmát bevezető és elbeszélő részeket!
a. Milyen hősnőket említ meg az álmot bevezető rész? Hallottál már róluk? Kutass a megidézett szereplők, művek és szerzőik után! Mit derítettél ki róluk?
b. Keress a teljes szövegben más hősöket és szerzőket, és nézz utána azoknak is!

2 Miről szólt Janka álma? Készíts belőle négy kockából álló képregényt!

3 **a.** Milyen hangulatú képekkel kezdődik az álom? Hol változik meg ez a hangulat? Mit árul el a hangulatváltásról a következő elbeszélői kiszólás: *Mért megy tropára minden klassz dolog?*
b. Tudnál-e válaszolni az elbeszélő fenti kérdésére? Miért?

Az elbeszélő fenti kiszólása egy kérdő mondat. Ha viszont a beszédszándékot vizsgáljuk, észrevesszük, hogy az elbeszélő nem kíváncsiságból teszi fel ezt a kérdést. Nem tudakozódik, hanem érzelmet fejez ki: bánkódik amiatt, hogy a jó dolgok elromlanak. Az irodalmi szövegekben az ilyen kérdéseket, amelyekre a beszélő nem vár választ, hanem érzelmet fejez ki általa, ***költői*** vagy ***szónoki kérdések***nek nevezzük.

c. Találsz-e hasonló kérdéseket a szövegben?

A ***felsorolás***, az ***ismétlés***, az ***ellentét*** és a ***költői/szónoki kérdés*** olyan szerkesztési eljárások, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a szöveg elérje a kívánt hatást. Ezeket az eljárásokat ***retorikai alakzatok*** néven foglaljuk össze.

1 Milyen élmény volt olvasni a *Túl a Maszat-hegyen* című szöveget? Hogyan mesélnél róla:

- a magyartanárodnak?
- a nagyszüleidnek?
- az óvodás kistestvérednek?
- a barátaidnak?
- írásban egy könyveket bemutató internetes oldalon?
- e-mailben a szerzőnek, Varró Dánielnek?

A fejezet végi értékelő feladatokat lásd a 218. oldalon.

ÉRTÉKELŐ FELADATOK

ÉN ÉS A TÖBBIEK

Portfólióba ajánlott feladatok

I. Közmondás- és szólásgyűjtemény

Szerkessz közmondás- és szólásgyűjteményt! Szerkesztéskor vedd figyelembe O. Nagy Gábor *Magyar szólások és közmondások* című gyűjteményét! Gyűjts legalább 5 közmondást, szólást! Magyarázd jelentésüket! Adj címet a gyűjteménynek, tervezd meg a borítóját, illusztráld tetszés szerint (saját készítésű rajzzal, fotókkal stb.)!

Választhatsz az alábbi feladatok közül:

A. „Szólások nemcsak a régiségben léteztek, hanem ma is élnek, sőt folyamatosan keletkeznek. [...] Azt bizonyítják, hogy elevenen él a nyelvi humor, a nyelvi képalkotó fantázia.” (Balázs Géza)
Gyűjts új keletű szólásokat, közmondásokat!
Pl. *Amikor megszülettem, annyira meglepődtem, hogy másfél évig nem tudtam megszólalni.*; *Addig jár a korsó a kútra, amíg bevezetik a vizet.*

B. Tematikus gyűjteményt is készíthetsz (pl. állatokról).
Pl. *Egy rókáról nem lehet két bőrt lenyúzni.*; *Akinek nincs kutyája, maga ugat este.*

C. Más népek közmondásaiból, szólásaiból is összeállíthatod a gyűjteményed.
Pl. *Adj vitorlát a tehetségednek.* (japán közmondás)

II. Nyelvi napló

Választhatsz az alábbiakban felsorolt kutatási témák közül.

A. Figyelj arra, hogyan beszélnek a környezetedben! Jegyezz le minél pontosabban egy beszédhelyzetet, amelyben a beszélők félreértik egymást. Magyarázd röviden, mi okozhatja a félreértést!
(Magad is kitalálhatsz egy képzeletbeli beszélgetést.)

A feladat megoldásához olvasd újra a *Miért értjük félre egymást? Hogyan értsük jól egymást?* című alfejezetet (27–39. oldal).

B. Az írott szövegek esetében sok félreértésre ad lehetőséget az, ha nem tartjuk be az írás szabályait. Keress 3 félreérthető, vicces feliratot, reklámot, írott üzenetet vagy hirdetést! Magyarázd meg, mi a félreérthetőség oka!
Pl. *Kérjük a kaput, csukja be maga után.* (felirat a kapun)
Bejgli. 1 fizet, 2 kap (akciós hirdetés egy bevásárlóközpontban)

1. Párban ki-ki válasszon három, számára fontos kedvenc tárgyat, amelyről leírást készítene!

- Beszéljétek meg, miért választottátok ki az adott tárgyat, miért fontos számotokra!
- Ha eldöntöttétek, hogy ki-ki melyik tárgyat írja le, készítsetek fürtábrát! Figyeljetek a következő szempontokra: a tárgy pontos mérete, alakja, anyaga, színe stb.
- Beszéljétek meg, mivel lehetne még kiegészíteni a fürtábráitokat!
- Írjátok meg a szöveg első változatát!
- Beszéljétek meg, mit kellene változtatni a szövegeiteken, hogy követhetőbb, szemléletesebb legyen!
- Véglegesítsétek a szövegeket! Figyeljetek a rendezőelvre, a szerkesztésre, a helyesírásra!
- Hangosan olvassátok el egymásnak a szövegeiteket!

2. Értékeljétek egymás írását az alábbi társértékelő kártya alapján!

A szerző neve: Az írás címe:	Az olvasó neve: Dátum:	
A tartalom megfelel a leírás tárgyának.	Igen	Nem
Az írásodnak van eleje, közepe és vége.	Igen	Nem
Bekezdésekkel tagoltad az írásodat.	Igen	Nem
A leírásodban követhető a rendezőelv.	Igen	Nem
Megtaláltad azokat a szavakat, amelyek szemléletesen láttatják a tárgyat.	Igen	Nem
Figyeltél a helyesírásra.	Igen	Nem
Az írásod azért tetszett, mert:		
Máskor jobban figyelj a következőkre:		

1. Jelöld számozással, hogy a párok tagjai közül melyik van előbb a betűrendbe sorolás szabályai szerint!
   Nemes Nagy Ágnes ☐ – Nádas Péter ☐
   Weöres Sándor ☐ – Varró Dániel ☐
   Lackfi János ☐ – Lázár Ervin ☐
   Pilinszky János ☐ – Petőfi Sándor ☐

2. Sorold betűrendbe az alábbi címeket!
   A farkas | Farkas | A farkas és a bárány | A póruljárt farkas

3. Másold le a régi közmondásokat, szólásokat a mai helyesírásnak megfelelően!
   Kérd tölle süvegét, subáját is oda adgya.
   Ha lehetne, vérével óltaná el a tűzet.
   Azt se tudgya még ő: ki mostan a Biró.
   Ki újját kapja, annak karját is nyújtya.
   A roszszért is jóval fizet.
   Csak ássó és kapa választya el egymástúl.

ÁLLATI DOLGOK

A szibériai tigris (*Panthera tigris altaica*) a ragadozók rendjébe (*Carnivora*) és a macskafélék családjába (*Felidae*) tartozó tigris (*Panthera tigris*) egy alfaja. A legnagyobb méretű tigrisalfaj és egyben nagymacska. Testhossza (farokkal együtt) nőstényeknél 2,4–2,75 méter, hímeknél 2,7–3,3 méter. Testtömege nőstényeknél 100–167 kilogramm, hímeknél 180–306 kilogramm. Az eddigi legnagyobb vadon élő szibériai tigris 384 kilogramm tömegű volt. Világosabb sárga és vastagabb a bundája, mint a trópusi alfajoknak.

Az 1200-as évek elején gyakori állat volt Kína északkeleti részén, Koreában, Mongólia északkeleti részén és Délkelet-Szibériában. Jelenleg csak egy igen kicsi populációja él vadon Szibéria távol-keleti területein, az Amur vidékén és Usszuri-földön, valamint Északkelet-Kínában.

Éjszaka vadászik, főleg nagy testű növényevőkre, szarvasra, vaddisznóra, de esetenként még a medvét is elejti. Körülbelül 5 naponta ejt el egy nagyobb vadat, amelyből 50 kilónyi húst is fel tud falni egyszerre. A tetemhez később is visszajár.

Magányosan él a területriumán belül. Általában kitér a másik tigris elől, ritka az ellenségeskedés.

A kölykeit nevelő anya messze elkerüli a hímeket, mert azok megölhetik a kicsinyeket. Bár több kölyke is születik, többnyire csak kettő marad életben, egy hím és egy nőstény, feltehetően a versengés miatt, amely főleg az azonos nemű testvérek között kiélezett. Ők egy ideig az anyjuktól való elválás után is együtt maradhatnak. 100-105 napos vemhesség után 1–7 kölyök születik.

A faj egyedszámának mélypontja az 1930-as években volt, akkor alig több mint 50 egyede élhetett vadon. A védelemnek köszönhetően száma lassan nőni kezdett, az 1980-as évekre elérte a 200-at; az 1996-os állománybecslésnél az orosz populációt, amely a legerősebb, 430 egyedre becsülték. Vadon mindössze 400-500 egyede él, és a szigorú védelem ellenére az orvvadászat még most is veszélyezteti a létét. Az állatkertekben jóval gyakoribb, ugyanis a trópusi tigriseknél olcsóbb tartásának köszönhetően (nincs melegház-igénye), az állatkertek többnyire ezt az alfajt választották.

www.wikipedia.org nyomán

1. Milyen rendbe és családba tartozik a szibériai tigris?
2. Az alábbi kijelentésekről állapítsd meg, hogy IGAZAK vagy HAMISAK a szöveg alapján! Karikázd be a megfelelő betűjelet!

Egy hím testhossza farokkal együtt 3,1 méter lehet.	I	H
A nőstények testtömege 180–306 kilogramm között lehet.	I	H
Az eddigi legnagyobb vadon élő szibériai tigris több mint 350 kilogramm volt.	I	H
Bundája sárga.	I	H

3. Egészítsd ki az alábbi táblázatot a tigrisek élőhelyére vonatkozólag!

1200-as évek	Jelenleg

4. Jelenleg hol élnek vadon szibériai tigrisek?
5. Mikre vadászik a tigris?
6. Milyen veszély fenyegeti az azonos nemű tigriskölyköket?
7. Melyik alcímet adnád az utolsó bekezdésnek, ha a bekezdés tartalmát akarnád összefoglalni benne? Karikázd be a helyes válasz betűjelét!
   a. A tigrisek egyedszáma
   b. A faj természetvédelmi helyzete
   c. Tigrisek az állatkertben
8. Mire kell figyelnie/mit kell tudnia egy turistának, aki tigrisek által is lakott területen jár? Foglald össze három mondatban!

Én nem félek. Úgy ismerem az erdőt, mint a tenyeremet, butaság lenne megijedni egy kis záportól. Ráadásul biztonságban vagyok ebben a kis kunyhóban. ***Reszketek***, persze. De hát ez a ház olyan hideg, mint egy jégverem. Csak a szél fütyül, csattogás, dörgés visszhangzik az erdőben. Talán egy icipicit mégis félek – de csak attól, hogy belecsap a villám a házba. A villám a magasabb épületekbe és fákba szokott belecsapni, tudom. De azért ijesztő a gondolat. Kopogást hallok, aztán szörnyű huhogás hallatszik a fejem fölül. Egy kísértet? Nem, a kísértetek éjszaka járnak. Biztos csak az öreg erdőpásztor, aki itt él a közelben, és folyton ***iszik***. Tőle nem kell félni, ez ***világos***.

– Hé, van itt valaki? Mondd meg, ki vagy! Ez illetlenség a részedről. Bárki is vagy, bújj elő! Azonnal gyere elő, azt mondtam! Most pedig szépen elmész, és nem háborgatsz tovább. Ha nem mész el, nagyon megbánod! Tűnj el! Ne huhogj! Hallod? Kérlek, ne bánts! Könyörgök, kegyelmezz! Túl fiatal vagyok még... Ráadásul sovány is, jól sem tudnál lakni belőlem...

1. Keress a szövegben 3 hangutánzó szót, és írd le, mi szokott hasonló hangot kiadni a szövegben megjelenő hangforrásokon kívül!

2. **a.** A szövegből idézett példáknak melyik része közöl tényt, és melyik közvetíti egy helyzethez, eseményhez vagy jelenséghez fűződő érzelmi viszonyulását a beszélőnek (vagyis vélemény)?

   Úgy ismerem az erdőt, mint a tenyeremet, butaság lenne megijedni egy kis záportól.

   tény:

   vélemény:

   A villám a magasabb épületekbe és fákba szokott belecsapni, tudom. De azért ijesztő a gondolat.

   tény:

   vélemény:

   b. Keress még egy-egy példát a szövegből tényt kifejező, illetve véleményt kifejező mondatra!

3. **a.** Minek a megtételére próbálja a gyerek rávenni a „kísértetet”?

   b. Milyen mondatokat használ, hogy hasson rá? Írd ki ezeket a mondatokat! Mi a különbség közöttük?

   c. Te mit mondtál volna a gyerek helyében? Írj 3 olyan mondatot, amivel te próbálnád meg rávenni a „kísértetet” valamire!

4. **a.** Írd ki a szövegből a szóláshasonlatokat!

   b. Alakítsd a szövegben kiemelt szavakat szóláshasonlattá az alábbi folytatások segítségével! Minden szóhoz két-két folytatás talál.

   …, MINT: *a kocsonya, a vakablak, a gödény, a kefekötő, a nyárfalevél, a nap.*

1. Egészítsd ki az alábbi ikerszókat a másik felükkel, majd helyezd el őket a táblázatban!

- hébe.....
- tarka.....
- mende.....
- irult.....
- ici.....
- szőrén.....

Egybeírt ikerszók	Kötőjellel írt ikerszók

2. Pótold a hiányzó betűt az alábbi szavakban!

i/í	p....ncs...., d....szes, őr....z, r....m, s....p, v....dám
o/ó	....k....r, p....znyelv, ragad....z...., k....kusz, hum....r, ...ra
ö/ő	tüd...., eml....s, n....stény, ...vezet
u/ú	fal...., od...., ...jjong, t....rista, t....ra, h....gom
ü/ű	szörny...., ...r....gy, f....ves, gy....jt, felcsend....l

3. Milyen mássalhangzó hiányzik az alábbi szósorokból? Egészítsd ki a szavakat a megfelelő egyszerű vagy kettőzött betűvel! Keresd a kakukktojást minden sorban!

á.....talános, á.....vány, á.....ítólag
kisu....., leszí.....az, legú.....abb
sze.....víz, me.....dörög, me.....ecske
he.....eszt, a.....ancs, a.....astyán
ná.....am, mú.....ik, hu.....adék
plu....., le....., jö.....
hé.....a, jö.....ön, nő.....él
kevés.....é, messze.....re, könnye.....en

MESÉLJÜNK

I. Varázseszközök kiállítása

Készítsétek el a mesei varázseszközök leltárát!

- Jegyezzétek le, melyik varázseszköz mire szolgál!
- Írjátok le a mese címét, amelyben a kiválasztott varázseszköznek fontos szerepe van!
- Szervezzétek meg a kiállítást! (Pl. plakátokat fotókkal, rajzokkal; rövid leírással. Más megoldást is választhattok.)

II. Mozgó mesék

Válasszatok ki egy mesét, majd válasszatok az alábbi feladatok közül egyet!

A. Döntsétek el, melyik jelenetet adnátok elő! Tervezzétek meg az előadást! Mutassátok be a jelenetet!

B. Ha bábjátékot terveznétek, nézzetek utána, hogy a kiválasztott meséhez milyen bábok illenének leginkább (síkbáb, kesztyűbáb stb.). Készítsétek el a bábokat! Adjátok elő a jelenetet!

C. Készítsetek képregényt figyelembe véve a kiválasztott mese/meseregény jeleneteit! Írjatok szöveget az egyes képkockákhoz!

D. Keressetek mesefilmeket! Írjatok listát a megtekintett filmekről! (cím, forrás, a filmre vonatkozó adatok). *Miért érdemes megnézni?* címmel a nektek leginkább tetszőről írjatok ajánlást!

I. Hallgass meséket! (3 mese)

A. Ha ismersz mesemondókat a környékeden, kérd meg őket, hogy meséljenek neked!

- Rögzítsd a mesemondást kép- és hangfelvétellel!
- Jegyezd le a mesemondóról az alábbi információkat: neve; születési ideje, helye; milyen közösségi alkalmakon szokott mesélni.
- Jegyezd le a rögzített szöveget!

B. Keress az interneten híres mesemondókat! (Pl. Bartusné Szendei Teréz, Berecz András, Bukovics János, Csernik Szende, Sebestyén István) Hallgass tőlük meséket!

- Jegyezd le a mesemondók nevét és a mese címét!
- Válassz ki egyet a mesemondók közül! Gyűjts minél több adatot róla! (Lakhelye, származása, fellépései, interneten elérhető felvételei stb.)
- A neked leginkább tetsző mesemondásról írj rövid ajánlást!

II. Olvass meséket! (5 mese)

- Írd le a címüket!
- Jegyezd le, hogy melyik mesét honnan olvastad!

Pl. Arany László: *Magyar népmesék*. http://mek.oszk.hu/00500/00598/
Benedek Elek: *Többsincs királyfi és más mesék*. Móra Könyvkiadó, 2011.

III. Gyűjts meséket, szerkessz mesekötetet!

- Döntsd el, milyen meséket válogatsz a könyvedbe! Szerkesztéskor a következő szempontok közül választhatsz:

a. Mesefajták szerinti elrendezés (ugyanolyan mesefajtákat keresel: pl. tündérmeséket, állatmeséket vagy tréfás meséket stb.);
b. Tematikus elrendezés (ugyanazon témához válogatsz meséket különböző népek népmesekincséből: pl. testvérekről szóló meséket);
c. Kedvenc meséidet gyűjtöd össze.

- Illusztráld a meséket!
- Adj címet a kötetnek!
- Készíts könyvborítót!

IV. Írj legalább három mesét! Saját meséidből szerkessz mesekötetet!

- Készíts illusztrációt a meséidhez!
- Tervezd meg a könyvborítót!
- Adj címet a kötetnek!
- Írj rövid előszót a mesekönyvedhez!

Dorkával én is egy táborban találkoztam. Három éve Laciék szerveztek egy tánctábort az egész csapatnak. A kicsiket korábban fektették le. Mi a teraszon beszélgettük még egy ideig. Felmentem a szobámba egy felsőért. Akkor láttam meg Dorkát. A barátnőjével a fiúk szobája előtt álltak. Egy fogkrémtubust tartott a kezében.

– Hé! – szóltam rájuk. – Mit csináltok?

– Ajaj! Most végünk! – szeppent meg a hangomtól a barátnője. De ő nem ijedt meg tőlem. Azonnal megmutatta nekem is a fogkrémet.

– Pszt! Ütött a bosszú órája! – suttogta. A kilincsen egy adag fogkrémet kent szét. Abban a pillanatban megszerettem őt.

– Ez nem szép dolog! – csóváltam meg a fejem. – Most fogkrémes lesz a kezük!

– Épp ez a cél! – magyarázta. – Ők is gonoszkodtak velünk az ebédlőben!

– Akkor tenni kell valamit! – javasoltam. – Találtam egy kis ételfestéket a konyhában. – magyaráztam neki. – Az nem lenne jobb a kilincsre?

– De! – kiáltotta, aztán elbizonytalanodott.

– Elszaladhatsz érte.

Állt még egy darabig az ajtó előtt. Aztán bólintott, és elindult felém. – Nahát! Azt hittem, meg fogsz szidni – vallotta be a lépcsőn lefelé menet.

1. a. Keresd ki az igéket a fenti szövegből!

b. Keress a listádban egy-egy olyan igét, amely beleillene az alábbi mondatmintákba!

- valaki, valakivel, valahol IGE
- valaki, valamit, valakinek, valamikor IGE
- valaki, valahol, valameddig IGE

c. Írd ki a szövegből azokat a mondatokat, amelyben a **b.** pontban használt igék megjelennek! Figyeld meg, hogy az igéhez kapcsolódó elemek közül mindegyik jelen van-e a mondatban!
Példa: valaki, valamit, valahol IGE
IGE: *tartott*
Mondat, amiben megjelenik a szövegben: *Egy fogkrémtubust tartott a kezében.*
Meglévő és hiányzó elemek: *egy fogkrémtubust* → valamit
tartott → IGE
a kezében. → valahol
Hiányzó elem: *valaki* (a szöveg alapján: Dorka)

d. Társítsd az azonos mintába illeszkedő mondatokat!

Felmentem a szobába egy felsőért.	Abban a pillanatban megszerettem őt.
A kicsiket korábban fektették le.	Találtam egy kis ételfestéket a konyhában.
A kilincsen egy adag fogkrémet kent szét.	Elszaladhatsz a konyhába érte.

2. Keress a szövegben felkiáltó mondatokat, amelyek az alábbi érzelmeket fejezik ki!

- lelkesedés
- felháborodás
- rosszallás
- rémület

3. Írd ki a szövegből az indulatszókat! Milyen helyzetben szoktuk használni ezeket? Írj hozzájuk más lehetséges mondatokat folytatásként a mindennapjaitokból!

4. a. Milyen igekötővel szerepelnek a szövegben az alábbi igék? Írd eléjük a megfelelő igekötőt!

.....fektet	.....ken	.....mutat
.....indul	.....lát	.....szalad

b. Kapcsolj mindegyik igéhez egy-egy más igekötőt, és alkoss mondatot ezzel a változatukkal!

1. Húzd alá a helyesen írt alakot!
   Megszeretném/ Meg szeretném látogatni Tündérszép Ilonát.
   Meg tudom/ Megtudom végre az igazat.
   Megfogom/ Meg fogom azt a gonosz boszorkányt.

2. Javítsd a hibás igealakokat!
   A tanárnő mesét olvasot.
   Marci nem tutta a verset.
   Hatot a varázsige.
   Felfortt a víz, készülhet a bájital.

3. Húzd át azt az öt igét, amelyik nem a helyesírási szabályzatnak megfelelően van leírva!

higgyen	éljen	figyejen	adjon	várjon
faggyon	mennyen	jáccon	hagyjon	varázsojjon

4. Egészítsd ki a mondatokat azokkal a szavakkal, amelyeknek a kiejtését a szögletes zárójelben megadtuk!
   ..... [maraggyatok] csendben!
   Ennyi okos gyerek biztosan ..... [beláttya], hogy jobb csendben maradni.
   Megtennétek, hogy csendben ..... [marattok]?

TÁJAK, KÖRNYÉKEK, OTTHONOK

1. Az alábbi két interjúrészletben egy neves népességkutató válaszol két riporter kérdéseire. Egészítsétek ki a párbeszédeket a hiányzó részekkel!
   a. Riporter1: – .....
   Népességkutató: – A kis népsűrűség oka lehet egyes területeken a víz hiánya, a kedvezőtlen éghajlat, a természeti katasztrófák általi

veszélyeztetettség, de sok egyéb oka is lehet annak, hogy a Föld egyes területei kevésbé lakottak.

Riporter1: – .....

Népességkutató: – Szerintem az a magyarázat, hogy a Föld lakossága „városiasodik”, azaz a nagyvárosok lakossága folyamatosan nő, a falvak lakossága pedig állandóan csökken.

b. Riporter2: – Sokat halljuk, hogy a Föld túlnépesedik. .....
.....

Népességkutató: – Igen.

Riporter2: – A kevésbé lakható vidékek miatt egyenetlen a népesség megoszlása is az egyes területeken. .....
.....

Népességkutató: – Igen.

2. Mi volt a különbség a két riporter kérdései között? Ha lenne egy újságotok, melyik riportert alkalmaznátok? Indokoljátok a válaszotokat!

Válassz az alábbi képek közül! Készíts tájleírást! Figyelj az alábbi szempontokra!

- a képen látható tájelemek;
- a képen megjelenő színek és formák;
- rendezőelv.

Készítsetek nyelvi naplót!

1. Gyűjtsetek a környezetetekben legalább 5 olyan mondatot, amelyeket szerintetek csak a ti vidéketeken mondanak így! Mi az, ami a ti nyelvváltozatotok sajátossága bennük (pl. szó, szóalak, kifejezés, mondatszerkezet stb.)?

2. Ismertek-e Románia más vidékein élő magyarokat? Vegyétek fel velük a kapcsolatot, és jegyezzétek le, milyen sajátosságaival találkoztok az ő nyelvváltozatuknak! Jegyezzetek le ebből is legalább 5 mondatot!
3. Nézzetek meg egy tévéműsort valamelyik magyarországi televíziós csatornán! Jegyezzetek le legalább 5 olyan mondatot, amilyet nálunk nem mondanának így! Milyen sajátosságra figyeltetek fel?
4. Figyeljétek meg a barátaitokkal folytatott beszélgetéseiteket! Jegyezzétek le azokat a mondatokat (legalább 5 mondatot), amelyeket szerintetek nem így mondanának a felnőttek! Szerintetek miért?
5. Figyeljétek meg szüleitek, nagyszüleitek beszédét! Jegyezzetek le legalább 5 olyan szót, kifejezést a családi beszélgetésekből, amelyeket szerintetek más családokban nem így mondanak!
6. Mi derült ki a lejegyzett mondatokból? Fogalmazzatok meg következtetéseket a különböző nyelvváltozatokkal és a saját nyelvváltozatotokkal kapcsolatban!

1. Írd le helyesen az alábbi földrajzi neveket!

CSENDESÓCEÁN	SEPSISZENTGYÖRGY
BOCSKAITÉR	GYILKOSTÓ
KOLOZSMEGYE	DÉLAMERIKA
GYERGYÓIMEDENCE	

2. Találj ki tulajdonneveket! Alkosd meg őket a táblázatban megadott szavakból! Írd őket a magyar helyesírás szabályainak megfelelően!

Nevet alkotó elemek	A tulajdonnév típusa	A megalkotott tulajdonnév
mezei, virág	személynév	
holt, tenger	földrajzi név: tenger neve	
csiga, domb	földrajzi név: domb neve	
farkas, utca	földrajzi név: utca neve	

3. Húzd alá a helyes választ!
   Anyukám hófehérre/hó fehérre meszelte a szobát.
   Szülinapomra halvány rózsaszín/halványrózsaszín sálat kaptam.

A szomszédunk Lengyelországból/Lengyel országból származik.
A nővérem vőlegénye angol/Angol.

NAGY NAP A MAI

Munkács eredete

Amikor a magyarok a Vereckei-szoroson át megérkeztek az új haza földjére, éjnek idején átverekedtek a rengeteg erdőn, s a síkságra érve tábort ütöttek. Álmos vezér és főpapja egy-egy hegy tetején állította fel sátrát.

Hajnalhasadáskor Álmos megszemlélte a tájat, s látta, hogy a szomszédos sziklahegyről vastag füst emelkedett az ég azúrkékje felé. Álmos ezt egy ellenséges csapat jelzőtüzének vélte, és rögtön küldte kémeit, hogy megtudják a dolog mibenlétét. A visszatérő lovascsapat adta hírül Álmosnak, hogy a főpap mutat be hálaadó áldozatot. Ősi szokás szerint kövér, fehér mént vágott le.

A fejedelem főembereivel maga is megjelent az áldomáson, s nagyon megtetszett neki ez a hely. Arra kérte a főpapot, hogy cserélje el vele azzal a hellyel, ahol az ő sátra van felállítva. Sokáig vonakodott az ősz pap, míg végre engedett a sok unszolásnak, különösen, amikor egy szép fehér paripát is kapott jutalmul. Amikor megtörtént a csere, Álmos erre a hegyre vonta fel a sátorát, s azonnal hozzákezdett a vár alapjának megvetéséhez. A sereg negyven napig pihent.

Amikor letelt a pihenésre szánt idő, az egész sereg Ungvár felé indult, csak az építők és a mellékük rendelt emberek maradtak hátra. Ekkor történt az, hogy az agg Álmos átadta a fejedelemséget Árpádnak, mivel a honszerzés nagy munkája erős vállakat igényelt. Árpádot ősi szokás szerint pajzsra emelték, és közakarattal vezérnek választották.

Ungvár bevétele után a magyarok Szerencsre érkeztek, ahol ismét tábort vertek. Ide érkeztek meg azok, akik a munkácsi vár építésén dolgoztak, miután őket mások váltották fel a munkában. Tőlük kérdezgették, hogy milyen állapotban van a vár, s mint folyt a munka. Mivel követ, fát és egyebet csak nagy munkával, a vállukon voltak kénytelenek a sziklahegy ormára

felhordani, így feleltek: „Isten mentse meg ellenségünket is az olyan helytől, felette munkás hely vala ez.”

E hagyomány szerint nyerte a vár és városa a Munkás vagy Munkács nevet.

(népmonda)

1. A megfelelő szó, kifejezés aláhúzásával tedd igazzá a mondatot!
   A magyar csapat ***egy sziklahegyen/síkságon*** vert tábort.
   Álmos elcserélte a ***sátorhelyét/a lovát***.
   A magyarok negyven napig időztek az épülő ***munkácsi/szerencsi*** várnál.
2. A földrajzi nevek kiemelésével írd le, mi volt a magyarok útvonala!
3. Fogalmazd meg a szöveg alapján a kérést, amit Álmos intézhetett a főpaphoz!
4. Válaszolj az alábbi kérdésekre!
   a. Milyen állatot áldoztak fel hálaadásképpen az ősi szokás szerint?
   b. Miért ijedt meg Álmos a szomszédos hegyről felszálló füsttől?
   c. Hogyan és miért lett fejedelem Árpád?
   d. Melyik szóból ered Munkács neve? Miért kapta ezt a nevet?
5. Melyik válasz első fele olvasható az adott dallamminta szerint?

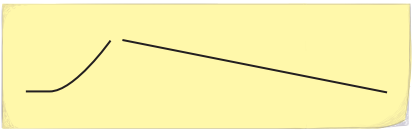

   – *Milyen állapotban van a vár?*
   1) – *A vár jó állapotban van, de a mi hátunk tönkrement.*
   2) – *A vár jó állapotban van, hamarosan teljesen elkészül.*
6. A fenti mondát Petőfi Sándor verses formában írta meg. Válaszd ki, a három lehetőség közül melyik lehet a szakasz befejező sora! Indokold választásod!

   Esztendők multán nagy hegygerincen álltak,
   A hegy tetejéről tenger síkra láttak.
   „A határt elértük!” monda Álmos nékik,
   Tekintsetek ott a rónaságon végig,
   Birodalma hajdan ez volt Attilának,
   E hegyeket híják a Kárpát sorának.
   És itt hála néked, magyarok istene,
   .....

(Petőfi Sándor: *Lehel vezér*, részlet)

1) *Hogy ezt a vén Álmos szeme mind meglátta!*
2) *Hogy a vén Álmos szeme ezt meglátta mind!*
3) *Hogy ezt mind meglátta a vén Álmos szeme!*

7. Írjátok meg Álmos és Árpád párbeszédét, amikor Álmos lemond a fejedelemségről a fia javára!

8. Folytasd Petőfi versformájában a monda cselekményének versbe foglalását! A szakasz legyen hatsoros, páros rímű, a sorok tizenkét szótagosak! Írj legalább egy szakaszt, amelyben a monda harmadik bekezdésében történteket mondod el!

1. Válaszd ki a helyes írásmódot!

2005. február 3.-án	Áldott Húsvétot kívánunk!
2005. február 3-án	Áldott húsvétot kívánunk!
2005 február 3-án	Áldott Húsvétot Kívánunk!

ezerkilencszáznyolcvanhét	huszonhétezeröt
ezerkilencszáz-nyolcvanhét	huszonhét-ezeröt
ezer-kilencszáznyolcvanhét	huszonhétezer-öt

2. Luca, Gábor és Levi helyesírási versenyt szerveztek az elválasztás szabályaiból. Az alábbi táblázatban láthatod megoldásaikat. Minden helyes válasz 1 pontot ér. Számold össze a pontjaikat! Ki nyerte a versenyt?

Luca	Gábor	Levi
pec-hes	pe-ches	pech-es
rend-őr-ség	ren-dőr-ség	rend-őrs-ég
max-i-mum	mak-szi-mum	ma-xi-mum
Bán-ffy	Bánf-fy	Bánff-y
me-ssze	mesz-sze	messz-e
Bet-hlen	Beth-len	Be-thlen

3. *J* vagy *ly*? Válaszd ki a helyesen írt alakot!

műjégpálya	műjégpája	műlyégpálya
szólyatej	szójatej	szólyately
selyemfijú	selyemfiú	sejemfiú
fejfájás	fejfályás	felyfájás
tojáshély	tojáshéj	tolyáshéj
jegyjukasztó	jegylyukasztó	lyegylyukasztó

ÁLMOK ÉS ÁLOMVILÁGOK

Petőfi Sándor *János vitéz* és Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* című műveinek összehasonlító vizsgálata

I. Arcképcsarnok (irodalomtörténész csoport)

1. Az alábbi feladatok közül választhattok:
   - **A.** Gyűjtsetek információkat Petőfi életéről, kortársairól, műveiről! Kutatásotok eredményeit mutassátok be az osztálytársaitoknak (plakát, rövid ismeretterjesztő kiadvány, ppt-bemutató vagy más, általatok választott formában)! Jelöljétek a felhasznált forrásokat!
   - **B.** Szerkesszetek kötetet Petőfi Sándor általatok leginkább kedvelt műveiből! Írjatok rövid ajánlást a kötethez!
2. Gyűjtsetek információkat Varró Dániel költőről és műveiről! Kutatásotok eredményeit mutassátok be az osztálytársaitoknak!

II. Meseszerű történetek (mesekutatók csoportja)

1. Keressetek mindkét szövegben a mesékre emlékeztető elemeket, formulákat, mozzanatokat!
2. Csoportosítsátok ezeket, majd készítsetek róluk bemutatót!

III. Szereplők a lapokon és a színpadon (színházszakértők csoportja)

1. Vizsgáljátok meg és hasonlítsátok össze a két történet férfi és női főszereplőjét! Milyen hasonlóságokat és különbségeket találtok közöttük és a két viszony között?

2. Válasszatok ki mindkét műből egy-egy párbeszédet, amely a két főhős között zajlik! Alakítsátok át ezeket színpadi szöveggé (dramatizáljátok)!
3. Mutassátok be a párbeszédeket az osztály előtt! Milyen hasonlóságok és különbségek vannak a két szöveg bemutatott részletében?

IV. Utazás: állomások, helyszínek (idegenvezetők csoportja)

1. Figyeljétek meg, melyik szövegben milyen úton halad a főhős, és milyen helyszíneket érint!
2. Rajzoljatok térképet, szerkesszetek útikönyvet a két történet főhősének utazásáról, illetve annak állomásairól!
3. Munkátokat mutassátok be az osztály előtt!

V. Nézőpontok, látásmódok, lehetséges folytatások (írnokok csoportja)

1. Szerkesszetek közösen egy szöveggyűjteményt, amely tartalmazza az alábbi szövegeket, amelyeket nektek kell megírnotok!
   a. Élménybeszámoló egy másik szereplő nézőpontjából (Pali kalóz, francia királylány)
   b. Képzeletbeli párbeszéd (Makula bácsi és Szösz néne, Jancsi nevelőapja és a francia király)
   c. Használati utasítás (pacavírus, Jancsi subája)
   d. Recept (Janka börtönkosztja: tintaleves papírgaluskával, boszorkányok főzete a sötétség országában)
   e. Reklámszöveg (Bús, Piros Vödör, óriások varázssípja)
2. Könyvetekhez írjatok előszót, tartalomjegyzéket, készítsetek illusztrációkat!
3. Mutassátok be a kész könyvet az osztály előtt!

VI. Versforma és nyelvi sajátosságok (zenész-nyelvész csoport)

1. Szerkesszetek *Maszat-hegy – János vitéz* szótárt!
2. Írjatok képzeletbeli párbeszédet a két mű főhősei között úgy, hogy arra is figyeljetek, melyikük hogyan beszél! Milyen tolmácsra lenne szükségük ahhoz, hogy jobban értsék egymást? Írjatok példát arra, hogyan fordítana a tolmács!
3. A verstani jellemzőkre figyelve zenésítsétek meg a szövegek általatok választott részeit!

Az elkészült projektmunka értékelése

Értékelő lap

Nevem: .....
Csoportom: .....

Csoportmunka értékelése

Ez volt a csoport feladata: .....
Ez lett a projekt terméke: .....
Ez okozott problémát a munka során: .....
Így oldottuk meg: .....
Ez volt a legjobb: .....
Ezt kellett volna másképpen csinálni: .....

Tegyél pipát azok után a mondatok után, amelyek igazak voltak a csoportod munkájára! Tegyél X-et azokhoz a mondatokhoz, amelyek egyáltalán nem voltak jellemzőek rátok!

- A csoportunk jól megértette a feladatát.
- Közösen terveztük meg a munkát.
- Könnyű volt eldönteni, kinek mi legyen a feladata.
- Mindenki tudta, mi a feladata.
- Mindenki kihozta magából a legtöbbet.
- Közösen hoztuk meg a döntéseket.
- Figyeltünk egymásra, jól tudtunk együttműködni.
- A felvetődő problémákat közösen vitattuk meg.
- Jól osztottuk be az időt, elkészültünk a munkánkkal.
- Jó hangulat volt a csoportban, elégedettek vagyunk a munkánkkal.

Önértékelés

Ez volt a feladatom a csoportban: .....
Így oldottam meg: .....
Ezt köszönheti nekem a csoport: .....
Ebben segíthettem volna többet: .....
Így látom a saját munkám eredményét: .....

Tegyél pipát azok után a mondatok után, amelyek igazak voltak a munkádra! Tegyél X-et azokhoz a mondatokhoz, amelyek egyáltalán nem voltak jellemzőek rád!

- Könnyen megértettem, mi a feladatom.
- Sikerült a feladatomat időre jól elvégeznem.
- Sikerült a legtöbbet kihoznom magamból a munka során.
- Segítettem a társaim munkáját.
- Részt vettem a problémák megbeszélésében és a döntéshozásban.
- Nélkülözhetetlen voltam a csoport számára.
- Elégedett vagyok a saját munkámmal és teljesítményemmel.

1. Húzd alá a nagy kezdőbetűket az alábbi nevekben!

HUNYADI MÁTYÁS	PISTA BÁCSI
MÁTYÁS KIRÁLY	JULIANUS BARÁT
IGAZSÁGOS MÁTYÁS	SZENT LÁSZLÓ

2. Hogy helyes?

A Szatmári/szatmári eper a legfinomabb.
A Dunán/dunán keltek át.
A Tisza-i/tiszai naplementénél szebbet nem láttam.
Az Európai/európai/Európa-i medveállomány jelentős része Romániában él.

3. Tedd ki az írásjeleket a mondatok végére!

Kérlek, segíts	Milyen nap van ma
Hű, de nagy lettél	Vége az órának

4. Másold le a levelet helyesírási hibák nélkül!

Kedves Anyú!

Végre meg irhatom neked a levelet. Eddig ugy tünt, nem is lessz internet a szálodába. A tanárnő aszt mondta, "olvassunk internetezés helyet". El is keztem a Cimbora fojóirat eggyik számát. Végül fizettem száz-huszonöt koronát a netért. Mégis job, hogy tuggyuk tartani a kapcsolatot, beszélűnk egymásal.

Edig minden rendben, jó az idö, a hejiek kedvessek.

Puszilom apút is! Julius 5.-én találkozunk.

Fotók forrásjegyzéke

13. old. – 123rf.com, @ Wavebreak Media Ltd
51. old. – 123rf.com, @ Kjetil Kolbjornsrud
52. old. – 123rf.com, @ lightpoet
53. old. – 123rf.com, @ ewastudio
69. old., balra – http://www.kocsis-ferenc.hu/htm/festok.html
69. old., jobbra – http://www.beobachter.ch
77. old., balra – 123rf.com, @ georgiakari
77. old., jobbra – cjtimis.ro, #101951976 @ FOTOLiA
102. old. – http://www.vidiani.com
106. old., balra – http://zirc.blog.hu
106. old., jobbra – http://www.astoriawesternhorse.com
108. old., fent – http://photos.wikimapia.org, © Axel2015
108. old., lent – 123rf.com, @ Marius George GODOI
109. old. – http://itthon.hu
111. old. – https://hu.wikipedia.org
113. old., balra – https://hu.wikipedia.org
113. old., középen – https://hu.wikipedia.org, © Cristiana Otilia Lemaitre, 2009
113. old., jobbra – 123rf.com, @ Marius George GODOI
116. old., balra – http://kirandulastippek.hu
116. old., jobbra – http://patriotaeuropa.hu
121. old., balra – 123rf.com, @ Tibor Puski
122. old. – http://www.planetware.com, @ Baedeker
124. old., balra – http://travellina.hu/utazasok, @ Kisgyörgy Éva
124. old., középen – http://travellina.hu/utazasok, @ Kisgyörgy Éva
124. old., jobbra fent – http://travellina.hu/utazasok, @ Kisgyörgy Éva
124. old., jobbra lent – http://travellina.hu/utazasok, @ Kisgyörgy Éva
134. old., balra fent – 123rf.com, @ Prasit Rodphan
134. old., balra lent – 123rf.com, @ Warut Chinsai
134. old., jobbra – 123rf.com, @ Anek Suwannaphoom
135. old., balra fent – 123rf.com, @ rodho
135. old., balra lent – 123rf.com, @ Vichaya Kiatying-Angsulee
135. old., jobbra fent – 123rf.com, @ Kristin Franziska Ruhs
135. old., jobbra lent – 123rf.com, @ Florian Blümm
140. old. – 123rf.com, @ Balazs Czitrovszky

141. old. – https://hu.wikipedia.org, Képes Krónika
142. old. – 123rf.com, @ evrenkalinbacak
143. old. – 123rf.com, @ Bogdan Mihai
145. old., balra fent – 123rf.com, @ Mike Flippo
145. old., balra lent – 123rf.com, @ jarous
145. old., jobbra fent – 123rf.com, @ mexrix
145. old., jobbra lent – 123rf.com, @ Julia Zayceva
157. old. – 123rf.com, @ vm2002
160. old., balra – http://www.mozaweb.hu
160. old., középen – https://hu.wikipedia.org, © Szvitek Péter, 2011
160. old., jobbra – http://members.iif.hu
178. old., balra – Fotó: @ Puskel Zsolt. A fénykép felhasználása a Revizor kritikai portál hozzájárulásával történt.
178. old., jobbra – Fotó: @ Éder Vera. A fénykép felhasználása a Budapest Bábszínház hozzájárulásával történt.
193. old., fent – 123rf.com, @ dibrova
193. old., lent – 123rf.com, @ dibrova
213. old., balra – 123rf.com, @ Jesse Kraft
213. old., jobbra – 123rf.com, @ Volha Kavalenkava

ISBN 978-606-646-522-9